

Jutro črne srede

Sreda, enaindvajsetega avgusta je. Sije sonce, ki ga letošnje poletje ni preveč. Avtomatično pritisnem na transistorski gumb. Samo hip poslušam in postanem povsem nekdo drug. Jutranja poročila so me kar vrola iz običajne vsakdanjosti. Zasedli so Češkoslovaško, Sovjetske, vzhodnonemške, madžarske, poljske in bolgarske čete so vdrle na ozemlje samostojne socialistične republike Češkoslovaške.

Skoraj verjeti ne morem, čeprav mi razum pravi, da so poročila resnična. Ne, saj to ni mogoče. Ni še minil mesec, kar smo se resnično bali, da se ob sestanku v Cerni kaj takšnega ne bi zgodilo. Toda sedaj, tako iznenada! Po vsem dogovarjanju in pomirjevanju zadnjih dni? Res, skoro ni verjeti! To je udarec, ki me je prizadel. Sem pač takšen. Poln zaupanja v lepše in boljše. Že od rane mladosti sem živel sredi utripa najčistejših idealov, kot so svoboda, enakopravnost, neodvisnost, medsebojno spoštovanje in vse tisto, kar naj bi označevalo socialistične medsebojne stike. Prijetno me razvname vsak uspešen napredek, pa naj gre za uveljavitev humanih in enakopravnih demokratičnih odnosov v posamezni delovni organizaciji ali za uspel polžkus v medicinski znanosti ali za uspeh svobodoljubnih Vietnamcev. In osebno me močno prizadene vsak udarec proti napredku, pa naj gre za umor dr. Kinga, umiranje od lakote v Biafri ali pa za tako hud udarec češkoslovaškemu ljudstvu, miru po svetu in socialističnemu gibanju nasploh, kot je okupacija te petinajstmilijonske prijateljske socialistične dežele.

Radiojska poročila se se niso iztekla, ko sem se sprlo tega strašnega udarca zamislil v minulost in prihodnost. Zazdelo se mi je, kot da je bilo večeraj, pa čeprav je minilo že koraj 30 let, ko sem v Ptuj 14-letni dijak odločno demonstriral proti nemški okupaciji Češkoslovaške. In danes tudi nemški korak spet odmeva po okupirani Češkoslovaški. Ali je Walter Ulbricht sploh kaj storil, da nemškega zločina izpred 30 let ne bi ponovno obujal po vsem svetu in predvsem v spominu žrtev nemškega imperializma? Pa tudi Gomulka in Kadar, sta si kaj prizadevala, da bi pozabili, da so tudi poljski in madžarski vojaki pred skoraj 30 leti poteptali košček češkoslovaške zemlje? Kje si, revoluciona in socialistična zavest?

Dobromislje človek bi rad pozabil tisto zgodovino, ki je bila tako strašno umazana, in gradil na tistem, kar je ostalo svetlega in lepega. Zato se je po zmagi nad fašizmom tudi vsa svobodoljubna Evropa od Urala do Atlantika zaklinjala, da napak preteklosti ne bo več dopustila in naj svoboda in enakopravnost postaneta največji vrednoti. Toda kasnejša dejstva ne dopuščajo pozabljanja.

Misel se je spet vrnila v Cerno, ki je še nisem videl, a sem s polnim občutkom živel z njo. Prepričan sem bil, da je tam pred nedavnim češkoslovaško ljudstvo obrnilo svojo svobodo. Če že ne popolno, pa se vsaj obrnilo okupacije. Zagotovilo je dalo celotno sovjetsko vodstvo in v Bratislavi so dali svečane izjave šefi prav istih dežel, ki so Češkoslovaško tako zahrbtno okupirale. Tem svečanim izjavam je verjel ves svet in najbolj Čehi in Slovaki. Kako le ne, saj grade svoje družbene odnose na isti ideologiji, saj so skupaj v varšavskem paktu in izjave so dali najvišji voditelji socialističnih držav.

Vdor tankov petih držav varšavskega pakta pa je v tej črni noči med torkom in sredo vse to zaupanje do temeljev podrli. Podri za danes in za jutri.

Rusi so objavili, da so poklicali njihove in druge čete v Češkoslovaško nekateri člani češkoslovaškega CK in vlade. Svet danes najodločnejše obsoja kot agresorja Amerikance, ki jih je v Južni Vietnam poklicala menda celotna južnovietnamska vlada. A pripodobi je preveč. Misel je poletela trideset let nazaj, ko je postal Quisling pojem za narodno izdajstvo. Če je torej verjeti ruskim obvestilom, da so jih posamezni nekdanji češkoslovaški voditelji poklicali, da bi jim spet dali v roke nekdanjo oblast in privilegije, potem me zanima, kakšen bo postal sinonim za narodno izdajstvo sedmega desetletja dvajsetega stoletja. Ime bo kmalu znano. Okupacijske sile lahko postavijo svojo oblast, lahko povernjo na položaje stare ljudi, preizkušene v ubogljivosti, a ne morejo jim vrniti zapravljenega ugleda in zaupanja češkoslovaškega ljudstva, niti svetovne javnosti, ne z bajoneti in ne s tanki. Predvsem pa ni sile, ki bi lahko izprala madež narodnega izdajstva.

Pred kakšnimi sedemnajstimi leti sem se srečal s skupino Francozov, nekdanjih članov odporniškega gibanja, ki so izstopili iz francoske komunistične partije, ko je njen generalni sekretar na Stalinovo zahtevo izjavil, da bi francoska partija pozdravila sovjetsko armado kot osvoboditeljico. Res je bil takrat mednarodni položaj izredno zaostren in je bila Francija potem pod ameriškim vplivom, a kljub temu je bila taka izjava prehuda žalitev za francoske komuniste in so mnogi zato izstopili iz organizacije, ki so ji pripadali z vsem prepričanjem. Francoski prijatelji so mi še povedali, da so takrat začeli razmišljati, kaj pravzaprav Stalina bolj vodi pri oblikovanju njegove politike: ali skrb za socializem ali zaverovanost v državno vsemočnost svetovne telesile?

No, Stalin je umrl. Pokopali so ga sicer svečano, a kmalu manj svečano pokopali. Prepričani smo bili, da ne zaradi njegove osebnosti, ampak zaradi politike, ki je ustvarjala odpor med samim sovjetskim ljudstvom; ki je ukrnila ugled dežele, ki je nosila najhujše breme v drugi svetovni vojni; politike, ki je omajala zaupanje v deželo, kjer je zmagal Oktobar, in tudi zaupanje v socializem. Mnogo naporov je bilo potrebnih po Stalinu, da si je Sovjetska zveza vrnila del izgubljenega zaupanja in ugleda. Nepozabno bo ostalo dejanje sovjetske vlade ob kubanski krizi, ko je dala miru prednost pred prestigom. In use to se je podoilo v noči na črno sredo.

In spet poleti misel v čas druge svetovne vojne. Takrat je Stalin kupčkal, predvsem s Churchillom. Razdelila sta si interesna območja — našo domovino pol na pol. Prav zadnji sporazumi o splošnem antiterorističnem območju med Moskvijo in Washingtonom so prav gotovo odločilno vplivali na sklep o okupaciji Češkoslovaške. Kako dolgo bodo kljub vsem slovesnim deklaracijam majhni še vedno drobič za meščarjenje med velikimi? Kaj niso Stalina že pokopali in še prekopali?

Ni se poteklo pet ur, kar me je presunila grozotna radiojska vest. Težavno je v takem času in v takem vduhu dati kakršne koli pretehtane presoje. V nekaj pa sem prepričan: okupacije Češkoslovaške niso izdale samo posamezne lakajske želje, ampak predvsem strah. Strah pred novim, ki se je rojevalo v češkoslovaški socialistični družbi, pred nadaljnjim procesom razvoja socialističnih družbenih odnosov; strah pred rezultati kongresa češkoslovaške partije, pred izpovedjo svobodno izvoljenih partijskih delegatov. Predvsem pa strah pred odmevom, ki bi ga lahko ta kongres imel tudi zunaj Češkoslovaških meja, med ljudmi prav tistih dežel, ki so z okupacijo svobodne države hoteli preprečiti svobodni misli njen ustvarjanje in polot.

Misel se mi vrača v čas, ki smo ga sami preživljali pred dvajsetimi leti. Grožnje so bile iste in utemeljitve enako zlagane. In ponosen sem na zgodovinsko vlogo naše partije in osebno tovarisha Tita. V mnogo brutalnejšem času smo uspeli zmagati v enakem boju. Nekateri tam daleč so si kasneje posipali pepel po informbirojevskih glavah, a sramotnega madeža ni mogel iz zgodovine nihče izprati. Ta madež se spet pojavlja. In prav zato, ker smo prenašali vse informbirojevske grožnje in uspeli obvarovati našo neodvisnost ne le, da imamo vso pravico, ampak veliko dolžnost, glasno povedati svoj glas v podporo češkoslovaškemu ljudstvu v njegovem boju za svobodo, neodvisnost in socializem.

Radio pravkar poroča, da so še zaprli sekretarja češkoslovaške partije dr. Cisača. Pravzaprav, kaj je še sploh sedaj Češkoslovaška? Ali je še samostojna republika ali pa je že zapisana kot gubernija? Bo dobila gubernatorja ali okupacijskega komisarja?

Radiojsko poročilo govori, da češkoslovaški voditelji tudi v senci ruskih in drugih tankov ne klonijo. Prav tako ne češkoslovaško ljudstvo. Sledi poročilo, da se priključa zmeraj več ljubljancem, ki so pripravljeni pomagati Čehom in Slovakom, ki so pri nas na dopustu. Človeka vradosti ta odločnost in resničen duh mednarodne solidarnosti. Internacionalizem je le tisto, kar je plemenito. Ne more biti izgovor za umazano dejanja. Tudi socializem je le tisto, kar je last množice, ne pa fraza, nataktnjena na bajoneti.

Ze damo je, kar sem slišal zgodbo, da je proletarska zastava rdeča zato, ker so nanjo milijoni s svojo krvi izpili ideale, za katere so živeli in umrli: za pravico, za svobodo, za enakopravnost, za spoštovanje človekove osebnosti. Rdeča zastava mi je zato postala sveta in tako tudi ostala. A prevečkrat so jo že izkoristili, zato ne verjamem tistem, ki jo nosijo, že zaradi zastave same. Vrednotim jih po tem, kaj pod to zastavo delajo. Prav danes je bila ta zastava spet grdo izrabljena.

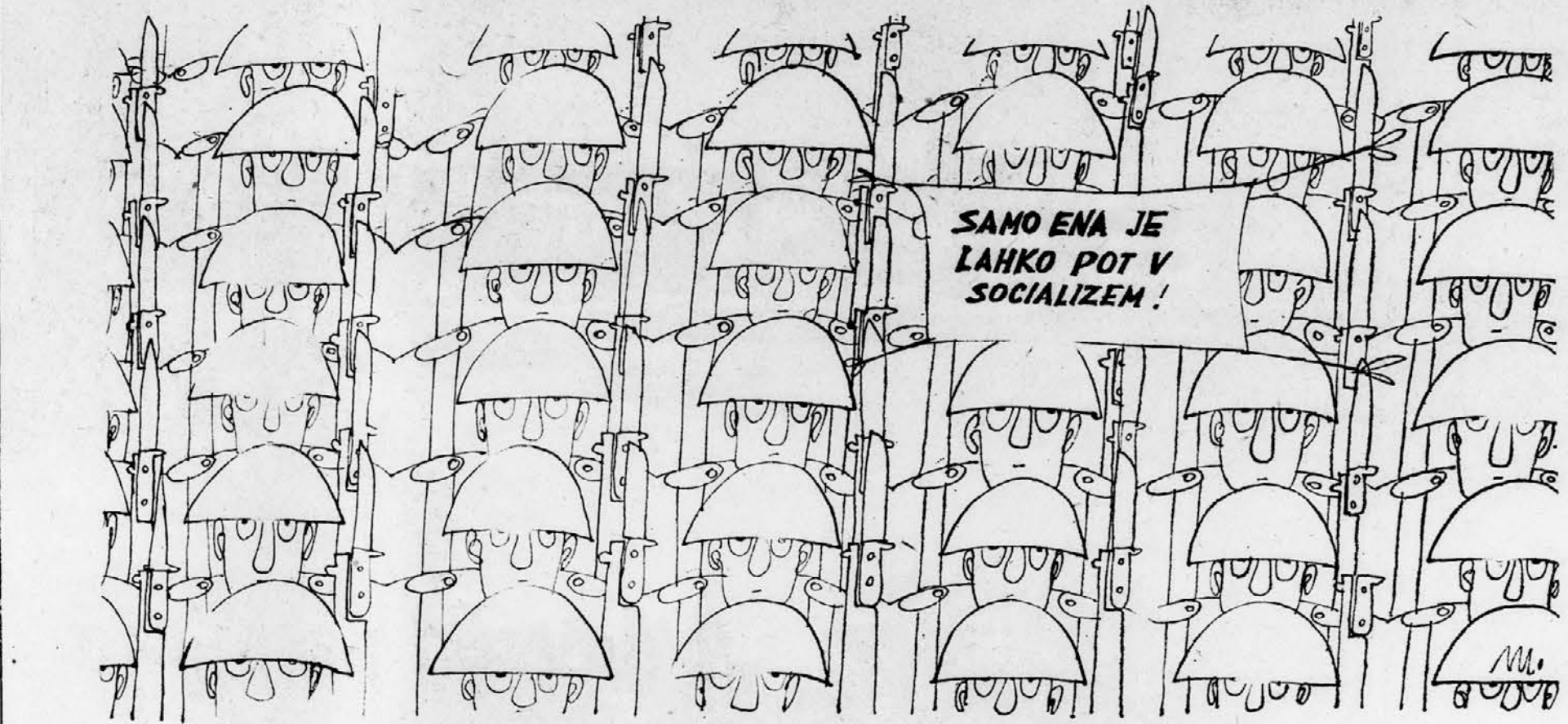
Črna sredi je zadala hud udarec. Ne samo češkoslovaškemu ljudstvu, ampak vsem tistim nacelom, za katere so milijoni darovali življenja. To je udarec boju za svobodo in enakopravnost, udarec miru in napredku, udarec socializmu. Predvsem pa je sramoten madež vsem tistim deželam, ki so s svojimi četami zasedle majhno a napredno deželo.

Vest človeštva, boš dovolj močna, da boš popravila to usodno napako? Bos pomagala kot novemu upanju v lepši jutrišnji dan tudi za majhne?

SERGEJ VOJNIAK

Na črno sredo ob 13. uri.

MILAN MAVER: MEDNARODNI PROLETARIAT VARŠAVSKEGA PAKTA

Sergej Kraigher

Ni opravičila za nasilje

Ni opravičila za nasilje in invazijo petih držav varšavskega pakta na čelu s Sovjetsko zvezo nad suvereno državo in še posebej delavskim razredom češkega in slovaškega naroda. Udarec, ki ga je v socialističnih deželah varšavskega pakta in v mednarodnem delavskem in še posebej komunističnem gibanju doživel stalinizem na XX. kongresu KP SZ, ni bil dovolj močan in procesi, ki so sledili, se niso zajedli dovolj globoko v korenine stalinizma v samih družbeno-ekonomskih odnosih in političnem sistemu, da se politika sile, vmešavanja v notranji razvoj drugih držav, teptanje nacionalnih pravic in človeškega dostojanstva ne bi zopet uveljavilo v svoji goli, surovi, delovnim ljudem vseh narodov Jugoslavije tako dobro poznani, stalinistični obliki. Princip marksizma-leninizma, zapisan v sklepih XX. kongresa KP SZ o samostojni razvojni poti vsakega naroda in države v socializmu, je bil zopet poteptan.

Jugoslovanski komunisti, ki smo bistveno prispevali k neuspehu stalinizma v preteklem razdobju, smo se polovičnosti obratoma s koreninami stalinizma v socialističnih deželah in mednarodnem komunističnem gibanju dobro zavedali. Zato smo vodili vedno in ob vsakem vprašanju svojo samostojno politiko, usmerjeno v krepitev in podporo naprednih sil in tendenc v svetu in še posebej v socialističnih državah in v mednarodnih odnosih ter v mednarodnem delavskem gibanju.

Taka politika je utrjevala naš mednarodni politični položaj in varnost ter našo vlogo v zgodovinskem boju za končni zlo propadanja kapitalističnega imperializma in kolonializma ter proti reakcionarnim in konservativnim silam v socialističnem svetu in socialističnem gibanju. Vedno smo se zavedali, da je neenakomeren razvoj zakonitost, ki povzroča nasprotja in konflikte tudi med socialističnimi državami, in da je od naprednega reševanja teh nasprotij na podlagi spoštovanja suverenosti in enakopravnosti narodov in držav v največji meri odvisen od izida odločilnih bitk, ki se bodo v našem času in pred našimi očmi, ob propadanju imperialističnega kapitalizma in kolonializma. Akcija konservativnih sil v socialističnem svetu, ki ne spoštuje suverenosti in enakopravnosti narodov in držav, pomeni zato v danih mednarodnih okoliščinah reakcijo, ki neposredno izpodbija moč socializma in sta ustrezen odpor in borba proti njej internacionalistična dolžnost delavskega gibanja in revolucionarjev povsod in v vsaki državi.

Agresija in okupacija Češkoslovaške sama potrjujejo pravilnost politike Zveze komunistov Jugoslavije in naše države ter njih njih idejnih osnov.

Surovo dejstvo invazije razgalja, in bo iz dneva v dan vse bolj razgaljalo nasilno okupatorsko bistvo tako imenovanih »vrednih razlogov«, skrbri za varnost in bodočnost socialističnega sistema, »zaščite življenjskih interesov Sovjetske zveze in drugih okupatorskih držav« ter drugih podobnih »opravičilo«, ki nimajo nič skupnega s socializmom in se niti po obliki niti po svojih praktičnih posledicah ne razlikujejo prav nič od drugega velikodržavnega imperializma. Še več. Okupatorjem so potrebni tudi zločini, Novotni in podobni državni in partijski svoditeljske, na katere se sedaj sklicujejo agresorji. Sedaj prihajajo na tuji bajoneti — potem ko v januarju in v razvoju, ki je sledil, niso našli opore niti v ljudstvu niti v vojski — in se z njimi vsiljujejo narodu in delavskemu razredu Češkoslovaške. Varšavski pakt se kaže kot nasilna tvorba velike države, ki si podreja interese njenih članic in ki pretvarja nosilce oblasti v teh državah v svoje marionete. Princip miroljubne koeksistence pa se degradira v ure-

janju interesov in delitev vplivnih področij med dvema velikima silama, odvisno od njihovega razmerja sil in na račun drugih narodov in držav.

Vse to zadaja hud udarec socialističnim silam, ker je kompromitirana v očeh milijonskih množic, slabi pozicije naprednih sil povsod v svetu, razbija komunistično gibanje in povzroča nepopisno škodo z nedo-glednimi družbenimi in političnimi posledicami v mednarodnem življenju. To mora zavreti razvoj socializma v svetu, tako kot sta ga že po zmagi nad fašizmom zavrla stalinizem in njegova blokovska mednarodna politika.

Okupacija Češkoslovaške bo poglobila in pospešila proces diferenciacije v vsaki socialistični državi, med njimi pa tudi v mednarodnem delavskem gibanju. Okupacija razkrinjuje resnične korenine stalinizma, korenine nehumanitarnosti in nesocialističnih odnosov med narodi, državami in ljudmi. Menim, da je ob tej priložnosti potrebno pokazati posebno na dva momenta:

Razvoj po XX. kongresu KP SZ, posebnost v zadnjih letih, procesi reforme v vseh evropskih socialističnih državah najbolj, najdoslednejše in jasno kažejo, da ni kult osebnosti, poudarjen na tem kongresu, osnovni vzrok in izvor deformacij in slabosti v družbenih odnosih in razvoju teh dežel, ampak birokratski etatistični karakter družbeno-ekonomskih odnosov in političnega sistema. Kult osebnosti pa je samo ena od manifestacij takega značaja teh odnosov. Razvoj dogodkov, posebno v letošnjem letu, je dokazal, da v industrijsko razvitem svetu, t.j., simbol je družba industrializirana, tem bolj postajajo pogoj njenega razvoja tak položaj delovnega človeka in taki družbeni in gospodarski pogoji, ki mu omogočajo neposredno odločanje o vprašanih družbenih življenja in razpolaganja z rezultati njegovega dela.

Na to pot je odločno stopil delavski razred v češkoslovaški republiki. Ti procesi prihajajo do izraza tudi v drugih socialističnih državah. Nasilje jih lahko zavre, ne more pa jih zaustaviti.

Birokratsko - etatističnemu karakterju družbeno-ekonomskih odnosov in političnega sistema ustreza v mednarodnih odnosih izenačevanje socialističnega sistema v sodobnem svetu s sistemom socialističnih držav. Državna birokracija in z njo zrasti partijski vrhovi so gluhi in slepi za zgodovinske procese, v katerih se novi, po svoji družbeni vsebini in razvojnih tendencah, socialistični elementi uveljavljajo in utrjujejo v družbenih odnosih in prek družbenih konfliktov v vseh delih sveta, tako v vsaki državi kot v mednarodnih odnosih. Pod vplivom konservativnih sil v socialističnih državah so bile neprestano prisotne tendence in pritiski podrejanja in vsiljevanja svojih stališč in trenutnih interesov drugim državam, komunističnim partijam in naprednim gibanjem v svetu. Od tod tudi stalna prisotnost elementov politike sile, blokovskih odnosov in hladne vojne ter za mir v svetu in razvoj socializma tako usodno prevladujoča usmeritev ne v koeksistenco med enakopravnimi in suverenimi narodi in državami, ampak v koeksistenco med dvema supersilama, zgrajeno na trenutnem statusu quai političnih pozicij v posameznih delih sveta in v oborožitvi. Ker je sama taka koncepcija v svojem družbenem bistvu reakcionarna, poostreuje blokovsko razdelitev in podžiga elemente hladne vojne ter krepi reakcionarno in militaristične sile na obeh straneh, težji in vodi v mednarodno vojno katastrofo, če napredne sile v svetu ne bodo našle moči in možnosti, da tak razvoj preprečijo.

Od tod tudi prelomni pomen okupacije

Češkoslovaške v sedanjem trenutku za mir človeštva.

Samoupravni socializem v Jugoslaviji, ki v svetu in za razvoj socializma ter usoda dokazuje svojo sposobnost za uspešno reševanje protislovij in problemov svojega razvoja, je bil zato, je in bo trn v peti reakcionarjev. Stalno moramo premagovati poskuse za slabitev in končno razbitje samoupravne socialistične Jugoslavije in za izpodkopavanje samoupravne vsebine njene socialistične ureditve. Taki poskusi so se stopnjevali že po lanski izraelski agresiji na arabski svet. Sedaj lahko pričakujemo, da bodo postali še bolj sistematični in raznovrstni tako prikriti in rafinirani kot odkriti in surovi.

Stopnjevanje vseh ukrepov za krepitev naše narodne obrambe miru v smeri usposabljanja za organizacijo odpora v stanju ogrožanja naše neodvisnosti, ki jih sistematično uveljavljamo, posebno po izraelski agresiji, stopa v sedanjih razmerah še toliko bolj v ospredje naših nalog. Utrjevanje enotnosti naših narodov, narodnosti in naših delovnih ljudi v reševanju tekočih nalog našega družbenega in gospodarskega razvoja, gospodarske in družbene reforme, v uveljavljanju našega delovnega človeka kot nosilca političnih odločitev, utrjevanje in razvijanje sistema neposredne demokracije in samoupravljanja, postaja v sedanjih razmerah še bolj odločilen element in pogoj naše mednarodne varnosti in usposabljanja, da bomo kos vsem nalogam in preizkušanjem sedanjega usodnega zgodovinskega razdobja. Še bolj sistematično moramo nadaljevati ukrepe, ki smo jih začeli, posebno po izraelski agresiji na arabske države, za krepitev naših narodno-obrambenih sposobnosti in za vključevanje vsega ljudstva in vseh samoupravnih organov v te napore.

Za nas, Slovence, se postavlja v sedanjem času brez dvoma naloga, da s še večjo doslednostjo, idejno in marksistično še bolj prečiščeno odločnostjo in neposredno akcijo osemogodurno delovanje birokratskih dogmatičnih sil, s katerimi smo sicer politično obračunali na IV. plenumu centralnega komiteja ZKJ in preprečili njihove naklepe, ki pa še vedno ne mirujejo. Dogodki v zvezi z okupacijo Češkoslovaške samo dokazujejo, kakšno vlogo lahko odigrajo. Pri tem so prav posebnega pomena vsi ukrepi v izpolnjevanju našega družbeno-ekonomskega in političnega sistema, ki izpodbijajo družbeno in politično moč starih etatističnih sil in tehnokratskih tendenc, ki potiskajo delovnega človeka na položaj meznega delavca, in vsi tisti ukrepi, ki krepijo integracijo naše družbe in njeno politično oblast na samoupravnih osnovah.

Pozorni pa moramo biti tudi do požukov klasične razredne reakcije, ki skuša samostojno ali bolj ali manj povezano z mednarodno reakcijo in tujnimi agenturami preprečiti naš socialistični razvoj in vpreči Slovenijo v voz zahodnih imperialističnih držav z razbijem Jugoslavije. Nacionalistične tendence in pojavi v družbenem življenju na Slovenskem postajajo zato direktna rezerva mednarodnih sil in zadržnih sovražnikov, ki skušajo in upajo s slabitvijo socialistične Jugoslavije in separatizmom vrniti v Slovenijo stare družbene in politične odnose. V tem sklopu je razmeroma še najbolj pomembna aktivnost političnega klerikalizma pri nas. Ta poskuša, bolj ali manj povezan s politično emigracijo, izolirati Zvezo komunistov in komuniste v našem družbenem in političnem življenju. Socialistično zvezo spreminiti zopet v že zgodaj v osvobodilnem boju preseženo koalicio raznih samostojnih političnih in svetovno-nazorskih skupin ter utreti pot večstrankarskemu sistemu.

(Po slovenski izdaji »Komunist«)

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

- MILAN MAVER
PRIDI SLOVENČ SE LES
UČIT'
Kombinat velikopoteznih turističnih
načrtov
- IVAN FRANKO
ZDA IN SZ V RAZVOJU
PROTIRAKETNEGA SISTEMA
Vojaško — politični komentar
- JANEZ ZADNIKAR
UMETNIKI V SIVIH HALJAH
Iz ljubljanskega doma JLA
- VIKTOR SIREC
RODILA SE JE TRADICIJA
Pred začetkom BITEF
- Dr. FRAN VATOVEC
SATIRA, HUMOR IN IRONIJA
Pred 50 leti je izšel polmesečnik
»Kurent«
- CIRIL AHLIN
GLADOVNA STAVKA
V CORROPOLIJU
Spomini na intervju (III)
- ANTON ZELENKAR
LETA 1971 BOMO MI
NA VRSTI
Z razstave najnovejše računalne
tehnike
- ROBERT E. TOLLES
INFRA RDEČE OKO VIDI VSE
Pomagalo znanostne analize
- MARIJA NAMORS
KADAR JE OGROZEN
NOVOROJENČEK
Za zaščito zdravega otroka
- BORIS MAJER
MED ZNANOSTJO
IN METAFIZIKO
Uvod iz knjige
- BORIS KUTIN
MINULOST, SEDANJOST,
PRIHODNOST
Sprehod po nizozemskem
»Evoluciu«
- TTT VIDMAR
TRDOŽIVA BAJKA
MALEGA LJUDSTVA
Pri starodavnih Ladinih

POREČ

Foto: Egon Kaše

Pridi Sloven'c se les učit'

Kombinat velikopoteznih turističnih načrtov

Ce ugetnete, preberite za uvod tudi tole: »Turizem dandanes ni več luksuz, marveč potreba modernega človeka, da se duhovno in telesno osvaja po celoletnem napornem delu. Turizem je dandanes sredstvo mednarodnega zblizovanja in sodelovanja. Boljšega medsebojnega spoznavanja...« itd. Gornje vrstice niso z jezika kakšnega učenega profesorja sociologije ali predsednika turistične organizacije, ampak je pod njimi podpisani kot avtor — Nadbiskupski ordinarijat v Zadru! ... Morda bo tudi tvoj družinski dom letos odprt gostom... Ti se boš potrudil, da jim bo bivanje v tvojem domu prijetno in udobno. Da pa bi bilo to skupno bivanje gostov s člani tvoje družine vsem tudi duhovno koristno, je treba vedeti, kaj je turizem, in kako se je treba obnašati nasproti gostom... In potem sledi nekakšen razglas, ves v duhu poslovnega krščanstva, ali če hočete, krščanske poslovnosti.

To je bil moj prvi letovinski stik s porečkim turizmom; lepak je bil namreč pritrjen na vratih katedrale ob vhodu v mesto, kjer se turist na širokem križišču izvečine najprej ustavi. Ni kaj reči. Prvi vtis daje slutiti, da je poreški turizem prebujal iz ozkih lokalnih plemen in dobiva širši, velikopoteznejši zamah. Če se je tudi cerkev vključila v turistično kampanjo, potem to pomeni, da so v nadškofjskem ordinariatu bistvo spoznali, da ne kaže več izgubljati iniciative. »Bis auf weiteres jeden Sonntag Messe in deutscher Sprache!« opozarja drug lepak. Malo niže, na širokem kamnitem stopnišču pri njihovi posvetni konkurenci, objavljajo lepaki v štirih jezikih nastop popevkarjev, baletnih skupin, in seveda, neprekosljivega filmskega agenta 007 — Jamesa Bonda.

V 18 mesecih 13 milijard investicij

Trenutno premorejo v poreški občini 8500 (osem tisoč petstot) hotelskih ležišč, 4500 ležišč v počitniških domovih, 2500 v privatnih sobah, 120 privatnih počitniških hišic in sodobno urejene prostore za kampiranje za približno 20.000 turistov. Šestindesetdeset tisoč turistov je pravzaprav vrtoglavca številka; za eno samo občino prava gotovo neresljiva prosta, če bi jih morala, denimo, z lastnimi silami vse na mah napoditi domov...

Dvajset let bo že tega, kar smo s skupino ljubljanskih študentov sedeli pred starim hotelom Parentinum, ednim hotelom, ki je v Poreču ostal na voljo gostom. Sprejel pa jih je toliko, da je bilo trideset študentov ravno pravnje število, da ga je napolnilo. Ti tedne smo risali po napoli porušeni mestu — polovico vseh poreških hiš so med vojno porušili zavezniški bombardniki — stikali smo med prekrasnimi antikni taktični, romanskimi in benediktinskimi arhitekturami, obredili vsa obala, takrat še deško nedotaknjeno, in za mal denar staknili pri prijaznih lokalnih kmetih dobro vino. Takrat sem doživel tudi priložnost, da sem se na postaji ljudske milice v večurnem pogovoru podrobno seznanil, da je risanje starih tabakur in pristanjskih prepevov, kar je pristanjske svojna tajna in so potem tudi ribiške barkade, dokler so v njej, vojska skrivnost. Po telefonskem pomenku z Ljubljano, kamor so vprašali, če je imenovani res tisto, kar piše v njegovi osebni izkaznici, smo se poslovili z obljubo, da je treba barvice in svinčnike spraviti v torbo, če človek sedi na pristanjskem pomolu in pljuje češpljine peske v umazano vodo.

Kolikokrat se mi je te dni skoraj stozilo po tistem starem dobrem Parentinu, kjer smo se počutili kot Amerikanci na Floridi. Zvečer smo posedali pod arkadami in malce natrganji starih naslonjajih in prisluškovali z glavo, polno fantazij, rahlemu maestralu, ki je kodral valove in škebeljal

s taistim neusahljivim elementom vode, po katerem so nekdo tu pristajale in odhajale v svet rimske galeje. Tod mimo so po stari rimski cesti iz Akvileje korakali v utrjeni castrum praški vojščaki z bronastimi čeladami, taistimi, ki jih zdaj radovedni turist otipava na policah mestnega muzeja.

Ob neusmiljenem ščetanju električnih ojačevalcev Kameleonov se je komaj moglo preriniti med bleščečo množico mercedeov, porschejev in drugih uglednih štirih, šestih in osemvaljnih zverin. Visoki jambori s tujimi zastavami na krmu se zibljejo na nekdanji vojni skrivnosti, pristajajo jahte in vsa tista čreda grgrajočih motornih čolnov s šestdeset in več konjskimi johnsoni in mercuryji, ki čez dan s smučarji ali brez njih preganjajo spokojno tišino in se kosajo, kod bo porabil več bencina.

Toda hoteli smo imeli turizem in prav je, da imamo takšnega. Če smo se že odločili zanj, nič ni slabšega, kot če se neodločno obotavljamo na mestu in se premakne le toliko, da ti je potem žal, ker ne moreš več nazaj... — Leta 1957 so v Poreču še zabeležili komaj sto tisoč nočitev. Lani se je število nočitev povzpelo na milijon dvesto tisoč!

— Samo lani so zgradili 2500 novih hotelskih ležišč. V letošnjih šestih mesecih pa zraven drugih turističnih objektov še 600. Se pravi: v poldrugem letu 31000! Človeku se zares stori milo ob misli na nase uboge slovenske razmere, ko se za vsak hotel s 100 ali 200 posteljami naprej nekaj let prerokamo po časopisih, ali bi ga gradili ali ne, in potem ali je bilo umestno, da smo zgradili prav takšnega in ali ne bi bilo bolje, če ga sploh ne bi... Hudo mi je, ko se spominam nate, draga Kranjska gora, s tvojim Priskanom in motelom in vsem, kar se je že pletlo okrog njiju...

— V Poreču so v zadnjih 18 mesecih investirali v turistične objekte — 13 milijard dinarjev (naj mi bo dovoljeno zaradi retrospektivne primerjalnosti zapisati v starih dinarjih).

Nič ni bilo podarjenega

Od kod toliko denarja? se vpraša vsakdo in potem zavistno vzdihne (potihoma): lahko nim, ko jim krediti tečejo v usta!

Pa ni tako. »Tudi nam ni lahko!« pravi predrednik občinske skupščine, »in nikar ne zapišite, da tudi pri nas ne tarnamo, tako kot tarnajo vsi naši turistični delavci povsod drugod. Res pa je, da lahko pokažemo tudi rezultate svojega dela. In zaradi teh rezultatov smo morda danes nekoliko privilegirani, mišlim privilegirani v strogo poslovnem pomenu besede. Trinajst lanskih in letošnjih milijard so povsem regularni bančni krediti, ki z običajno obrestno stopnjo na 8 do 12 let. V nekaterih primerih celo samo na 5 let! Toda zaradi uspešnosti vseh svojih položb in zaradi izpolnjevanja vseh svojih prejšnjih obveznosti nam danes ni več težavno dobiti v banki kredita. Ustvarili smo si renome, postali smo za banko soliden poslovni partner.«

Kljub vsemu, kar človek vidi na vsakem koraku, pa vendarle ostane dvom, ali se res da s kreditnimi zahtevami, za katere pravimo, da so za turizem predrde, smotno investirati in potem rentabilno poslovati in celo zbirati sredstva za nadaljnjo razširitev? »Da, da!« Treba je samo zavhati rokave,« pravijo v Poreču. »Če je skupino hotelov Lotosov s 1820 ležišči in štirimi velikimi restavracijami smo lani gradili nepolnih 7 mesecev! V začetku januarja so se buldozerji zagrizli v zemljo, — sredi julija so novi hoteli že sprejeli turiste! Ali zabavni center, ki smo ga pričeli graditi letos v marcu (skupna vrednost 8,5 milijona N din), izročili smo ga v uporabo sredi julija! Morda je takšna naglica včasih tudi dvorezen nož. Toda razmeroma neugodni kreditni po-

goji nas silijo, da začnemo investirati dinar takoj obračati. Od kod naj bi sicer vzeli milijardo za odplačevanje samo najnovejših anuitet, če ne iz izkupička, ki ga bomo že letos iztržili iz dobljenih kreditov?«

Torej poslovnost, kakršne smo pri nas malokje vajeni.

Govoril sem z oskrbnikom igrišča za minigolf. Pravil je, s kakšno naglico so igrišče dogradili tik pred začetkom sezone. Kot da bi gorela voda. Zdalj pa se že kažejo posledice: beton je pričel ponekod pokati in jeseni bo treba igrišče temeljito prenoviti. »Ali ne bi bilo gospodarnejše delati počasi in se eno sezono potpeti brez njega, kot pa imeti dvakratne stroške,« je potarnal s prirojeno slovensko otožnostjo. »Pa bo spel milijone! Vprašal sem ga, koliko bodo do jeseni iztržili. «Takole šest do sedem milijonov.«

Vztrajnost in koncept

Če odstojemo milijon za jesenska popravila, sem računal na tihem, — potem bo vendarle ostalo še pet ali šest milijonov čistega dohodka, ki jih sicer ne bi bilo, če ne bi tako hiteli... In v tem računskem grmu tiči nemara zajec poreškega uspeha. Dobili krediti pretopili v dohodek, se preden se začne kriza in težave z odplačevanjem!

Najbrž govori iz mene nekolkaj tudi navdušenje. Pa sem bil res navdušen. Ob vsej mizeriji in tarnanju, ki se srečuješ z njima ob vsakem koraku, človeku resnično odide, ko vidi, da imamo vendarle tudi pri nas ljudi, ki jim uspe prebiti začarani krog težav, objektivnih in subjektivnih ali kakor se jim že še reče.

Začeli so s šotori in enim motornim čolnom, dediščino francoskega mediteranskega kluba, potem je šla pot preko počitniških domov, ker smo menda prav Slovenci pripraveali pomemben delež, pa preko počitniških hišic do prvih hotelov. Vsaka pot do novih kreditov je bila dobra. Znan je primer, ko je kamniško podjetje Svilanit investiralo svoje milijone v poreški turizem, vračali so mu jih z retencijsko devizno kvoto, za katero je podjetje potem kupilo v Italiji blago, iz katerega so poreški turistični delavci v zimskih mesecih doma izdelovali kravate za kamniško tovarno. Tako si je podjetje pomagalo do deviz in do sezonskih delovnih moči, poreški turizem pa je razen prepričljivih dinarjev dobil tudi zaposlitev za svoje delavce v mrtvi sezoni. In kot da zrna do zrna pogoda, tako je iz takih in podobnih primerov vzvelit poreški turizem do tiste stopnje, ki ji pravimo turistična industrija.

V pogovoru na občini sem povdovnil, če bo novi zabaviščni prostor kdaj povrnil onih 850 vloženih milijonov, glede na to, da se zbira v njem pretežno mladina. Morala bi popiti na milijone hektolitrov kokteja! Pri trdili so, da je res vprašljivo, čeprav ni nikjer rečeno, da ne bodo mogli pritegniti ti tudi gostov težjega kalibra. A četudi bi ostalo vse tako, kot je, pravijo ne moremo njegove rentabilnosti izračunavati iztrgano iz celotnega turističnega organizma. Počitniško središče, kakršno je Poreč dandanes, brez takšnega objekta preprosto ne more biti, tako kot ne more biti brez mnogih drugih drobnih reči, ki same zase morda tudi niso rentabilne.

Menda nisem videl v vsej Sloveniji toliko lepo urejenih teniških igrišč, kolikor sem jih lahko našel od enega konca poreške občine do drugega. V Lanterni, novem orjaškem kempu, ki je zajel ves rt in do katerega se pripelješ po široki asfaltni cesti, so že med temeljne objekte (cesta, kanalizacija, razsvetljava, centralni obrat sanitarije) vključili tudi minigolf, tenis igrišča, streljišče; še preden so postavili prvi šotor, je med drevjem že stalo kakih dvajset do trideset miz za namizni tenis ob bregu čolnarne, skupina mladih deklet, ki je prijezdila po obvojni poti na konjih, je zgornjo potrdila, da tudi jahalna šola ni čakala na uradno odprtitev. Za 5 novih din

si lahko v Poreču izposodiš malo jadrnico, za 15 veliko jadrnico, motorni čoln, lahko smučas na vodi, igraš odbojko, rokomet, košarko. Male ladjice neudobno vozijo izletnike v Vršar in v Limski zaliv, po glasnosti prepevajajo povratnikov lahko vsakokrat izračunaš, koliko so dali zaslužiti gostincem...

„Dozvolite da se obratim...“

»Prihodnje leto ne nameravamo začeti graditi nobenih večjih novih hotelskih objektov,« je rekel predsednik ob slovesu, »dopolniti in izpopolniti moramo predvsem tisto, česar v dosedanjih ihit nismo ugnili. Zgradili bomo tudi novo večesteno avtomatsko kegljišče in morda kazino.«

Če bi hotel ob koncu zapisati, kakšno počitniško središče je Poreč, super mondeno ali bolj sindikalno, športno ali kakšno drugačno, ne bi vedel povedati. Vse se prepleta, dopolnjuje, potrjuje.

Ko sem v občinskem tajnistvu čakal na predsednika, sta z menoj čakala tudi dva preprosta Istrana, prvi droben, črn in bos, drugi kot Brdavs, ki so ga pomotoma staličili v premlajno prepoteno srajo in pretenne hlače, s kolesarsko čepico na glavi. »Dovolite,« družje predsednike, da se obratim,« je rekel Brdavs in stisnil roke ob hlače. Bost je stopil za njim, vdrano kot »purš«. Dobrih dvajset minut sta bila v predsedniškovi sobi. Ko sta odhajala, je Brdavs glasno, toda še vedno spoštljivo zatrjeval, da za siromaka ni več pravice. Sanitarna inspekcija ga je preganila, ko je v pristanisku na tleh prodajal lubenice.

Resnično, vse se prepleta, včerajšnje in jutrišnje. Potem ko se je predsednik dvajset minut pogovarjal o lubenicah in o temeljnih principih higijene, se bo šel morda pogovarjat v banko o novih trinajstih milijardnih kreditu ali pa bo rotli republiške izvršnice, da občina ne zmore sama vseh komunalnih potreb, ki izbijajo kot posledica turistične ekspanzije. Ali pa bo morda sprejel ministra Štandso s cigaro, ki bi tu rad investiral v Poreču.

V stari istrski romanski hišici iz trinajstega stoletja na voglu Dekumanove ulice, v kateri je domiselna slikarka pripravila razstavo, je v večernih urah še vedno brlela ob vhodu laterna. Pod potemnelimi stropnimi tramovi so se izgubljali tihi zvoki intimne spremljave z magnetofonskega traku. Na novem zabaviščnem prostoru pred vhodom v Zeleno laguno pa so v rdeče suknjice oblečeni muzikanti na dveh fantastično zavitihi plesiščih že poganjali mlade s svojim ritmom v hipnotično gibanje. Zar res, vse se prepleta. Prijazna preprosta krčmica s štirimi mizami, kjer ti poleg narocene turške kave priloži tudi že cigareto, in novi, hladni, pravkar odprti hotel Neptun, oslički in rent a car, sodobne samopostrežne trgovine in prodajalci lubenic, ki jih preganja sanitarna inspekcija. Se za obzidjem Eufrazijske bazilike, tem najlepšim biserom poreške kulture, se prepletajo jeziki preštevanih obiskovalcev, resničnih ljubiteljev lepih umetnosti in zgolj potujočih radovednežev, opremljenih s kamerami kot vojaki na fronti, ki se s prsti dotikajo kamnitih stebrov, se spogledujejo in pomembno pravijo: kamen!

Nekje pod mozaikom iz rimljanskih časov počivajo kosti prvega ilegalnega poreškega krščanskega škofa svetega Maura (kakšne možnosti so še imeli maj predniki). Rečeš ni mogel slutiti, ko je dal vstaviti v mozaik na tleh svoje jedilnice skrivni krščanski simbol — ribo, da bodo znali čez dobro poldrugo tisočletje potomci tudi ta košček tak uspešno spremeniti v turistično zanimivost, dostopno za en sam novi dinar.

A kaj, saj smo rekli, da je turizem pomembna gospodarska panoga. No, torej pa jo imejmo. Da bi jo le še dolgo imeli.

MILAN MAVER

Panorama

V Beogradu nič novega

Včasih so tudi stare novice dobra osvežitev

V Beogradu pravzaprav res ni čisto nič novega. Vsaj če opazujemo glavno mesto Jugoslavije. Zvezni forumi namreč počivajo, vsaj z gledišča novinarjev, ki od njih ne dobivajo nikakršnih novic. Glavno mesto Srbije ravna prav tako. Sam Beograd pa se otepa z vsakdanjimi težavami, ki se kažejo zdaj v prometni stiski na Terazijah, zdaj v racijah inspektorjev notranje varnosti in tako naprej. Tudi beograjski časniki so v tej zadregi uporabili staro časnikarsko pravilo, da so med »kislimi kumarami« — sredi poletja, ko se pravzaprav nič pomembnega ne dogaja — tudi stare novice dobra osvežitev za z dolgočasnega bralca, ki spričo prevelikih količin najhujših problemov že slabo prebavlja.

Vrnimo se torej k problemu, ki so tako rekoč večni. Tako na primer izgradnja beograjskega urbanističnega načrta, širjenje poslovnosti podjetja blagovnic »Beograde itd.

Cepprav smo o tem že nekajkrat poročali, pa je današnja variacija na staro temo toliko nova ali vsaj osvežujoča, da bo odkrila v sicer znanih stvareh vsaj kakšček čisto novega. Preroki bodo rekli, da je to potrditev njihovih nekdanjih mnenj in spoznanj, ki so jih doslej imeli v njihovem okolju za majčkeno zmešano, pesimisti bodo trdili, da se včasih zgodi tudi kaj neverjetnega, optimisti pa takih človekov tako ali tako ne bero.

Podjetje blagovnic »Beograde je, kar že sam naslov nakazuje, nedavno pohrustalo večino beograjskih blagovnic, skupaj z Namom, čeprav je bilo prej samo — blagovnica »Beograde, ki je imela sicer velik naslov na fasadi, toda ni bila tako zelo reprezentativna. Bila je to torej integracija, kakršno bi si se dandanes zaželel vsakršen politični forum v katerem koli mestu. Pravijo tudi, da je bila uspešna, saj zadnje case podjetje širi svoj poslovni krog po vsej republiki in tudi zunaj nje.

Tokrat brez reorganizacije

Podjetje blagovnic »Beograde je namreč že začelo zidati svoje blagovnice v Kraljevu, Bihacu, Baru, Somboru, Kikindi in Paraćinu. Te blagovnice bo zgradilo v enem letu ali največ v 14 mesecih. Tako vsaj trdijo njegovi direktorji, ki se hvalijo tudi s ponudbami iz drugih mest. Manj glasno pa povedo, da bi radi prišli v nekatera mesta, ki pa se na njihovo vabilo ne oglašijo kar tako zlahka.

Morda so vmes težave s financiranjem, kajti tako, kot so te investicije zamišljene, ni moči zidati brez sodelovanja »lokalnih« bank. Vse te blagovnice bodo namreč na približnem prostoru 4.200 kv. m in bodo imele okrog 2.900 ali nekoliko manj kv. m, prodajnega prostora. V njih bo zaposleno kakih 95 do 140 delavcev, opremljene bodo nasodobne (tako vsaj zatrjujejo) in bodo imele po 50 do 60 ali nekaj več milijonov, novih dinarjev prometa.

Tako torej nastajajo velika trgovska podjetja, ki spominjajo na tista velika podjetja, ki smo jih nekoč administrativno razbijali, ker so postala monopolistična in so v odsotnosti »zdrave konkurence« prodajala slabo blago za zelo velik denar, razen tega pa se brez prave izbire. »Beograde prav gotovo ni direktno obnavljanje takšnih podjetij, ker se bolj ali manj že ravna po tržnih razmerah, toda konca takšnih ambicij mu nemara le ne bi smeli odreči.

Dosedanja zatrjevanja, ki se »opirajo na analize tržišča«, so v glavnem formulirana v tezi, da ima to podjetje veliko večjo izbiro kot druga podjetja in da so njegove cene nižje od ostalih, kar pa je fraza, ki smo jo slišali doslej še ob vsaki integraciji in po njej, kadar je šlo za širjenje podjetij.

Nekdaj smo najlepše pisali tudi o beograjskih načrtih za razvezovanje železniškega voza. Rekli smo, da nameravajo, po urbanističnih načrtih seveda, prenesti železniško postajo na prostor avtokomande, ki je pri hotelu »Slavija«, in sicer kar bo stopil nov most »Gazela« na sedanjo kurilnico in je sploh tista Mostarju, trgu, na katerem bo novo sodobno prometno vozlišče, dati veliko več prostora.

...in mimo urbanističnih načrtov

Zelo lahko je sicer reči, da bodo »prenesle železniško postajo z enega kraja mesta na drugi, izbrislal to, kar zdaj stoji ob Savi, in »narisale« nekaj drugega. V praksi je to seveda mnogo drugače, kajti to »prenaslanje« železniške postaje bi stalo kakih 100 milijard dinarjev, saj bi morali vrtati predore kar skozi tri hribe in narediti še marsikaj drugega, razen tega pa je vprašanje, ali je prostor pri Slaviji — spričo naglega razvoja mesta — sploh primerna lokacija.

Predvsem zaradi tistih 100 milijard dinarjev, ki jih ni moč narisati tako, kot na primer urbanistični načrt, je postala gradnja

nove železniške postaje večna tema. Morebiti bodo časniki ob to temo zaradi trgovaške železniškega podjetja Beograd, ki sodi, da je treba v kratkem nekaj storiti in predlaga premestitev sedanje železniške postaje ob pošto št. 6. Tako bi namreč povežali Namanjino ulico z Novim Beogradom, seveda potem, ko bi »izbrisale« kurilnico, skladišča in vse, kar je nakopičeno za postajo. Tega bratstva in enakosti bi tudi razširili in zaokrožili, saj je že naravnost sramota, kako je stisnjen med Savo, železniško in avtobusno postajo ter mesto.

Poglavito pri vsem tem je sicer, da bi to lahko storili z »borbniki« 27 milijardami (štirikrat ceneje — skoraj), toda to za prestopnega prebivalca ne pomeni toliko, kot svez zrak in čista okolica na vsem sedanjem prostoru železniške postaje in še daleč naokrog ob vsemogočnih tirih. Na to bodoča železniška postaja bi namreč potegnili električno vleko in bi premoču, nafti in drugim smrdečim gorivom za vselej odklenalo.

Rekonstruirati pa nameravajo beograjsko letališče »Surčina. Rekonstruirati in modernizirati oziroma mehanizirati. Toda ti obrabljeni izrazi ne povedo vsega, kar želi podjetje letališče Surčin urediti tako širokoprstne načrte, ki bodo za petkrat povečali njihove dohodeke, omogočili vzletanje oziroma trikrat večji sprejem letal kot doslej itd.

Kakor so namreč glede železniške postaje ugotovili, da so imeli prevelike apetite, tako so glede letališča dognali, da je pretesno in da morajo marsikaj storiti, če hočejo iti vstrie z napredkom. Samo za sprejem največjih letal morajo povečati vzletno stezo za 500 m, da ne govorimo o počasnosti carine in drugih, s katerimi imajo opravka potniki, ki seveda niso krivi, če je vse pretesno in prepočasno.

Na vrsti je torej rekonstrukcija

Predstavniki letališča so torej vrtali v ta problem in naposled podpisali predpogodbo z nekaj velikimi kanadskimi trdkami, s katerimi imajo že dlje solidne poslovne stike.

Od njih so namreč dobili 17 milijonov komercialnih kreditov, od katerih jih bodo uporabili samo za opremo oziroma rekonstrukcijo in modernizacijo letališča Surčina. Dela bodo sicer trajala do 1973. leta, to da novo letališko poslopje ob novi avto cesti in drugo tudi ni malenkost.

Ves drugi denar torej nameravajo porabiti za nekaj posvem drugega? Ne (!) samo letališče ni to, kar pojmujejo pod sodobnim letališkim podjetjem. To podjetje namreč želi zgraditi blizu hotela Slavija veliko letališko palačo, v kateri bi imeli dovolj prostora vsi predstavniki oziroma predstavniki tujih letalskih podjetij, teh pa je v Beogradu skoraj trideset. Tu bi bili seveda tudi prostori za konference, restavracijski prostori, garaže za pet tisoč vozil, avtobusna in avtomobilska postaja za prevoz potnikov in blaga na letališče in z njega, pa tudi 100-posteljni hotelski prostor in sploh vse, kar potnik potrebuje od nakupa letalske vozovnice dalje.

Toda to je samo ilustracija načrtov, da bi letališko podjetje ustanovilo v Beogradu veliko prometno podjetje, sestavljeno iz železnice, cestnega prometa. Zaradi tega išče stike s podjetniki cestnega prometa in se dogovarja o sodelovanju tudi s podjetjem »Pristanišče in skladišča«. K temu naj pristajejo se sodelovanje z rafinerijo v Paraćinu oziroma podjetjem Nafta gas za proizvodnjo letalskega bencina, ker je tuj bencin za vrste predrag in nedvomno tudi vpliva na ceno vozovnic.

Tako torej namerava letališče povečati svoj promet za petkrat oziroma na 300 milijonov novih dinarjev. To pa je motiv, ki smo ga lahko zasledili tudi v obeh drugih zgodbah. Vendar...

To so načrti, kakršnih smo že dolgo vajeni in ki jih iz leta v leto (na primer za železnico) nekoliko skrajšujemo, toliko bolj, kolikor dalje sežejo naša spoznanja o ekonomskem gospodarjenju. In narobe: delamo nove še večje načrte, toda šele tedaj ko imamo denar že v žepu.

VIKTOR SIREC

Vojško-politični komentar

Združene države in Sovjetska zveza v razvoju protiraketnega sistema

Vse kaže, da so ZDA in SZ v razvoju protiraketnega sistema že v najbližji preteklosti prehodile dolgo, drago in naporno pot eksperimentiranja in raziskav ter ta sistem privedle do takšne stopnje, da je sposoben, tak, kot je, za operativne namene. To dokazuje tudi dejstvo, da so po eni strani že objavljeni o njem mnogi podatki, po drugi strani so pa tudi že obe strani začele postavljati prve baterije oziroma prve elemente tega sistema na posameznih delih svojega ozemlja. Očitno je to samo začetek, in sicer pričetek v vsakem pogledu — tehničnem, ekonomskem in političnem, vendar pa je to vendarle začetek z vsemi posledicami, ki ga v sebi nosi odkritje, izpolnjevanje vsakega sodobnega orožja.

Ameriški sistem NORAD in ABMS

ZDA so hkrati z ofenzivnim raketo-atomskim orožjem razvijale tudi svoj obrambni sistem, ki je zajemal ozemlje Kanade in ZDA. Izgradnjo tega sistema so pospešili, ko so ZDA izgubile monopol nad raketenim in atomskim orožjem, ko so začeli vzpostavljati relativno ravnotežje med dvema velikima silama in ko je postala zahodna hemisfera neposredno ogrožena z nasprotimi atomskimi napadi. Sprva je ta sistem imel predvsem pasiven pomen, ker so v njem prevladovali elementi za opazovanje, kontrolo obveščanja, čeprav je imel tudi aktivne elemente protiletalske obrambe.

Sistem NORAD (North American Air Defense Command) — komanda protiraketne obrambe severno ameriškega kontinenta — zajema ozemlje ZDA, Kanado, Aljasko in po posebnem sporazumu z Dansko tudi Grönland. Operativno so NORAD podrejeni poveljstva protiraketne obrambe kopenske vojske, vojnega letalstva, vojne mornarice ZDA, poveljstvo protiraketne obrambe letalstva Kanade in poveljstvo protiraketne obrambe Aljasko. Ta sistem pokriva Grönland in po potrebi tudi Melniko. Sedež poveljstva je v Colorado Springsu. Za opazovanje in identifikacijo letal, raket in vesoljskih satelitov ter za obveščanje zaleda o bližajoči se nevarnosti, v sistem NORAD je vključena oziroma zanj dela tudi obveščevalna mreža SPADITS, katere naloga je kontrolirati vesolje in »promet« v njem. Razen vsega tega pa je v sistemu NORAD tudi blizu sto baterij raket Nike-Herensles, razporejenih ob vitalnih centrih na ozemlju ZDA. Vendar so te rakete napravljenе in postavljene predvsem za protiletalsko obrambo in niso uporabne za protiraketno obrambo. Tudi manjšo atomsko, temveč imajo klasične naboje.

Na črti od kanadske Arktike do Aljasko je razporejen več radarskih postaj, ki lahko na tri tisoč km odkrijejo nasprotna letala in rakete. To je linija daljinskega odkrivanja, identifikacije in obveščanja. Usmerjena je proti severu, ker so tedaj nemerila, da so sovjetske rakete in letala samo s severa lahko ogrozijo ameriško celino. Pozneje so postavili na Pacifiku podoban sistem, imenovan »pacifiška pregraja«, ki je južno povezana s podobno atlantsko pregrajo, ki se čez Grönland in Island povezuje z Vel. Britanijo.

Na tisoč km južno od prve črte Arktika-Aljaska je »linija srednje Kanade«, ki poteka čez Kanado in ima iste naloge in sestavo kot predhodnica. To naj bi bila ne-

kaka rezerva. Linijo vzdržuje Kanada. Ves kompleks NORAD pa je opisan s sistemom za razpoznavanje letal; svoja sredstva ima razporejena po conah okoli vse ameriške celine. Njegova naloga je, nadzirati ves letalski promet nad ameriško celino.

Sistem NORAD so gradili več kot deset let in vanj je, po podatkih iz zahodnega tiska, vloženih več kot 40 milijard dolarjev. Pa vendar je bil tak, kot smo ga opisali, zmeraj manj uporabljen za aktivno protiraketno zaščito. Sprva, ko so računali na letalske atomske napade, so menili, da bodo rakete Nike-Herensles, letalstvo in protiletalsko topništvo ob pravočasnem alarmu celga sistema z aktivnimi obrambnimi akcijami preprečili nasprotne atomske napade. Zoper balistične medcelinske rakete, ki letijo več kot 28.000 km na uro, pa je ta sistem samo 15 minut omogočal za opozorilo in pravočasen (?) umik prebivalstva v zaklonišča. Atomskega napada ni mogel preprečiti.

Zaradi tega se je vzporedno z NORAD porajal tudi ABMS. Spet je potrjena zakonita verizna reakcija v oborožitveni tehniki. Novo orožje na eni zahteva ustrezno orožje na drugi strani. Z zgrajenim sistem in ogromne investicije potegejo za sabo še večje in bolj zahtevne. V tem smislu je tudi ABMS samo nujna posledica takega razvoja in sestavni del prej zgrajenega sistema.

Razvoj ABM sistema

Prvi protiraketni sistem oziroma raketo so v ZDA napravili že 1957. leta. To je bil sistem raketa Nike-Zeus, ki pa je zaradi pomanjkljivosti niso uvedli v operativno. Doseg rakete je bil sprva 350 km, pozneje povečan na 650 km, v višino pa je letela 15 km. Raketa je imela atomsko konico, bila je avtomatično direktno teledirigirana in njena največja hitrost je bila 10.800 km na uro (3 km v sekundi). Lansirali bi jo iz silosa in za izstrelitev bi potrebovali tri minute. Raketa je imela tri radarje in računalnik. En radar je bil za ujemanje in spremljanje nasprotne rakete, drugi za spremljanje in vodenje rakete Zeus, tretji (diskriminacijski) pa je imel nalogo, odkrivati prave od lažnih raket in bojnih konic, ki bi jih uporabili za predor v obrambni sistem. Leta 1959 so napravili poskuse z Nike-Zeusom, vendar so potem nadaljnji razvoj opustili.

Katere so bile pglavne pomanjkljivosti tega sistema? Vsekakor je še vedno zastajal za razvojem ofenzivnih raket, ki jim, kljub nekaterim eksperimentalnim uspehom, ni bil kos. Pomanjkljivosti so bile predvsem v radarskem sistemu. Radarji za odkrivanje so imeli majhen doseg in obseg, kar je oteževalo pravočasno odkrivanje nasprotne rakete in s tem v zvezi protiraketa ni imela dovolj časa za pripravo

in izstrelitev. Po drugi strani pa je omejen obseg radarskega snopa omejeval njegovo področje delovanja, zmanjševal zmogljivost radarske mreže, za kar so potrebovali veliko radarjev (raketa je morala imeti vse navedene radarje), po drugi strani pa je bilo prav zaradi tega lažje podreti takšno obrambo. Tudi razkrivanje pravih od lažnih raket (raketa-vaba) ni bilo zadovoljivo. Navsezadnje je tudi domet Nike-Zeus ni bil zadosten; njegova hitrost je bila znatno izpod hitrosti ofenzivnih raket. No, navzlic vsemu temu so sistem vseeno uredili in s tem v zvezi zadostili iluzijam o učinkovitosti obrambnem sredstvu in dokazom za nove napore v oborožitveni tehniki, za nove izdatke zaradi zaščite nacionalnega ozemlja, človeških življenj, dobrin itd.

Naslednja, lahko bi rekli prehodna faza v razvoju ABMS, je sistem Nike-X. Kaže, da ta sistem datira nekako od 1963. leta. Tedaj so tudi Američani napravili z njim prve poskuse in so prestregli in sestrelili 10 do 14 ofenzivnih raket tipa Titan in Atlas. Pri tem je razumevati, da so delovali napadalna raketa (brez atomskega naboja) in radarji protiraketnega sistema, medtem ko protiraketa napadalne rakete dejansko ni uničila.

V tem sistemu sta že dve protiraketi, različni po namenu in tehničnih lastnostih. Ena je bila za prestrežanje napadalne rakete na veliki oddaljenosti in višini (znanj atmosferi), daleč od branjenega objekta, druga pa za prestrežanje v atmosferi in v večji bližini. Prva je ostala, kljub pomanjkljivostim (Nike-Zeus), medtem ko so le-to dopolnili z raketo Sprint. Slednja je dvostopenjska raketa (Nike-Zeus je tristo-penjska) z atomsko konico, s pospeški, da doseže hitrost 3 km v sekundi, doseg je pod 100 km. Nike-Zeus naj bi prestregel rakete na večjih daljavah ter tako branila širša območja, Sprint pa one, ki so šušle oziroma prodrele obrambo Nike-Zeus. Glede na to in na tehnične lastnosti bi torej raketo Sprint uporabili za neposredno zaščito posameznih ciljev.

Razen kombinacije z dvema različnima raketa, je sistem Nike-X izpolnjen z novo, kvalitativno radarsko mrežo. Namesto tri je imel samo dva izpolnjena radarja. Prvi je bil za odkrivanje, razločevanje (diskriminacijo) in spremljanje napadalne rakete, drugi pa za spremljanje in vodenje protirakete (Nike in Sprint). Radarji so transhorizontalni in pokrivajo območje do blizu 100 stopinj. Zaradi tega sta dva ali nekaj takšnih radarjev dovolj za simultano vodenje več protiraketnih baterij. Izobiljšali so tudi možnosti odkrivanja in razločevanja pravih od lažnih raket ter atomskih konic, čeprav to še zdaleč niso zadovoljivo rešili.

Zelo so izpolnili računalnik, ki lahko opravi v sekundi okrog 2 milijona množenj in kakih 5 milijonov seštevanj. Njegova naloga je avtomatično upravljati in kontrolirati različne radarske snope, cilje in naloge, ki jih je treba izpolniti. Tudi vzporedja različne radarske signale z elementi v »memoriji«, da bi razločevali prave od lažnih raket. Naposled pojavljajo protiraketi za prestrežanje in napad.

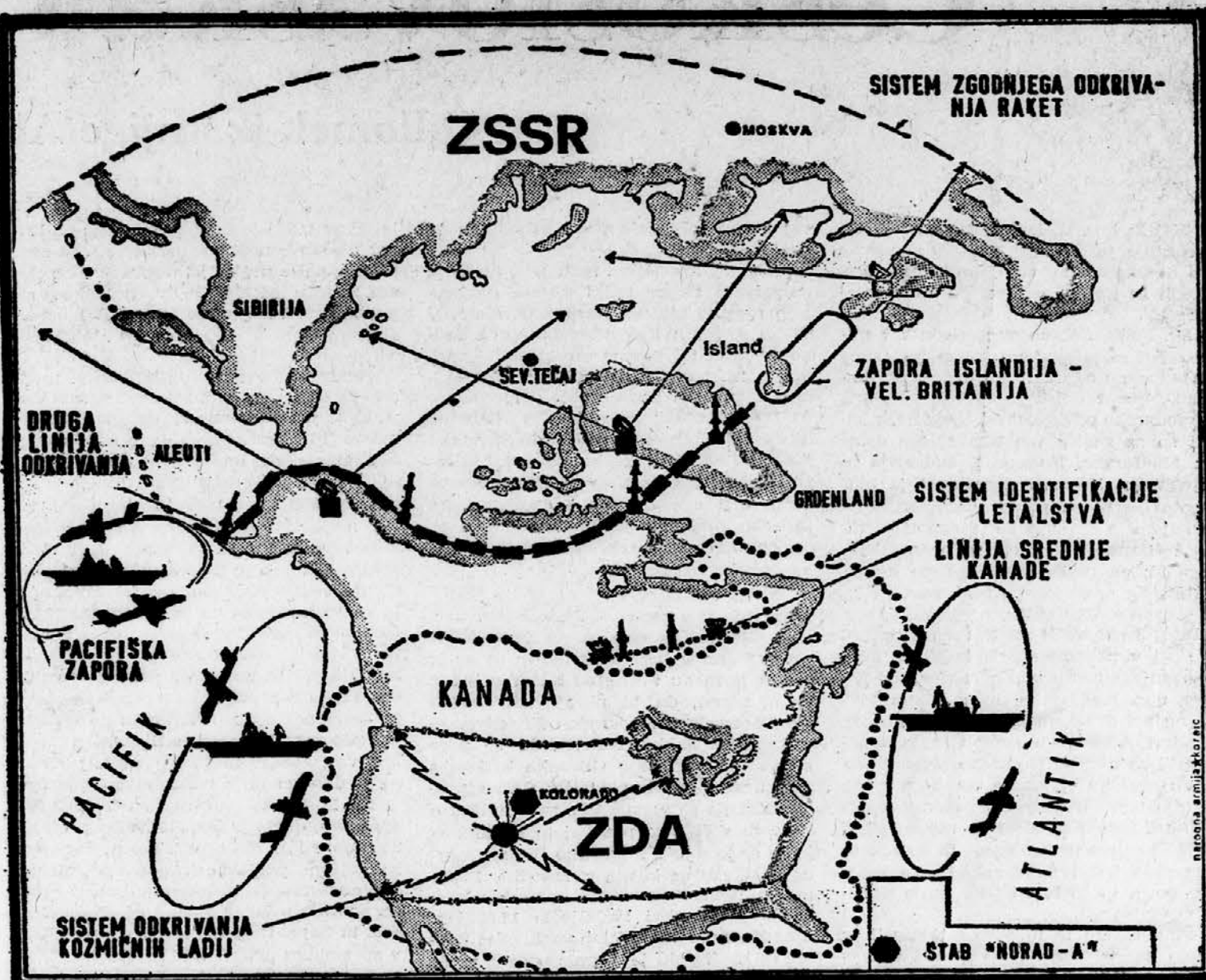
Sistem Nike-X je, kaže, odločno prodrl in na široko odprl vrata razvoju ABM sistema.

Sedanji ABM sistem

Nekolikani odveč je govoriti o sedanjem ABM sistemu, saj o njem nikoli ni dovolj novih, konkretnih podatkov. Iz vseh izjav, da gre v bistvu za izpolnjevanje prehodni Nike-X sistem s kvantitativno istimi toda kvalitativno drugimi, boljimi elementi. Ta novi sistem v nekaterih virih označujejo s Nike 10 model 167, pa ga bomo tudi mi vzeli s to oznako.

Pri Nike 10 model 167 so raketo Nike-Zeus zamenjali z raketo Spartan. Ta ima sicer približno isto hitrost kot prejšnja, vendar ima večji doseg (do 700 km) in močnejši atomski naboj. Kvalitetno novo je tudi, da emitira (ko napada) X žarke, ki v vesolju lahko dosežejo več kot 100 km in ki lahko poškodujejo elektronske in druge navedene rakete. Druga je že prejšnja napadalna raketa Sprint (z opisanimi lastnostmi in možnostmi). Glede razdelitve nalog, načina delovanja in obrambe območij oziroma objektov pa kaže, da ni bistvenih razlik med raketa sistema Nike-X in Nike 10 model 167.

Tudi radarski sistem je v bistvu ostal isti kot pri predhodnem sistemu z znanimi kakovostnimi izboljšavami. To velja posebej za radarje, ki odkrivajo, identificirajo

Pismo iz Švedske

„Eldorado“ za Jugoslovane?

O delu in problemih naših ljudi

STOCKHOLM, avgusta. — Število priseljencev na Švedsko je začelo v zadnjih treh letih padati. Od 175.000 tujcev, ki so bili tu zaposleni 1966. leta, jih je bilo lani še 172.000. Vendar pa so kljub temu prav letos zabeležili veliko Jugoslovancev. Seveda so še vedno na prvem mestu med inozemci na Švedskem Fini, sledijo jim Danci, Nemci itd. Iz leta v leto je več Srbov, Makedoncev, Hrvatov, Crnogorcev in Slovencev, ki pridejo na Švedsko s treh strani, ki jih imajo v državi. Zato jo lahko imenujemo »eldorado« za naše delavce pa tudi inteligence. Vse kaže, da se bodo Jugoslovani že v nekaj letih uvrstili na tretje mesto med priseljenci na Švedskem, zlasti še, če upoštevamo, da je Nemce zmeraj manj.

Po uradnih podatkih je na Švedskem bilo 1. aprila letošnega 25.000 Jugoslovancev (v tej številki niso všeti tisti, ki so dobili švedsko državljanstvo), zaposlenih pa jih je bilo 14.200. Če si hočete o Jugoslovancih na Švedskem ustvariti popolnejšo podobo, naj povem, da jih je po tovarnah in podjetjih 10.648, v servisnih službah 2.715, okrog 60 jih opravlja pisarniške posle, v transportnem prometu in komunikacijah pa si služi kruh 151 naših ljudi, medtem ko opravlja tehniške službe 83 jugoslovanskih izseljencev. Iz vseh naših republik je trenutno po švedskih zdravstvenih ustanovah 92 zdravnikov, dentistov, laboratorijskih kemikov in drugih zdravstvenih delavcev. V zadnjih letih se je zaposlilo tu še 15 pedagogov, ki v glavnem poučujejo otroke naših izseljencev.

Ko se pogovarjam v podjetjih, tovarnah in drugih, kjer delajo Jugoslovani, povsod slišiš le pohvale in priznanja za njihovo delo. Mnogo raje jih zaposlijo celo kot Fince, da ne govorimo o Turkih, Grkih in drugih inozemcih, ki le s težavo dobijo zaposlitev ter policijsko dovoljenje za delo, ki je v tej deželi neogibno.

Jugoslovani, pa tudi drugi tujci, so pred oblastmi povsem enakopravni s Švedi, čeprav pri nas večkrat mislimo in tudi pišemo drugače. Edina pomanjkljivost tujcev je neznanje švedščine, zaradi česar pride včasih na sodiščih do težav in prav jezik je tudi vzrok občasnih smešno-dramatičnih situacij, ki pridejo najbolj do izraza spet na sodiščih. Pravijo, da se Jugoslovani premalo zanimajo, kakšne pravice imajo in kakšne ugodnosti jim kot tujcem nudi država. Boda so na sodiščih do tujcev celo bolj popustljivi kot do Švedov samih in jih za manjša kaznivá dejanja miljeje kaznujejo kot švedske državljane.

Po drugi strani pa delajo švedski časopisi senzacionalno, zlasti če gre za naše delavce. Lani se je večkrat zgodilo, da so pretepo in osebnim obračunom jugoslovanskih emigrantov, čeprav nihče ni bil hudo ranjen, popoldanski dnevnik in večerniki posvetili celo prvo stran ... Čeprav je na Švedskem vsako leto teže za zaposlitev, je še vedno dovolj prostih

mest v zdravstvu pa tudi v restavracijah in hotelih za kuharje, natakarje, pomivalce posode in čistilce. Kljub večjačemu se problemu zaposlovanja, so po mnenju prvega sekretarja našega veleposlaništva v Stockholmu Petka Delića za Jugoslovane in druge tujce najboljše možnosti zasluzka prav na Švedskem, zlasti še, če obvladajo vsaj nekaj švedščine. »Če je že nujno, da se morajo naši ljudje zaposliti v tujini, potem bi jim svetoval, naj se zaposlijo na Švedskem,« je med drugim dejal Delić.

Za naše ljudi, ki živijo v deželi najvišjega standarda v Evropi, ni bojazni, da bi pozabili materin jezik. Knjižnice v vseh večjih mestih imajo takolimenovane »jugoslovanske oddelke« — manjšo knjižnico in čitalnico, kjer lahko najdete sodobne jugoslovanske publikacije, knjige in dnevno časopisje v srbohrvaščini, medtem ko slovenskih dnevnikov ali revij ni moči nikjer dobiti.

Za Jugoslovane na Švedskem izhaja tudi poseben časopis »Tjedni pregled«, ki ga tiskajo razen v srbohrvaščini še v finski, nemški, italijanski in grški jeziku. Ta tednik s predvsem švedskimi novicami je najbolj bran časopis med Jugoslovani in drugimi tujci. Neposreden stik z domovino in z dogajanjem doma pa imajo naši ljudje preko časopisa »Novosti iz Jugoslavije«, ki izhaja dvakrat na mesec v Beogradu.

Naši rojaki so na Švedskem med seboj slabo povezani. V vsej deželi ni niti enega jugoslovanskega kluba. Najbolj družabno življenje je med Jugoslovani v Köpingu, čeprav se tudi tu shajajo in preživljajo svoj prosti čas v mednarodnem klubu. Podobno je v Stockholmu, kjer imajo predvsem Srbi in Makedonci nekaj kavarn in restavracij za neuradna zbirališča. Mnogo bolje so organizirani predvsem mlajši priseljenci iz Jugoslavije, ki zlasti v »zadnjem času« ustanavljajo razna športna društva in nogometne klube. Med najbolj uspešnimi je gotovo nogometni klub »Sloga« v Eskilstuna. Njegovi člani, pa tudi člani podobnih klubov, so večinoma naši delavci, ki nastopajo na okrožnih nogometnih tekmah in drugih športnih prireditvah. Morda je med vsemi jugoslovanskimi klubi najbolj znan in priljubljen »jugoslovanski folklorni klub«, ki se je pred dobrim letom osnoval v Ronnebyu. Doma prirejajo člani folklorne skupine redne nastope, često pa gostujejo tudi v drugih mestih, predvsem tam, kjer živijo večje skupine naših ljudi.

Nekateri naši izseljenci na Švedskem pa so ustraši in četniki, ki imajo privatne klube, v katerih se zbirajo. Pravijo, da so povezani med seboj v »Udruženju slobodne Jugoslavije«. Kljub temu, da švedska vlada ne priznava tega terorističnega združenja, pa do sledi ni dovolj storila, da bi onemogočila tako dejavnost v svoji deželi.

DUSAN VRTOVEC

gaby's spray
demonstracija vsak dan
v trgovski hiši NAMA II. nadstropje

Odlomek iz knjige Alama Bullocka „Hitler“

Tisti, ki so jih preslepili njegovi argumenti o samoodločbi, so podlegli pravi isti zmoti kakor tisti, ki so menili, da se bo Hitler po vzponu na oblast držal »zakonitosti«. Vsi so prezrli, da je bil Hitlerjev edini program – oblast, nato prejšnja oblast v Nemčiji, nato pa razširitev nemške oblasti v Evropi. Vsako drugo je bilo samo prevara. Tak je to rej bil njegov program pred Prago in tak je ostal tudi še po njej.

RATKO MAŠIĆ

SLAVOLJUB RADOVIĆ

Zanje so še posebej poskrbeli

Umetniki v sivih haljah

Trije kiparji in slikar ustvarjajo v ljubljanskem domu JLA

Udejstvovanje več umetnikov, vključenih v bolj ali manj formalno skupino, je vsekakor vredno posebne obravnave. Če so združitev umetnikov narekovala kake čisto določene slogovne značilnosti vsakega izmed njih, je toliko pomembnejše za analizo njihovega ustvarjanja in navezovanja na skupno estetsko, oblikovalno ali kako drugačno izhodišče odkrivati njihove dosežke in vrednote. Toda to je delo esteta z določenega umetniškega področja.

Nase področje je likovna umetnost; toda kolikor je združitve ustvarjalcev s tega področja, o katerih nam je spregovoriti, na moč formalna, ni bila njena pretenzija v okviru omenjenih kvalit. Do neke mere tudi v tem okviru, toda šele po določenem času, ko so se udeleženci začeli vživljati v svoj novi položaj. Trenutno udejstvovanje starih umetnikov, ki jim posvečamo pozornost, so narekovala drugačne okoliščine, prav nič uravnotežene z nagibi po sodelovanju v enotnem, denimo, slogovnem izražanju. Le golo naključje je hotelo, da imamo predstavitvi štiri Beograjčane, sicer pa bi lahko govorili o več in iz različnih krajev domovine prišlih likovnih umetnikih.

Vsi so vojaki. In to je tudi poglavitna značilnost, ki je toliko pomembnejša, kolikor bolj nenavadno je pravzaprav dejstvo, da dva meseca ali več nimajo nič opraviti z vojaškim življenjem, kakršno si na mah skicirajo ob misli na vojašnico, puško, pohod ipd. Živijo v domu JLA v Ljubljani, kamor so prišli iz štirih različenih enot v Sloveniji.

To jim je bilo omogočeno in se tedaj niso sili po lastnem prizadevanju. Znano je, da se vojaki pri nas v prostem času lahko razvijejo po svojih nagnjenih, znano je tudi, da zlasti sportniki zmeraj naletijo na razumevanje svojih poveljstev in se lahko udejstvujejo bodisi v športnih četah ali celo v vrstah državnih reprezentanc. Glasbeniki tudi najdejo lahko pot do vojaških za-

bavnih orkestror. Celo pesniki in pisatelji v okviru vojaških klubov ujamejo stik z razbrzdanejšo vsakdanjostjo. Prav likovnikom je državni sekretariat za narodno obrambo šele letos naklonil posebno skrb, ki je utemeljena s tem, naj bi mladi umetniki tik pred koncem vojaškega roka s popolnoma sproščenim, a zato nič manj intenzivnim delom v svoji panogi spet spojili konce traku, ki ga je pretrgal vojak, da bi tako prav malo trpela kontinuiteta njihovega umetniškega udejstvovanja.

Ker dom JLA v Ljubljani kljub razno-terim klubskim dejavnostim ni imel na vo- ljo ateljeja ali celo več ustrezno opremlje- nih prostorov, je vodstvo za sedaj dalo trem kiparjem in enemu slikarju na uporabo več- jo sobo. Povezalo se je z likovno akademijo

v Ljubljani in z njeno pomočjo opremilo svoje povabilence z najpotrebnejšim orod- jem in gradivom. Tako so se preoblekli v nekam značilne sive halje slikar Ratko Ma- šić ter kiparji Slavoljub Radović, Balša Rajčević in Božidar Babić.

Tudi na Švedskem je uspel

Radko Mašić je prišel v vojsko iz Šved- ske in se bo tja nemudoma spet vrnil. Ka- že, da je bil izmed vseh najmlajši v zadre- gi, časa naj se loti v tem premostitvenem času. Kot da bi ga pravzaprav potreboval mnogo več, kajti s seboj je prinesel mno- go skic, ki so čakale na dokončno obdelo- vo. In kot da ni mogel gledati praznih sten in je zato na vso moč pohitel, da bi si čimprej ustvaril pravi milje, v kakršnem sploh lahko dela. Čeprav zatrjuje, da je do- slej naredil že toliko, da se je utrudil in bi se rad odpočil, je precej po prihodu v Ljub- ljano napel na stojalo platno izjemne di- menzije. Protestna zamisel je skorajda ve- levala takšno prostornost, ki jo je umetnik izpolnil z nezanim, skoraj do hotenega ničla priganin prikazom neke katastrofe v konfrontaciji z razkošnim svetom sredi pla- na. Zamisel ima morda tudi v tem opravi- čilo za večdimensionalni naziv — »Zakaj ne cvet«.

Mašić je naletel najprej na domačo go- stoljubnost in je razstavjal dvakrat v Beo- gradu pa v Dubrovniku. Čakni in Gorazdu- ter šele nato zaupal tudi tujni, ki pa ga ni pustila na cedilu. Po kratkem bivanju v Pa- rizu je odkril Švedsko, kjer ni neznan kot razstavljavec in tudi uspešen prodajalec svoj- podob v vseh večjih mestih (Stock- holm, Göteborg, Malmö) in tudi manjših krajih. Tri leta je živel na Švedskem, ravn- no prav, da si je želel samostojne razsta- ve v Beogradu.

Svobodni kipar

Balša Rajčevića so se nedavno pozdrav- ljali kulturni delavci v Nišu, ker je odprl tam svojo delavnico za vsakogar, ki bi ho- tel pri njem narediti »lepo obliko« za svoj objekt. Rajčević je namreč končal študij uporabne umetnosti, pa se je očitno preveč zanesel na vznesene besede o popularno- sti te stroke, ker je bila delavnica predol- go polna samih praznih hal, naročnikov pa ni bilo od nikoder. Zapri jo je in na svo- jo posestnico pod ime rajši zapisal: svo- bodni kipar. Razočaranje ne more mlade- mu umetniku zatreti nagnjenj, ki so se ob- likovale v njem dalj časa. Pozabil je na vzdevek uporabne in prvotnem pomenu in se posvetil »čistemu« kiparstvu. Toda njegova izredna forma je kljub vsemu štu- dijska. Kolikor zavestno zavrača oblikova- nje predmeta, ki bi vnaprej toleriral upo- rabnost kot izhodišče ustvarjanja, toliko bo opazovalec slej ko prej razločil dekorativni učinek njegovih plastik. Tak se je pridružil tovarišem v domu JLA. Za razstavo »Voja- ki — likovni umetniki, ki bo jeseni naj- prej v Beogradu, pomeže pa verjetno v vseh

Nenavadni predmeti iz narave

Najbolj vsestransko razgiban člen naše četverice je Božidar Babić. Iz kakšnih nagi- bov ali celo potreb je obremen z likovno aka- demijo absolvirati se na pravni fakulteti, ni razlagal. Toda tudi vprašati ga ni bilo treba, ker je z mimogrede omenjenimi tremi pes- niškimi zbirkami potrdil domnevo, da se kratko in malo ne zadovoljuje z enosmer- nim in tenko označenim profilom svojega udejstvovanja. O petelinu, ki ga zanima kot znanilec ranega vstajanja (»v vojski ga na- domačja trobenta«), zloži pesem, ki pa ni nadomestilo za skulpturo, kakršno bi mo- gel ustvariti že prej, pozneje ali v ča- su, ko ravno pesniško »preudarja«, a kako edinstvenim početjem se ukvarja ta pič. Ba- bić zahaja v naravo, da bi v njej našel njene posebne dele. Ako je zbral doslej okrog 1600 teh delov, od katerih slehernega brez »popravljk« lahko odnese v likovni salon na razstavo, še ni rečeno, pravi, da jih je odkrival zgolj na priložnostnih sprehodih, kakor tudi ni rečeno, da ne bi isti trenu- tek na drugem kraju našel popolnoma dru- gačnega predmeta, pod katerega pa bi se prav tako nemudoma podpisal kot soavtor. Ti predmeti so kaj nenavadni (zverženi kos simetrično preluknjane pločevine, ki je čer- no zapeljal avto) ali celo navadni (kos pe- mento rasčenege lesa), vselej pa toliko za- nimivi, da se kipar pripogne porje. Kajti leta 1972 (in nič prej) bo na njegovi sa- mostojni razstavi tudi nekaj izbranih »na- ravinih« kipov.

„Vojak“

V družbi tako gibajočega se umetnika, ki se kdaj pa kdaj za nameček zastrmi v življenje okrog sebe tudi kot karikaturst, docela divergentno ustvarja Slavoljub Ra- dović svojega »Vojak«. Skoraj neovrglji- va je ugotovitev, da ga je trenutni položaj izmed vseh najbolj učenili tudi v likovnem izražanju. Po »Vojaku« se bo z vsem preu- dardom lotil oblikovanja nosača ročnega minometa. Sam je nosil nekaj mesecev to orožje, pa mu zale ne bo žal gline za tak- šno skulpturo. Pred portretom svojega pri- jatelja, je že upodobil njegovo in svojo ter pravzaprav vseh vojakov ženo ali mater — »Penelope«.

Tako torej tudi dvomesečno svobodno ustvarjanje likovnih umetnikov — voja- kov (kajpak so podobne »kolonije« tudi v drugih večjih mestih po državi) ne mineva zgolj v znamenju posamičnih tradicional- nih umetniških prizadevanj, ampak mu je nujno dodano izkustvo, nastalo iz prav ta- ko tradicionalnega vojaškega patosa. Le-to je obdelano, žal v glini ali mavcu, čeprav bi mu pristajal granit. JANEZ ZADNIKAR
SLIKE: J. KRŠEVAN

Nasi sodobni slikarji in kiparji

Kiar Meško

Slikar in grafik Kiar Meško, rojen leta 1936 v Murski Soboti, je študiral na aka- demiji za likovno umetnost v Ljubljani, dokontal leta 1980 specialko za slikarstvo pri prof. G. Stupici. Izpopolnjeval se je še na visoki šoli likovnih umetnosti v zahodnem Berlinu in v grafični delavnici v Wolfsburgu. Kiar Meško je razstavjal na skupinskih razstavah v Berlinu, Wolf- burgu, Tokiu, na razstavi jugoslovanske grafike v ZDA, na Ceylonu, v Argentini, San Marinu, na »Trigonu« v Gradcu, Bo- chumu, Vancouveru, Bielli, Bruzelsu, Zürichu itd.; na bienalih na Reki, v To-

kiu, Ljubljani, Zagrebu; na Expo v Mon- trealu, v »Carnegie international« v Pit- sburghu itd. Prejel je več nagrad, tako že studentsko Prešernovo za slikarstvo, Pre- šernovo sklada za grafiko, odkupno na bienalu jugoslovanske grafike v Zagrebu in mednarodnem v Ljubljani; tri prve na- grade: I. 1965 za grafiko na bienalu v Aleksandriji, I. 1966 na »Trigonu« v Gra- dcu in na razstavi OZN v Slovenjem Grad- cu. Samostojno je trikrat razstavjal v Ljubljani (1960, 1962, 1965) v Düsseldorfu (1964), Veroni in Macerati (1966), Ce- locu in Zagrebu (1967).

Vključitev Kiarja Meška v naše li- kovno življenje se razločuje od nastopa avtorjev njegove generacije. Medtem ko smo mogli slediti njihovi bolj ali manj hitri rasti od prvih korakov na pred- metniški razvoj med njegovim študi- jem na akademiji in specialki v Ljub- ljani ter med prvimi nastopi manj po- znan zavoljo njegovega izpopolnjevanja v tujini. Zakaj čeprav je na dveh sa- mostojnih razstavah v Ljubljani poka- zal svoje poakademskse dosežke, je ven- dar nepričakovano zablestel šele na mednarodnem bienalu grafike I. 1965 v Ljubljani. Zablestel s preprosto a sila sugestivno likovno zamisljo, ki je sku- šala z ustvarjanjem močnega grafičnega ali slikarsko bogatega centra prežariti ves list ali platno. Ti v začetku največ- krat temnejši okroglasti liki so bili ko- agulacijska jedra za zgostitev in ureja- nje vse svetlečje in barvno zredčene ploskve. Kiar Meško je predenel z ne- nadejano svetlo sivno kompozicijo. Ta je izstopala iz pretežno večine grafičnih listov in platen v značilni »rjavici« barvi »ljubljanke« soles. V te kompozicije je začel vnašati vidnejše skeletne koordi- nate, zarisane z značilno »pikčasto« čr- to. Sestavljal je krizne kompozicije s koncentričnimi krožnicami, z nepravil- nimi krivinami in z delci vijug.

Kompozicijska značilnost Meškovega slikarstva in grafike je težnja za sme- trijo. Skoraj nima slike ali grafike, kjer bi ne mogli z navpičnico ali celo s kri- žnico razdeliti površine na dva ali štiri simetrične dele. Največkrat prevladuje pokončen bolj ali manj širokemu tlo- risu cerkvene ladje podoben lik z okro- glim apsidalnim zaključkom pa z ožjo prečno ladjo. Prostor na sešiču obeh, nekaj krizni kvadrat, se je razbohotil in polepšal z risarskimi vdevki. Name- sto nekdanjega abstraktno dekorativne- ga središča dobivajo čedalje bolj pripo- veden in simbolni pomen. Kiar Meško je tako našel povezavo s sodobnimi tež- njami oparta in njegove neposredne si- lio svojo poglavitno »vsebinco«. Kot v ogledalu pokaže otroško risan obraz dečlice; fotografsko zmodelirano lice

vojaka v čeladi OZN (z razstave v Slo- venjem Gradcu); starinskemu lesorezu podoben obraz svetnice s krono in po- dobnostjo.

V grafiki in slikarstvu je iz prejšnjih svetlih površin, največkrat močno struk- turiranih s »peščeno« reliefnostjo, začel toniti v temnejše odtene. Od prejšnjih »torisov« ostaja komaj sled, kakor be- lo ali črno pikčasta sled polkrožnih ob- hodov nekdanjih apsid. Edini pomem- ben člen slike postane sredica v križ- nem kvadratu, nosilca čedalje bolj jas- no izražene vsebine. Meškovo slikarstvo je, kot velik del podobnega popartistič- nega, izrazito angažirano slikarstvo. Naj- pripoveduje o ideji svetovnega bratstva; o tlačenih zavoljo barve kože; o upor- proti nasilju — vselej skusa brezkom- promisno določiti svoj odnos do sveta, do dogajanj in mišljenj v svojem času. Zveza med čedalje bolj dekorativno urejeno ploskvijo ter izraznim oknom na sredini je sila sugestivna; koncentri- ran in vleče gledalčovo pozornost proti mestu, kjer je zgoščena slikarjeva iz- poved. Prav ta jasna vsebinska in likov- na zamisel je slikarja kmalu rešila nek- danje preoblenosti s strukturami, ki so bile največkrat le znak nadomeščanja izražnega z okrasnim. Meškove zadnje grafike in platna so sila preprosta in sko- pa v optičnih mikavnostih. Vsa površi- na služi pravzaprav le noknus na sred- i, ki skozen različno sledimo slikarje- vemu sporočilu. Ves prejšnji okras je zreduciran na minimum, ostaja le uti- šana spremljava — kdaj svetla, kdaj temna — glavni misli. Ta pa je prika- zana poudarjena, dostikrat tudi reliefno obogatena, vselej kontrastna z dekora- tivnim, skoraj ornamentalnim okolejem.

Opus Kiarja Meška je enovit in kva- liteten. Predstavlja svojsko združitev nekdanjega izsajanja sveta ubranih mer, mehkih tonov in barv z rezkim vrtnikom aktualne, trpke vsebine, s stvarnostjo današnjega dne. Kajpak s tako, kot se prikazuje umetnikovim očem — ali ni zavoljo umetniške pre- pričljivosti nič manj resnična od nam vsem skupne.

MARJAN TRŠAR

Pred začetkom BITEF

Rodila se je tradicija

Videli bomo predvsem nove gledališke težnje

Gorki po svoje

To je eno izmed nespornih novosti letoš- njega BITEF v Beogradu, toda še večje za- nimanje bo bržkone vzbudilo »Gledališče pa- nike« Argentinka Viktorija Garice iz Pa- riza, režiserja »Z bičem in rokahu«, ki najra- je in najpogostejše režira dela španskih av- torjev. Tokrat bo prikazal Arbalovo »Poko- pališče avtomobilov«, ki bo tako vznemi- rljiva predstava, kot je bila lanska predsta- va gledališča Poljaka Grotowskega, ki to- krat ne bo prisoten, sporočil pa je, da bo zanesljivo prišel prihodnje leto. To pa- riško gledališče imajo celo za večjo novost kot gledališče v izgnanstvu iz ZDA (prosto- voljno) Living theatre. In tega režiserja je Atelje 212 pridobil za režiranje enega špan- skih del po koncu BITEF. Torej bo znane- niti režiser ostal pri nas še nekaj časa.

Teater »Gorki« iz Leningrada se ukva- rja predvsem z deli Maksima Gorkoga, ven- dar ne na tradicionalno klasičen način, tem- več čisto po svoje. Zato so ga organizator- ji beogradskega festivala tudi uvrstili med dela, ki izražajo nove težnje. Za ilustraci- jo naj omenimo, da bodo ti gledališčniki prikazali »Malomeščane« Maksima Gor- koga kot — tragikomedijo. Režiral jo je Gregorij Tovstonogov.

Dvanajst gostov

Za eno kroglih miz, ki bodo tudi le- tos v kleti Ateljeja 212, bomo brččas sliša- li še več utemeljitelj njihovih načina delo- vanja in njihovih pogledov na odrsko umet-

BITEF 2 ali beograjski internacionalni teatarski festival, ki ga letos že drugič prireja Atelje 212 v Beogradu, pomeni, da se je rodila tradicija. Kakorkoli smo namreč bili ob napovedi tega festivala skep- tični, tako se nam vse bolj skepsa lušči in vse bolj nas navdaja zadovoljstvo. Tako bo bržkone tako dolgo, dokler ne bo organizatorje premagalo samozadovoljstvo, ki se nas Jugoslovane pač prehitro loteva.

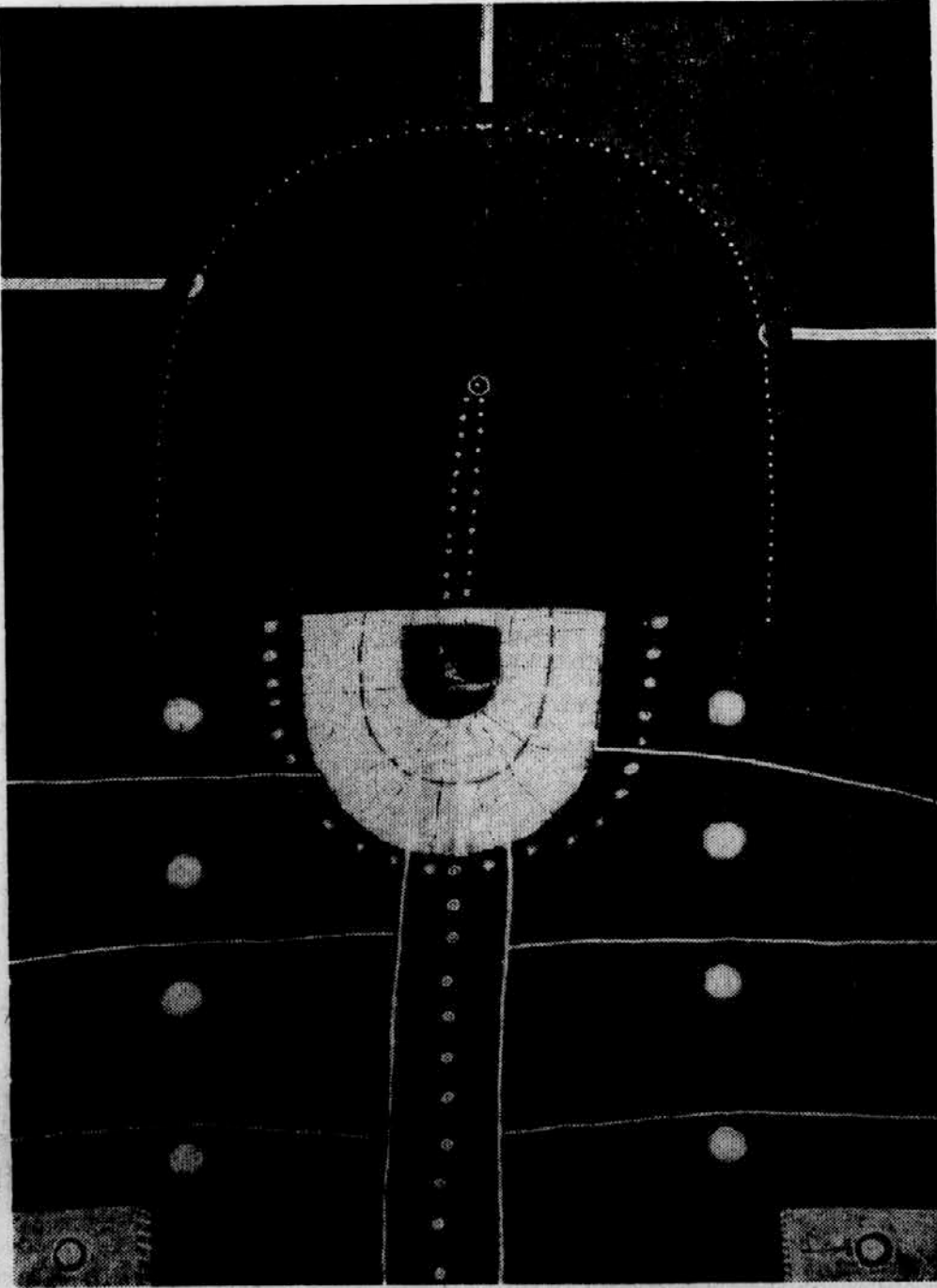
BITEF, bo trajal kot lani od začetka septembra do začetka oktobra in bo prav gotovo mineval nekoliko bolj umirjeno in brez začetne treme, ki je lani niso mogli prikriti. Tudi letošnji program kaže, da je najbolj sedanost za gledališče doba ustvar- lanosti režiserjev, saj bomo zopet videli tu- di Shakespeara, čeprav napoveduje in za- stopa ta festival predvsem nove gledališke težnje. Tako je bilo tudi lani, ko so nove težnje vsebovali le novi prijem režiserjev, ki so se izdatno oprali na klasična dela, ki so bila gledališko in sploh umetniško že nštetokrat preverjena.

Povabili so tudi balet

Sicer pa o namenu tega festivala govo- ri mladi umetniški direktor Ateljeja 212 Jovan Cirilov: »Odpri smo vrata novim tež- njam po svetu, kajti vnaprej nikdar ni mo- gče vedeti, katera je prava in najboljša, vztrajamo pa pri raznovrstnosti, ki skriva v sebi vedno mnogo novega.« Cirilov je ob

drugih priložnosti dejal tudi tole: »Nekda- so bili ples, beseda, glasba, barva in sve- loba eno. Zadnje čase težijo po svetu k enotnosti vseh gledaliških umetnosti. Zra- di tega smo letos povabili tudi balet, k le- tu bomo morda povabili še pantomimo, na to lutke...«

Tako je pojasnil prisotnost dveh svetov- no znanih baletov — gledališke igre Elvi- na Nikolaisa iz ZDA in švedski nacional- ni balet Teater Kulberg, ki sta predstavi- la tako imenovanih zastopnikov totalnega gledališča. Zlasti to velja za gosta iz Zdr- uženih držav, ki ga doma imenujejo »čarov- nika domišljije, kajti on spreminja v svo- jem baletu telesa v stvari abstraktnih ob- lik v »kameleone«, za katere gledalec ne ve, ali so sad domišljije, igre svetlob ali pa stvarnost. Za drugo gledališče, ki se nam bo predstavilo z »Gospodično Julijo« po Strindbergu, z »Adamom in Evo« ter Evri- dika je mrtva«, pa so dejali sovjetski kri- tiki, da je pravi gledališki dogodek. Gosti iz ZDA bodo prikazali »Imagor« in »So- mnilovke«.

KIAR MEŠKO: OLTAR GLADU, OLJE 1967

Pred 50 leti je izšel polmesečnik „Kurent“

Satira, humor in ironija

Zapiski o kritičnem pisanju v naši periodični publicistiki

Kritična misel, ki jo je na Slovenskem trdoživo oznanjal bard našega časnikarstva Fran Levstik, si je utrla svojo pot tudi v periodični publicistiki. Tu si je nadela obleko satire, humorja, ironije itd. Na splošno bi lahko sodili, da se je ta zvrst publicistične izpovednosti na naših tleh zadovoljivo razvijala predvsem v njenih osrednjih žariščih: v ljubljanskem, dunajskem, tržaškem, goriškem in mariborskem.

V ljubljanskem publicističnem žarišču je prišel namreč v avgustu pred 50 leti na svetlo humoristično satirični polmesečnik »Kurent« (1918–9). Pot na ta nelahki časnikarski tir so mu uglasili razni predhodniki v ljubljanskem pa tudi v drugih žariščih pikre in satirične, humoristične ter z ironijo prepojene časniške besede.

V ljubljanskem žarišču opozarjajo nase med »Kurentovim« periodičnim predhodnikom v obdobju pred prvo svetovno vojno razni humoristični in satirični listi. Prav na izhodišču se je pojavil Aleševčev »Brenčelj« v lažnji obliki: prvi slovenski časnik satirične in humoristične smeri. Zamotana je njegova razvojna pot. L. 1889 vznikne kot polmesečnik. Začasno ponikne l. 1875. Zopet se pojavi 1877. Nadaljuje svojo pot l. 1880 kot mesečnik, od 1883 dalje spet kot polmesečnik. Mrkne l. 1884. Svoje nadaljevanje je našel v »Novem brenčelju« v zbadljivi in šalji obliki. Konec 1885 je prenehal pikati in zbadati. Zunanja podoba »Brenčelja« je izhajal najprej z Dežmanovo podobo z grabljami, ki beži pred brenčeljem — Aleševcem. Pozneje pa je to podoba spodrinila podoba Aleševca, kako pika kot brenčelj. Notranja podoba Aleševca je ščipal zlasti nemškutarje (tj. Dežmana in njegove politične somišljenike in nemški liberalizem. Tudi Slovincem ni prizanašal. V boju med mladimi in »starišmi« je bil na Bleiweisovi strani. »Brenčelj« je bil robat. V izrazih ni bil izbirčen. To je napotilo Josipa Jurčiča, da je kritično in obožljivo mahnil po njem v »Narodovemu« članku z naslovom »Zoper slovensko revolversko žurnalistiko Brenčelj — Aleševčev«.

„Kurentovi“ šalji in zafrkljivi predhodniki

Nadalje so se v ljubljanskem žarišču drug za drugim utrinali številni polmesečniki in tedni satirične in humoristične narave. V protitežju s staroslovensko in klerikalno obarvanim »Brenčeljem« gre tu za humoristične, satirične periodične tiske z mešano napredno in liberalno smerjo. Npr. »Sresen« (Ljubljana 1871). Urednik in založnik jim je bil Ivan Zeleznikar, poznejši urednik »Slovenskega« Narodca. Ni prizanašal svojemu ostrumu peresu. Tiskali pa so tu poskusni humoristični satirični polmesečnik v F. Skazovi tiskarni v Mariboru. Po njegovih bodljikavih sticah se je sprejel za tem »Skrat«. V njegovem krogu se vrstijo spremembe. Ustanovil ga je l. 1872 Ivan Zeleznikar. Iznoval ga je obudil l. 1883. Založnik in izdajatelj je bil najprej Janko Pajk, pozneje Ivan Zeleznikar. Sledi mu kot lastnik in odgovorni urednik odlični humoristični pisatelj in slikar Srečko Magolič. »Skrat« se zaganja predvsem v nemškutarje in nemške turnarje.

»Rogač« (1886–8), ilustrirani zabavni polmesečnik, nadaljuje »Skratove« pikajoči publicistični program. Zatrjuje, da ne bo »kakor doslej «Skrat» brzdal tudi razposajene naše rojake, temveč ščipal bo samo neprijatelje naše: nemčurje, mažarone, lahone in še druge golazene. Predvsem želi zabavati svoje »častite naročnike« z drugim mikavnejšim in kratkocasnim berilom. »Skrat« je tri leta »sudirjal z bičem« po neprijateljih in tudi kratkovidnih Slovincih. Nazadnje »si je umil roke in odložil svoj bič«. Da pa ne bodo Slovinci v dolgih zimskih večerih dermali kislih obrazov za petjo, zato bo skrbel »Rogač«. Izdajal in urejeval ga je Srečko Magolič. Zelo je skrbel za humoreske, dovipe, pesmi, uganke itd. Posebno pozornost je posvečal lepim risbam. Z njimi je »solil« berilo redno v vsakem listu ubil neprijatelje naroda našega. Privoščil si je tudi nemškutarje in »kaznotek«. Magolič je dokaj rahljal nazorsko ostrino I. Zeleznikarjevega humorja, satire in polemčnosti.

Ko si je »Rogač« že obrabil svoje bodljikave robove, je na »porednem tiru« spet deloval Ivan Zeleznikar. Začel je izdajati in urejevati polmesečnik »Burs« (1889–91). Ta »ilustrovani humoristični« polmesečnik je ostro polemiziral proti dr. Mahničju. Tudi katoliško literarno revijo »Dom in Svet« pokrtilizira. Stevilni so »Bursovi« mahljaji zoper klerikalizem.

Srečka Magoliča pa je tudi še dalje srbe lo satirično pero. Poskusil je z bodljikavim »Ježem« (1902–9). Sedem let predvsi. Pod naslovom menjava: polmesečnik za šalo in satiro. Zatem »šaljiv in zafrkljiv list« oz. »gla silo veseljakova«. Razen urednika Magoliča sta sodelovala pri zasnovi ilustracij še dr. Miljutin Zarnik in Hinko Smrekar. Nekaj števil je uredil humoristični pisatelj in časnikar Rado Murnik. Lastnik in tiskar pa je bil Dragotin Hribar. Vzporedno opažamo pokus s politično satiričnim tednikom »Osas« (1905–6). Urejeval ga je Rado Murnik, odgovorni urednik pa je bil Valentin Kopitar. »Osas« je spet po svoje pikala.

V dunajskem žarišču pa se je pojavil Levstikov zabavljivo šalji polmesečnik »Pavliha« (1870). Zal je izšlo le sedem števil. Nedvomno pomeni »Pavliha« kvalitetni vrh Levstikove neizprosne načine kritike doma-

čih družbeno političnih razmer. Neusmiljeno kritizira nemškutarstvo in domače prvake. Tudi mladostenskim ne prizanaša, če je šlo za odklanjanje oportunitizma. Prav ob »Pavlihi« se je mladostenski publicistični bard Levstik dvignil nad ozke in osebne koristi. Kvaliteto »Pavlihow« satire in humorja povzdigujejo izvrstne Kličkovske karikature.

Strela udara iz višine

Tudi v tržaškem publicističnem žarišču se je plodno razvijala satirična in humoristična časnikarska beseda. Tu se je pojavil (l. 1889–70) Martelančev mesečnik »Juri s pušo«, dolgočasen list za »lahone, nemškutarje in druge narodne ljudi«. Geslo: Strela udri iz višine — izdajalca domovine. List je izdajal lastnik Gašper H. Martelan, ki ga je tudi urejeval. V svojem programu navaja »Juri s pušo«, da ne bo prizanašal nikomur. Zlasti bo »prežal na nemškutarje in lahone, prav tako kakor preži lovec na zajce in mačka na miše«. Njegovo publicistično smer nadaljuje v Trstu istomimski polmesečnik »Juri s pušo« (1884–98). Ustanovil ga je M. Martelan. Lastnik in odgovorni urednik je bil najprej Eduard pl. Braunitzer. Nato pa ga je ob tretji številki prevzel lastnik Ivan Dolinar, ki ga je tudi urejeval. V časopisu bremo, da bo vsakomur zasolil jedrnatro senico v obraz. Prežal bo zlasti na »odpadnike, nemčurje, lahone, irendiste, petardiste — narodne pijanice, šalobarde, nihiliste, goljufe in varalice: kratko in malo na vso peklenko zalogo, porojeno v brezna temnin. Napoveduje, da bo streljal tudi v ministre »pikre puščice, da bo pihal plameteče iskre in metal ubite piskre, ako se ne porazume s Slovinci«. Poudarja, da bo »ostal strogo nad strankami«, in da zastopa predvsem narodne interese primorskih Slovincov, češ da se tudi s šalo vzbuja narodna zavest.

V Trstu so skrbeli nadalje za humor še mesečni humoristični list »Petelinček« (1870), ki ga izdaja Martelan kot nadaljevalca tradicije »Jurija s pušo«. Ivan Dolenc tudi ne miruje. Pikanje in zbadanje nadaljuje tukaj »Brenčelj« (1891–1902), ki »brlje vsako drugo in zadnjo soboto v mesecu, pozneje pa trikrat na mesec. Prvi izdajatelj in odgovorni urednik je Ivan Dolenc. Sledi kot lastnik Miloš Kamusčič. Odgovorna urednika sta bila poleg Ivana Dolenca še Ante Svava in Dragotin Godina. V avgustu 1891 je prenehal in spet vzniknil v oktobru 1896. Tržaškega humorja pa se ni bilo konec. 1892 ponudi

ZIVKOVICEVI SANJSKI PODOBI IZ HRASTA Med upodabljalci je naivec Bogislav Zivković

Foto: Dolenjski list

Na koncu prve svetovne vojne: „Kurent“

Trst svoje gostoljubje ljubljanskemu humorističnemu polmesečniku »Pavlihi«, ki pa ne vzdrži več kot dve leti. »Skrat« (1903–4), »Tržaške orglice« (1904), »Bobene« (1908), »Cokla« (1908) in »Pika« (1913) so bodoče muhe enodnevnic.

Nedvomno pomenijo ti humoristični in satirični periodični tiski pomemben prispevek k oblikovanju nacionalne zavesti našega primorskega človeka.

vdušujejo za »lepoto slovenskega jezika«. Privoščil si tiste ljubljanske nemške mešane, ki prodajajo hiše in se selijo iz Ljubljane, saj bolj verujejo v Jugoslavijo kakor v Ljubljano. Neizprosno strelja v deželne glavarje dr. Ivana Sušteršiča in njegov avstrijskantski, reakcionarni krog (dr. Lampe, dr. Pegam itd.). Imenuje ga »pašo« zaradi njegove avtokratske narave. Ob pojavu njegovega tednika »Resnica« zapoje »Kurent« zbadljivo »elegijo«, ki oznanja konec njegove gloriole.

Mnogo se ukvarja »Kurent« z medvojnimi pojavi in razglasji. Huduje se na »proklete hrošče«, ki so požrli z drevja vse »sto-bačno« listje. (Tadaj je bil dobrodošel katoliški suh list!). Vasovalci tistega časa so pokvečeni in smešni, grbavi itd. Lestev nosijo in pojejo »prej pa ne gremo dam, da se bo delal dan« Norčuje se ob pomankanju »krušnih kart« in ob pajku, ki marsikomu prede po žolodcu. Hkrati se zaganja tudi v vojne dobičkarje. Še tako žalostne prikazi sproti zaliva z vedro mislijo in šalo.

»Kurent« se je priljubil. Doživel je tudi cenzorske »bele lise«. Tako je bila npr. prva številka razprdana že v treh dneh. V naglici so natisnili drugo naklado. Tudi ta je kmalu pošla. Na svetlo je prišel še tretji ponatis.

V štabu znani humoristi

Osrednji uredniški oblikovalec v prvem letniku je bil časnikar Branimir Kozinc. Za njim je urejeval »Kurenta« pisatelj dr. Ivan Lah. V krogu Kozincovih sodelavcev našli smo med drugim na Ivana Cankarja, Frana in Ivana Albrehta, Rada Murnika, Frana Milčinskega, Damirja Fajla, Cvetka Golarja, Ferda Plešiča (Kleinmayra), Manico Komarova, Milana Puzlja, dr. Ivana Laha, F. Zgurja in Antona Cvetca. Vsi so si mnogo prizadevali, da sta »Kurentova« vedrina in satira najbolj vedrila tedanje napeto, protiaustrijsko politično ozračje na Slovenskem. Medsim Gaspari, Hinko Smrekar in Fran Podrekar pa so zagotavljali »Kurentu« likovno kvaliteto. Na njihovo pobudo se je lastnik Anton Pesek odločil za izdajanje »Kurenta«.

O Cankarjevi vlogi v tem satirično humorističnem publicističnem krogu je Branimir Kozinc med drugim povedal: že v publikaciji, predhodnici »Kurentov album« je

S potrjim prežalostnim srcem naznanjamo vsem značnem in prijateljem pretužno vest, da je naša draga mati

AVSTRIJA

po dolgi mučni bolezni izdihnila svojo kosmato dušo.

Naj v miru počiva.

V Ljubljani, dne 31. oktobra 1918.

Grof Attems m. p.

grof Künigl m. p.

grof Barbo m. p.

dr. Skubl m. p.

dr. Sušteršič m. p.

Uredništvo „Kurenta“.

Tudi Ivan Cankar med njimi

Primerilo pa se je, da je Hinko Smrekar prikazal omenjenega zunanjega ministra, kako postavlja ministre na bruhačoče ognjenike. Seveda je cenzor prepovedal objavo risbe, češ da je ministrov obraz tako oblikovan, da ga bo lahko vsakdo prepoznal. Kozinc je bilo žal za ilustracijo, ki je bila zelo posrečena. V »Narodni« kavarni je pripovedoval Cankarju o Skublovih prepovedih. Cankar mu je svetoval: »Res škoda. Vrnisi risbo Smrekarju. Čez ministrovo glavo naj prilpe bel listek z napisom: zaplenjeno. Videl boš, da bo ta domislica še cenzorju všeč.«

Cankar se ni motil. Risba je bila objavljena v naslednji številki z »zaplenjeno« ministrovo glavo. Skubl se je sicer ob tem vznemiril. Njegova jeza pa ni trajala dolgo. Prešla je v dobro voljo: »Objavo te risbe sem sicer v celoti prepovedal. Pa naj bo. Sala je dobra in zato naj ostane.« Ob tem primeru spoznavamo, kako domišljetni in iznajdljivi je bil Cankar tudi v »Kurentovih« publicističnih družčin.

Sedem suhih let

Med obema vojnama se je humoristični in satirični publicisti v ljubljanskem žarišču slabo godilo. Stroga cenzura med meščansko reakcionarno vladavino ni poznala šale.

V Kostanjevici na Krki

Sonce in kače

Udarci kiparskega dleta odmevajo po šolskem dvorišču v Kostanjevici na Krki. Odmaknjen od obiskovalcev gradu ustvarja v samem mestecu, na šolskem dvorišču znani jugoslovanski naivni kipar Bogislav Zivković, čigar dela pozna celo Mehika. »Da, in v New Yorku imam tudi neki kip, samo ne vem, kje stoji,« je dejal, ko sem ga pobral o njegovih razstavah in delih, ki so raztresena po svetu.

Imenitne goste ima letos Kostanjevica! Romunski kipar Eugen Ciuca, ki je prvi prišel na simpozij, je dal letošnjemu delu smernic: zagnanost, ustvarjanje od vida do vida. In tako je Peter Jovanovič v tem kratem času izdelal kar pet skulptur, kipar. samouk, Zivković pa se je spoprijel z ogromnim delom, v katerega bo vtisnil svoje znanje.

»Sama Kostanjevica je klasičen primer, da ni in da nikoli ni bilo krize kulture. Kot majhno središče je s svojo aktivnostjo že dala (in še daje) lekcije našim večjim kulturnim centrom o tem, kako je treba delovati za razcvet umetnosti...« je pred časom, ko so v tem starodavnem, toda živem mestecu pod Opatovo goro odpirali razstavo del naivnih slikarjev, dejal utemeljeval hiebinske šole Krsto Hegedušić.

»To Kostanjevica v resnici je,« je potrdil moj sogovornik, starejši človek iz vasi- ce Leskovec pri Lazarevcu, Bogislav Zivković. Nad hrastom je imel razpeto šotor- sko krilo, da bi lahko delal tudi takrat, kadar se v poletno popoldne spuste kaplje dežja.

»Tudi človek v resnici lahko deža,« pra-

vi Zivković, ko jemlje hrastu podobno. Na njegovo površino dolbe svoja znamenja, ki se nam zde včasih tako nenavadna, kot da bi bila zveta iz težkega sna.

»Bilo je pred desetimi leti. Sanjal sem. Natančno se spominjam, da je bila kača in sel sem po njeni sledi. Potem se je človeku, ki je bežal pred njo, ovila okoli telesa. Vedel sem, da moram to urezati v deblo. Ni časa. Sedaj ne morem več mimo tega. Ves čas delam. Pravijo mi, da bi se moral tudi odpotiti, toda vedno najdem počitek samo v delu. Od kje jemljem snov za svoje de- lo? Kako bi rekel: nekaj iz sanj in nekaj iz ljudstva... ampak več iz sanj. Sam ne vem, zakaj. To je v meni...«

Bogislav Zivković je že veliko razstav- ljal. Njegovim sanjskim figuram so se čudi- li v Stockholmu in v Moskvi, njegova dela so obredila doberš del sveta. Vendar pra- vi, da mu je najljubša vsakoletna razsta- va, ki jo naredi doma v svojem vrtu. Tam razstavi vsako leto dela, ki jih je ustva- ril v zadnjem času, pa ne samo tista v le- su. Ogromni skladi obidelega kama so tam, kajti vanj kleše z isto zavzetostjo kot v les.

Le nekaj muh enodnevnic je pokukalo na svetlo. »Muhe« (1926–7), list za humor in satiro, so v Ljubljani le vzletele. Od šeste številke dalje so se zatekle v Celje. Polme- sečnik »Skovir« (1928–9) ni dolgo skovikal. Tudi »Juri s pušo« (1928) je bil muha eno- dnevnica. Svoje geslo je povzel po obeh istoimenskih tržaških predhodnikih: »Udari strela z višine — izdajalca domovine!« Kul- turni delavec Pavel Dobevec tudi ni imel sreče s svojim »Kurentom« (1939), ilustrir- no humoristično satirično revijo. Doživel je le pet števil v obsegu 80 strani.

Satirično humoristična publicistika je med obema vojnama živahneje pikala in šči- pala v Goric in Mariboru. Do časa, ko se je v slovenskem Primorju fašistično nasilje raz- besnelo do vrhunca je lahko dozorela na Goriškem dvojna pobuda. Prva: »Čuk na pal'cu« (1922–6). Prišel je izhajati kot pol- mesečnik. Pozneje je prihajal na svetlo tri- krat na mesec, nato pa kot tednik. Notranji in zunanji obraz mu je oblikoval in likal pi- satelj France Bevč. Časnik se je zelo zasli- dral. Povzpel se je do naklade nad 10.000 izvodov, kar pomeni za takratne razmere presenetljiv dosežek. Prebirali so ga vsi Slo- venci. Fašistična oblast ga je zatrla zaradi nekega šalivnega vojaškega dopisa. V tem krogu so sodelovali slovenski slikarji Pilon, Gaspari, Spacapan in Cargo. Druga pobuda: satirični tednik »Monokelje« (1923). Doživel je usodo muhe enodnevnic.

V mariborskem žarišču pa je v tem ob- dobru krepko pošiljal svoje puščice in bo- dice na vse strani »Toti list« (1938–54), pol- mesečnik dobre volje za Slovence. Izdajal in urejeval ga je Božo Podkrajšek, po osvob- oditvi Ciril Kavčič in Dragan Filisar. Prvega marca 1941 so preimenovali vsako »Toti list« v »Novi totti«. Praskal je do 5. aprila 1941. Med NOB se poraja partizanski Toti list. Po osvoboditvi spet vznikne. Svoje bra- ce je zabaval do 5. marca 1954, ko se je združil z ljubljanskim »Pavliho«.

Nedvomno je bila žetev humoristične in satirične publicistike na slovenskih tleh še dokaj zadovoljiva. Seveda lahko ugotovlja- mo znatne razlike v kvaliteti med periodič-nimi tiskami te zvrsti. Nedvomno pa pomeni tročrni kvalitetni vrh na tem področju ča- snikarske ustvarjalnosti novi »Pavliha«. Beli dan je ugledal v avgustu 1944 v sklopu par- tizanske publicistične epopeje. Izhajal je do 1. julija 1947. Zatem je poniknil. S petim letnikom pa je, obnoven 10. marca 1948, spet izšel. Še zdaj graja, razkrinkuje, pri- sluškuje.

dr. FRAN VATOVEC

Kolikor bolj se mu upira, toliko bolj zagri- zen je v svoje delo in vselej premaga nje- gov odpor; uklene ga v podobe svojih sanj.

Bogislav Zivković je eden izmed tro- jice naših kiparjev naivcev, ki so v Kosta- njevici na Krki ustvarili vrsto del, tako da je podoba o njihovem delu povsem raz- vidna. Prej je tu delal Petar Smajčič, letos pa sta se kiparskega simpozija ude- žila kar dva pripadnika smeri naivnih: Pe- ter Jovanovič izpod Blegosa in Bogislav Zi- vković.

To popoldne so se sence lomile na zidov- ju kostanjeviške šole; ploskve sence so se kot z ravnilom začrtane vcevale z vsako ro- to. Sporočilo o temi in svetlobi, tako živo pri- sotno v tekstu našega dneva, upodablja kipar Zivković. Kip, ki ga ustvarja na dvorišču kostanjeviške šole, je imenoval Sonce in kača. V njem s sanjskimi prispodobami govori o dobrem in zlem. V svojo izpoved vpleta ljudi, ki si jem roke izpremi- njajo v konjske glave, izpoveduje se z ju- naki narodne zgodovine in tistimi, ki si jih je zamislil med delom, ko je imel pred seboj hrupavo površino hrasta, ki je klica- la k ozivljanju.

Ni navada, da bi udeleženci Forme vi- ve v času, ki ga posvečajo svojemu delu, tudi samostojno razstavljali. Letošnji so iz- jema: pred dnevi je romunski kipar Euge- n Ciuca razstavil svoja slikarska dela, ki so nastala v Kostanjevici na Krki, v krški galeriji, kipar Bogislav Zivković pa je v La- mutovem likovnem salonu razpostavil svo- ja kiparska dela, ki so mu jih »prilili« od doma. In to je v ustvarjalnem kosta- njeviškem prostoru ena najzanimivejših Zivko- včevih razstav.

PETER BRESČAK

Spomini na internacijo (II)

Gladovna stavka v Corropoli

Konec taborišča

Sredi junija 1943 je direktor odredil zdravniški pregled vseh internirancev. Peljali so nas v ambulanto onstran taboriščnega prostora. Po kratkem pregledu smo bili skoraj vsi »idonei«, le najbolj zlomljenim so v seznam napisali »non idonei«. V nedeljo 21. junija zjutraj smo morali znesti iz sob na vrt vse svoje stvari, tudi postelje. To je bilo težko in drug drugemu smo pomagali. Uničevali smo stenice, ki jih je bilo nešteto v kovinskih ogradjah postelje. Proti večeru so nas klicali po nekih seznamih in nas čisto drugače razporedili po sobah. Naslednji dan je prišel v taborišče sam direktor Geraci in poklical iz nekaterih sob 50 internirancev. Ti so nato stali vse dopoldne pred predrom in direktor jim je povedal, da odhajajo z Liparov. Mahoma je nastalo v taborišču veliko veselje. Popoldne se je z verigami okrasena vrsta res napotila skozi predor. Drugi dan je direktor med nadaljnjimi 50-timi poklical tudi mene. Še podnevi smo prišli v Milazzo na Sicilijo, in ko je šla naša vrsta peš v grad na hribu, kjer so bili zapor, sem se seveda spomnil, kako so me 3 mesece prej tod vozili v kočiji. Zapor ni bil narejen za toliko jetnikov, zato smo bili gosti natrpani v sobah.

Mi smo bili zadnji, ki smo odšli iz taborišča. Ladja se namreč ni več vrnila na Lipari, menda je šla v popravilo, in preostalih 200 tovaršev je zamenjalo na odhod. Ves čas so bili zaprti v sobah, obrok kruha se je spet znižal na polovico (75 gr) in vse pomikanje se je ponovilo. Šele 14. julija 1943 so vseh 200 naložili na ladjo čisto in jih prepeljali naravnost v Kalabrijo in od tam proti severu. Ta dan je bil konec liparskega taborišča.

Izlet po bojišču

Ze pred nekaj meseci so Italijani izgubili zadnji pred pomakljive zemlje v Afriki in očitno je bilo, da bo zdaj prišla na vrsto njihova matična država. Dne 11. julija 1943 nam je interniranelec Macun prinesel novico, da so se prejšnji dan na Siciliji pri Catani izkrcali zavezniki. V hipu nam je bilo jasno, da nas zdaj Italijani ne morejo več preprečiti s Sicilije na celino, saj je mesinska ozina stalno pod ognjem in vsi prevozi so potrebni za vojsko. Zadržali smo, kako blizu nam je svoboda. A je bila še tako daleč! Macun je bil eden tistih, ki so bili na Liparih dolgo zaprti v tretjem paviljonu in čakali na posebno sodišče v Rimu. Tu v Milazzo je pisal naročila za nakupe in tako smel priložnost hoditi po vseh sobah. Naslednji dan nam je povedal, da nas bodo prepeljali na celino. Nismo verjeli. A še tisti večer so nam izročili vse stvari, ki smo jih bili oddali v skladišče zaporov, in 13. julija ob štirih zjutraj so nas na dvorišču speljevali po dva in dva. Dolga procesija 100 jetnikov se je dobro zastrala za naša pomikanja po hribu navzdol proti Milazzu. Nam se na tej poti ni mudilo. Karabinjerji so nas priganjali, a bližina zaveznikov je menda že nekoliko omilila njihove metode. Rezultat je bil, da je ves spreved zamudil edini vlak, ki je peljal skozi Milazzo.

Zdaj smo pa res rešeni! Ne! Ko smo kake dve uri posedali okrog kolodvora, sta pripeljala dva čista nova avtobusa: vanju so nas naložili in hitro odpeljali proti vzhodu. Tako smo iz avtobusov opazovali dogajanje na tej strani Sicilije (tretji dan po izkrcanju). Morje je bilo povsod ograjeno z žico, na cesti je bilo mnogo betonskih ovir, v oljkovih gozatih pa toliko motornih vozil, kolikor je oljk na Siciliji. Povsod kamion pri kamionu. Morda so jih pripeljali iz Afrike, ko so jo zapuščali. Kazalo je, da so brez benzina. Povsod je bilo polno nemških vojakov, italijanskih zelo malo. Civilni ljudje so menili, da smo mi begunci, zato so nas povsod spraševali, kako je tamo. Če pa so opazili naše verige, so se jim čudno dajšali obrzi.

Izstopili smo v neki vasi na skrajnem severovzhodnem koncu Sicilije, kjer je preliv najozji. Tu ni bilo pristanišča. Nemški motorni čoln nas je s tremi vozniki prejel v Kalabrijo. Ko sem pri drugi vožnji prišel na vrsto in se peljal čez kanal, so začele stirene in ustavili smo se sredi vode. Iz Messine so pridrele velike ladje in se razpostavile okrog nas. Lepa sosesčina, smo mislili. Vendar so bombe padale le po Messini in ob koncu alarma so ladje krenile na naj proti jugu, mi pa smo pohiteli na celino. Ves čas smo bili seveda zvezani. Nemški vojak, ki je krmari, je kadil cigaro za cigaro. Tudi njemu je bil potreben močan tobak.

Na nekem travniku smo vstopili na vlak. Tam so mene in še nekatere druge karabinjerji razvezali, da smo donášali prtljago. Našega pobega so se očitno bili samo sredi morja, tu na celini nič več. Na vlaku smo bili sicer zvezani, vendar so nam poneli vzeti tako popusti, da smo skrivaj jemali roke iz lisic in se smejali.

Ko smo se peljali mimo Neaplja, smo videli, kako je vse razbito. Iz časopisa smo vedeli, da je bilo to mesto dotlej že stokrat bombardirano. Mi smo se tega razdejahja veselili. Ali je italijansko ljudstvo res po nedolžnem trpelo?

Corropoli

Dne 15. julija popoldne, po tridnevem potovanju, smo zelo lačni izstopili v srednji Italiji ob jadranski obali. Postaja se je imenovala Tortoretto. Odtod nas je vseh 100 večji osebni avto z desetimi vozniki prejeljal v vas Corropoli, na hribček, kjer je bilo v razpadajočem samostanu taborišče. Prejšnji interniranci iz tega taborišča so bili pred našim prihodom premešeni v Benici. Po stvarih, ki smo jih našli po kotih, smo sklepali, da se jim je godilo bolje kot nam. Gibati smo se smeli le po stavbi in po majhnem peščenem prostoru pred vhodom. Taborišče so stražili karabinjerji, a kmalu so začeli graditi tudi žično ograjo okrog stavbe.

Medtem so zavezniški bombniki potipali sam Rim. Stvari so dozelele in Veliki fašistični svet je 25. julija 1943 izrekel Mussoliniju nezaupnico, s tem pa odžagal svojo lastno vejo. V našem taborišču pa se je spremenilo le nekaj formalnosti. Nova Badoglijeva vlada se je oprla na kraljevsko vojsko in kraljevske karabinjerje, zato je prvo besedo v taborišču dobila ekipa karabinjerjev s svojim narednikom (maresciallo), policisti v civilu pa so se začeli umikati v ozadje. V direktorjevi pisarni je izginila Mussolinijeva slika. A stradanje se je nadaljevalo.

Odkar se je fronta približala Siciliji, ni prišla v taborišče Lipari druga pošta ko pismo ali denarna nakaznica. Zadnje čase pa pošta tam sploh ni več funkcionirala. Tu v Corropoli je bilo bolje: tu smo spet lahko pisali in pričakovali pakete od doma.

Približno mesec dni po našem prihodu v Corropoli so prispeli v taborišče prvi paketi. Prvo pošiljko je dal direktor razdeliti med naslovnike, pakete, ki so prispeli naslednje dni, pa je zadržal v svoji pisarni. Prav tiste dni je prispelo mnogo paketov. O takem ravnanju direktor prvotno ni dal pojasnila, ko pa smo poslali k njemu delegacijo, je direktor izjavil, da zaradi navodila policije iz Terama ne sme deliti hrane iz paketov, pač pa da lahko izroči iz paketov druge stvari, zlasti obleke.

Vztrajnost je pomagala k uspehu

Ogorčenje internirancev je naraščalo. Vedeli smo, da je direktor fašist in da je fašistična stranka razpuščena. Paketov si niso želeli samo tisti, na katere so bili naslovljeni, ampak vsi, saj bi ob taki pošiljki gotovo vsak nekaj dobil, če drugega ne, vsaj kako porcijo hrane s kotla več. No, 19. avgusta se je začela gladovna stavka. Ničče je ni propagiral, širila se je kot čisto navadna informacija. V hipu smo bili vsi enotni. Drug za drugim smo opoldne hiteli v jedilnico in jemali z mize krožnike, ki smo jih bili tja prinesli nekaj minut prej, da nam bi kuharji vanje dali kosilo. Uro prej ne bi bil mogel se ničče pomisliti, da bo ta tako neenotni kolektiv, tako zaradi različnih nazorov kot zaradi različnih socialnih razmer, stopil v tako enotno akcijo ob razmeroma majhnem povodu. Samo trije so šli tisti dan po kosilo in ga strmežljivo v kotu použili: neki italijanski Zid, Poljak Kudlik in še eden, ki se ga ne spominjam. Pozneje sta se stavkokažom pridružil še dva: Slovenec Novak in še eden.

Lakota nas je trla, a vztrajnost jo je tolažilo, usmerjala je misli drugam. Predvsem smo sklenili, da nihče ne sme pokusiti ničesar od svojega, če ima, da bomo vsi enako lačni, saj stradamo za skupno stvar. Karabinjerji so dolgo čakali z apelim; nazadnje so nas postavili v vrsto in presteli. V taborišče je prišel direktor in začel: »Kar počenjate, me ne vznemirja. Ne smete misliti, da se bom ustrašil. Vem, kaj smem in česa ne smem. Dostoj sem bil z vami dober, pogosto sem pogledal skozi prste. Vidim, da te dobrote niste vredni. Odslej bom strok. ne popustim. Spoznali boste, kaj vse smem. Če ne boste jedli, tem slabše za vas. Kdor je pameten, bo jedel. Pričakujem, da boste vsi jedli. Naše zahteve pa so bile: pakete deliti brez omejitev; žično ograjo okrog taborišča naj nehajo graditi; pošto brez zavlačevanja cenzurirati in oddati naslovniku; izboljšati prehrano.

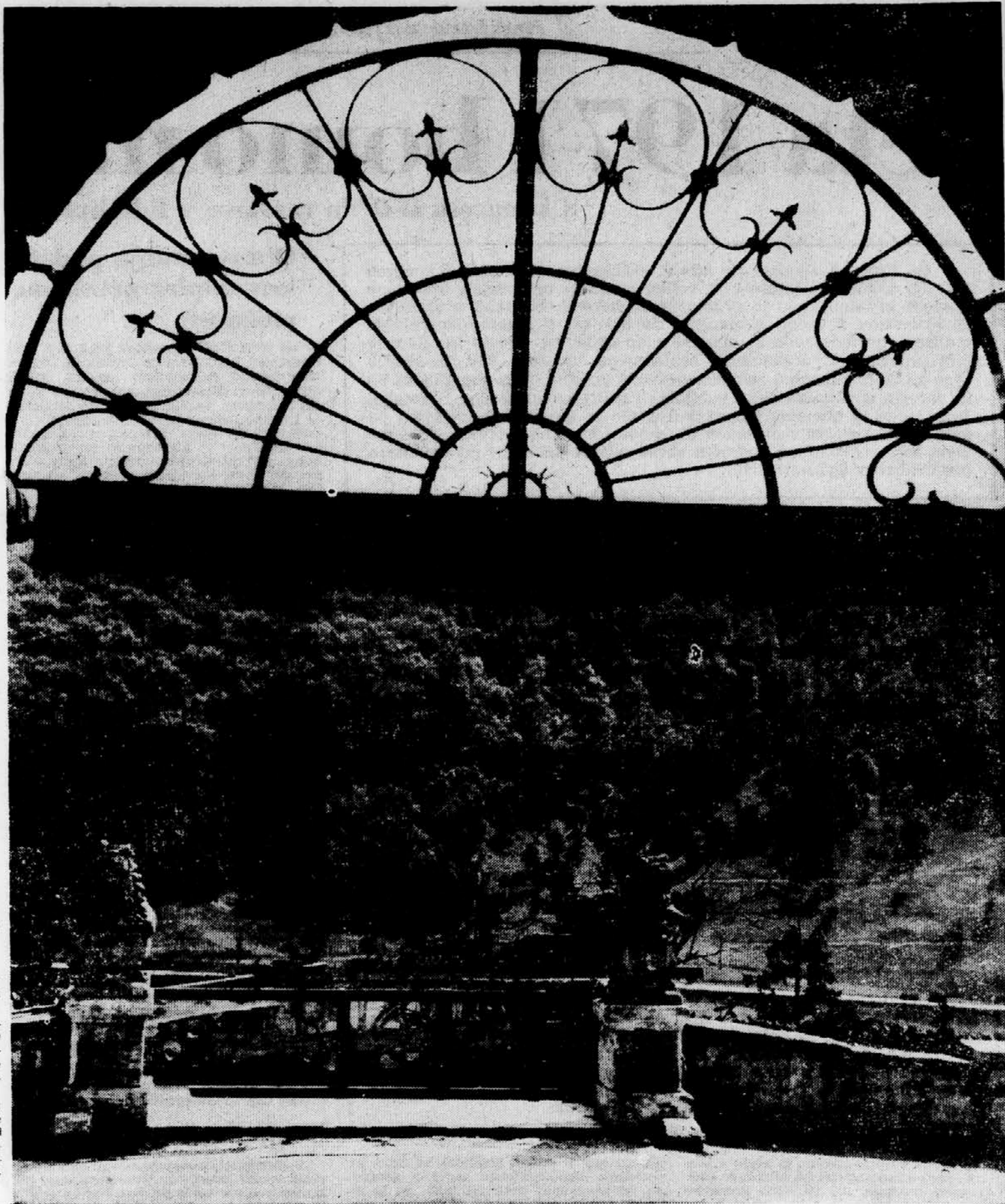
Direktor je še ta isti večer poslal svojega posrednika, karabinjerškega narednika, in po njem: sporočil, da je pripravljen razdeliti pakete, tudi hrano iz paketov, mi pa naj začnemo jesti. Vendar se je naslednje jutro gladovanje nadaljevalo. Dopoldne je direk-

tor poklical vse, katerih pakete je bil zadržal, in je pakete razdelil po svoji pameti pregledu, ne da bi bil kaj začel. Človek se nihče ni smel dotakniti jedi iz paketa, saj smo vsi zanjo gladovali. Spet je pojen pogum internirancev. Vse bolj so je širili mnenje, da smo dosegli vse, kar moremo pričakovati v teh razmerah, in da se stavi lahko neha. Polegali smo po posteljah, ki je bilo rečeno, da je treba varčevati z mami. Vsi pogovori in razmišljanja lačnih ljudi so nujno vodila v sklep, da je gladovanje pri polnem kotlu nesmiselno. A ko je z njo za kosilo, smo le vsi običali v postelje in pogledovali prazne krožnike po policah.

Ker se je tehtnica naglo nagibala in ko smo želeli, da zadevo skupno prerešemo, se ravnamo po skupni odločitvi, je bilo zbiranje v največji sobi. Govoril je dr. D. Šević, starejši advokat. Prepodil je omiljevanje in malodušje. Poglavitna njegova misel je bila, da ne smemo nehati stavkati, ko bomo vse izgubili. Direktor se bo maščeval nad nami. Vztrajati moramo do prihoda komisije s terarške policije, ki mora prit. Doseči moramo, kar zahtevamo, ker je v tem času to mogoče doseči. Šli smo tešči spali nepopustljivi, trdno upajoc, da bo gotovi, prišel kdo s kvesture. In nismo se motili, kar šest avtomobilov je pripeljalo naslednje dopoldne. Največ je bilo karabinjerskih oficirjev. Malo prej nas je direktor sklical in nam naznanil prihod komisije.

Zgodilo se je tako, kot je napovedal dr. Barišević. Gospoda iz Terama nam je ustrela glave vseh zahtevah, edino za žično ograjo je bilo sklenjeno, da se dogradi. Pošta in paketi se ne smejo zadrževati. Vsak dan sme skupina 16 internirancev v vas zaradi nakupov. S 1. septembrom se obrok kruha poveča na pol kg. Polovica internirancev bo dobila nove obleke, ker so po dveh letih internacije nekateri res že skoraj goli. To so nam povedali, nam voščili dober tek in se odpeljali. Drugega septembra 1943 smo v resnici dobili obrok kruha povečan na pol kg. Takrat je bilo konec lakote. Tedaj smo bili že tik pred svobodo; 8. septembra je kapitulirala Italija. Štiri dni kasneje je odšla straža in direktor nam je povedal, da se lahko prosto gibljemo.

CIRIL AHLIN

MARJAN KUNEJ: ČIPKE NA SEVNISKEM GRADU

Zadružno kmetijski kombinat v Bitoli

„Pelagonija“ ni na koncu sveta

Med najboljšimi pridelovalci pšenice in sladkorne pese

Kmetijska proizvodnja v Makedoniji sodi na prvo mesto v vsej gospodarski dejavnosti te republike. Če omenimo, da je petina vseh pridelovalnih površin v rokah družbenega sektorja, s tem, seveda, še nismo povedali vsega. Čeprav je razdrobljenost kmetijskih površin še vedno velik problem, pa bi lahko o sodobni organizaciji kmetijske proizvodnje govorili prej pohvalno kot ne.

V Makedoniji so si pri modernizaciji kmetijske proizvodnje postavili zelo konkretna načrta, ki na tem področju uveljavljajo in usposablja posamezne regije. Bodiš z lastnimi močmi ali tudi s pomočjo tujih strokovnjakov. Ena izmed takih delovnih organizacij je tudi kombinat »Pelagonija« iz Bitole. Direktor kmetijskega sektorja tega kombinata, ing. Todor Temelkovski je bil dokaj radodaren s podatki. Povedal je, da je bil ta kombinat ustanovljen šele pred petimi leti, ko je obsegal 4.500 hektarov obdelovalne zemlje. Zdaj ima ta kombinat v lasti 8.316 hektarov.

Pšenica in sladkorna pesa

Dve najbolj značilni kmetijski kulturi, ki jih goje na zemlji tega kombinata, sta pšenica in sladkorna pesa. Začetki so bili seveda težavni. Leta 1964 je znašala proizvodna cena za en mtc 2,49 S din. V naslednjih letih so uspeli proizvodno ceno znižati na 0,55 S din, medtem ko bo letošnja le 0,40 S din. Podobno je tudi pri sladkorni pesi. Leta 1964 je bila cena še 1,59 S din, lani pa so jo uspeli znižati na 0,93 za kg.

Toda pri vsem tem ne gre zgolj za uspehe pri zniževanju proizvodnih stroškov, kar je nedvomno zelo pomembno. Treba je tudi poudariti, da so tako glede pridelave pšenice kot sladkorne repe na našem vrhu jugoslovanskih proizvajalcev. Lani so, denimo,

pridelali povprečno 54,87 mtc na hektar, pri sladkorni pesi pa so brez namakalnih naprav in sistemov, pri tako imenovani suhi proizvodnji pridelali 4 vagona na hektar. Ko bodo uredili namakanje, se bo proizvodnja sladkorne pese povečala na 6 do 7 vagonov.

Razširjena tovarna sladkorja

Tudi industrijske zmogljivosti v tem kombinatu so že zdaj zelo pomembne. Pri tem moramo omeniti zlasti tovarno sladkorja, ki jo bodo dogradili in razširili z zmogljivostjo predelave 15.000 vagonov sladkorne repe v eni sezoni. Tu so še postranski proizvodi, kot kvas in špirt. Pomemben je tudi mnesno predelovalni obrat, saj je živinoreja v tem kombinatu prav tako pomembna dejavnost. Tisoč dvesto glav živine je trenutno solidna podlaga za nadaljnji razvoj.

Kako ste, tovariš inženir, v razmeroma kratkem času uspeli doseči tako pomembne rezultate?

Prav gotovo je to posledica ustrezne kadrovske politike v našem kombinatu in pa, seveda, najsodobnejše mehanizacije. Zdaj ima naš kombinat 150 traktorjev, računa mo pa, da bomo z razširitvijo in s povečanjem kmetijskih površin do leta 1970 potrebovali še enkrat toliko traktorjev. Morda se boste začudili, da naš kombinat zaposluje 1.200 ljudi, kljub taki mehanizaciji.

Vedeti pa morate, da je med vsemi zaposlenimi polovica sezoncev.

Omenili ste kadre in kadrovske politiko. Kako je s tem?

V našem kombinatu, v kmetijski organizacijski enoti, je zaposlenih 25 agronomov. Razen tega imamo tudi veterinarje, gozdarje itd. Dobro se zavedamo, da je naša prihodnost neposredno povezana z ustreznim strokovnim kadrom. Zaradi tega smo letos sprejeli 68 kmetijskih tehnikov, 3 gozdarje, 30 ljudi s srednjo ekonomsko šolo in 4 ekonomiste. Vsi ti so za sedaj še v pripravnikiškim stažem.

Ključ je v mladih ljudeh

Ko smo se pogovarjali tudi z drugimi strokovnjaki zadružno-industrijskega kombinata »Pelagonija« iz Bitole, ki zajema ne le Bitolsko polje, marveč se razteza skoraj do samega Prilepa, smo lahko ugotovili, da je to kolektiv samih mladih ljudi. Tu je postalo kmetijstvo prava industrija. Mehanizacija, sodobni stroji so vaba tudi za tiste, ki so še do pred kratkim mislili, da je le tovarniška dvosana njihova prihodnost.

Redkokje v kmetijstvu delajo v treh izmenah. V ZIK »Pelagonija« so tak način dela vpeljali. Zaradi tega tudi ni čudno, da jim proizvodnost nenehno raste. Redki so brčkone sorodni kombinati v državi, kjer po prečni osebnih dohodkih znašajo 80 starih tisočakov. Toda takih uspehov prav gotovo ne bi dosegli, če ne bi uveljavljali treznega in pametnega gospodarjenja. Kljub tu in tam težavnemu položaju sorodnih kombinatov v drugih republikah so v bitolski »Pelagoniji« uspeli doseči zavidanja vredno delitev med »kladi in osebnimi dohodki.

Čeprav mlad kolektiv, je tudi na področju samoupravljanja dosegel pomembne uspehe. V delovnih enotah neposredno sodeluje sto do 130 ljudi. Na zborih delovnih ljudi člani kolektiva sleherni mesec obravnavajo posamezne probleme in ugotovlja-

jo, »kje so«. Trdijo sicer, da problemov ni, kar zadeva proizvodnjo, da pa je le prodaja »Ahllova petas« tega kolektiva.

Ta ugotovitev je prav prisa, da smo zastavili naslednje vprašanje:

Izdelkov ZIK »Pelagonija« v Sloveniji ne poznamo. Je to mar posledica našega slabega komercialnega posluha ali česa drugega?

Ing. Temelkovski je odgovoril:

Ne bi mogel trditi, da se naši komercialisti ne znajdejo, čeprav bi jim kdaj pa kdaj lahko marsikaj očitali. Toda verjemite, na slovenskem tržišču se le s težavo uveljavljamo. Dobro vemo, da mnogi naši zasebni proizvajalci prodajajo pri vas. Mi pa se, ne le zaradi tega, ker smo na skrajnem jugu države in je pot do severa dolga in ne nazadnje draga, pač pa tudi zaradi tega, ker slovenski trgovci ne kažejo dovolj interesa za naše izdelke in pridelke, vašim potrošnikom ne moremo predstaviti.

Menite morda, da je naš jugoslovanski trg vse preveč zaprt?

Iz lastnih izkušenj vam lahko povem samo to: v Beogradu se nikakor ne moremo uveljaviti. Nočem biti zloben, toda vzrok za to ne bi nevalj. Pridemo do Zagreba, do Ljubljane pa spet ne. Bi nam morda lahko vi v tem pomagali?

V Makedoniji so zlasti v zadnjih desetih letih v kmetijski proizvodnji naredili velik korak naprej. O ustanavljanju posameznih kmetijskih kombinatov, glede njihovega poslovanja in tudi samoupravnega mehanizma, bi se lahko začel tudi marsikateri drugi kombinat. Tu ne gre zgolj za organizacijske sheme, pač pa predvsem za sodobno gledanje in za ustrezno proizvodno orien-tacijo. Ne le ZIK »Pelagonija« iz Bitole, pač pa tudi drugi kmetijski kombinati v tej republiki, so se odločili za čimbolj dognano specializacijo. Uspehi so očitni.

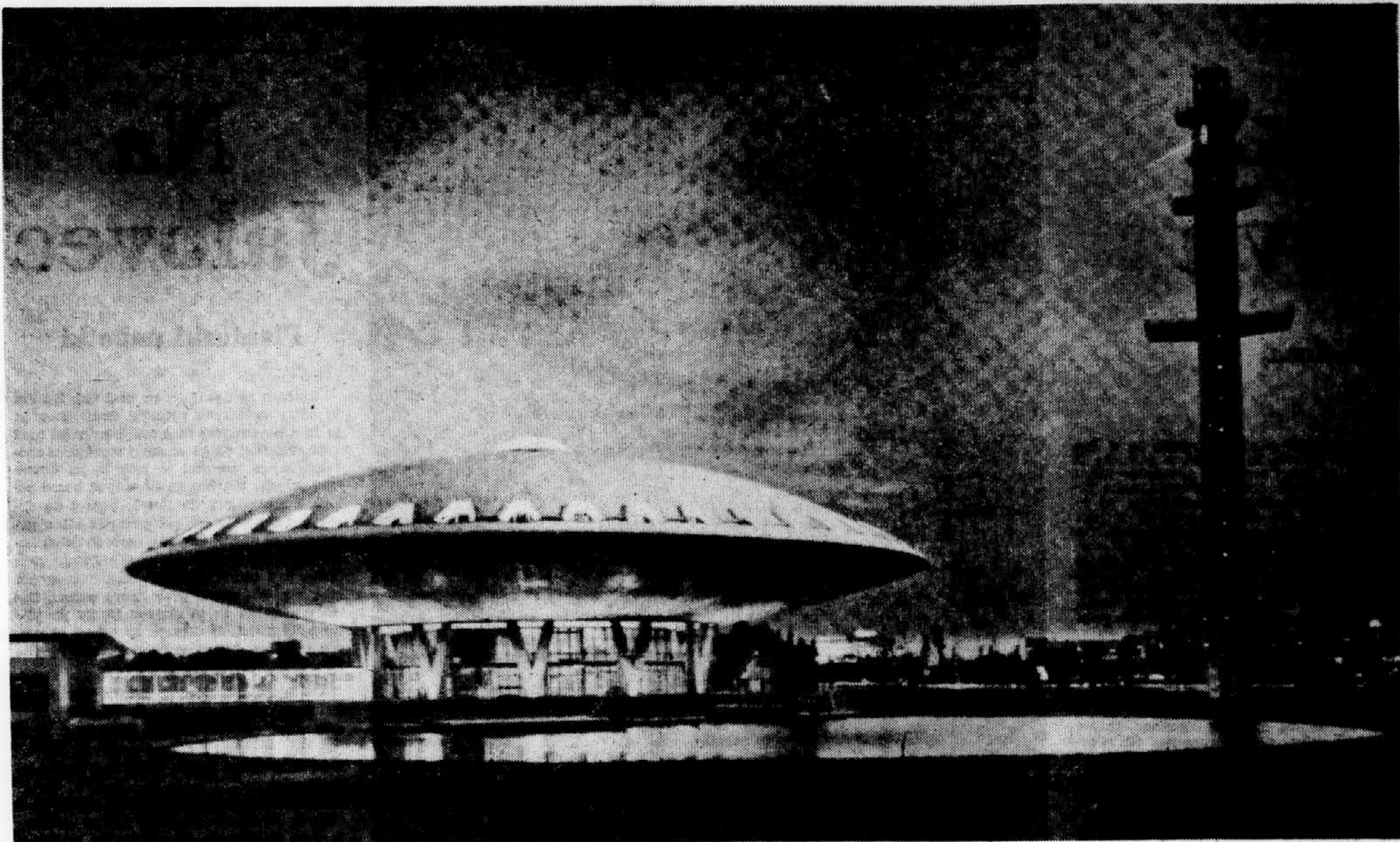
IZTOK AUSEC

PRED VRATI JE ZAČETEK ŠOLSKEGA LETA!

VSE ŠOLSKÉ KNJIGE IN PRIROČNIKE ZA OSNOVNE, SREDNJE IN STROKOVNE ŠOLE TER VSA UČILA IN ŠOLSKÉ POTREBŠČINE DOBITE V

KNJIGARNAH DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE

v Ljubljani (Mestni trg 26, Čopova 3, Šubičeva 1a, Titova 25, Titova 71, Celovška 163 — Šiška), Mariboru, Celju, Kranju, na Jesenicah, Bledu, v Radovljici, Škofji Loki, Trzinu, Kamniku, Litiji, Kočevju, Črnomlju, Brežicah, Krškem in Trebnjem.

ZELEZOBETONSKI LETEČI KROŽNIK
V njem je stalna razstava »Evoluon«

Novo s filozofskega področja

Med znanostjo in metafiziko

Iz knjige Borisa Majerja, ki jo je izdala Cankarjeva založba

V Cankarjevi založbi je pravkar izšlo delo Borisa Majerja »Med znanostjo in metafiziko«. Avtor je več kot 300 strani obsežnemu besedilu dodal tudi opombe in bibliografijo. Knjiga ima propedevski pomen; zamišljena je bila kot uvod v primerjalno analizo marksističnih koncepcij filozofije. Boris Majer je besedilo razdelil na več poglavij: Kant-Hegel-Marx, Pozitivizem 19. stoletja, Novokantovstvo, Filozofija življenja, Fenomenologija, Eksistencializem, Logični pozitivizem, Konceptualni pragmatizem itd. Spričo dejstva, da na Slovenskem izide malo knjig s področja filozofije — in sicer izvečine prevodi — je delo domačega avtorja toliko bolj zaželeno. Naj vam torej Borisa Majerja v kratkem predstavimo s ponatisom uvoda v knjigi »Med znanostjo in metafiziko«.

Vprašanje, kaj je predmet filozofije, se glasi enako kot vprašanje, kaj je predmet astronomije, fizike, biologije, politične ekonomije ali lingvistike. Problem, ki se tu odpira, je: ali moremo po predmetu filozofije vpraševati tako, kot vprašujemo po predmetu posebnih znanosti, in v zvezi s tem, ali je vprašanje predmeta filozofije rešljivo nacerlo s enakom metodologijo, s kakršno rešujemo vprašanje predmeta izkustvene vede.

Predmet posebnih znanosti je širše ali ožje, bolj ali manj natančno določene področje (sfera, plast, raven) objektivne stvarnosti. Posebne vede nahajajo svoj predmet v strukturi izkustvenega objekta. Prav zato, ker je objektivna stvarnost v sebi strukturalna, ker so posamezna področja stvarnosti hkrati s celimi zakonitostmi zavezanosti tudi specifičnim zakonom, je delitev dela med posameznimi znanostmi mogoča pa tudi nujna.

Definicije predmeta izražajo v najbolj zgoščeni obliki doseženo razvojno stopnjo posameznih znanosti. Današnja definicija predmeta fizike se npr. znatno razločuje od definicije predmeta te znanstvene panoge pred sto leti. V vsakim novim velikim znanstvenim odkritju se v večji ali manjši meri spremeni tudi predmet ustreznih znanosti, kar vodi do nastajanja novih znanstvenih panog in s tem do nove opredelitve oziroma razmejitev predmeta med znanostmi. Nove znanstvene panoge nastajajo tako, da se del že obstoječ, širše ali splošnejše znanosti osamosvoji od matične vede kot samostojno področje raziskovanja. Osamosvojen področje si zagotovi status samostojne znanstvene panoge tedaj, ko more dovolj jasno in razločno razmejiti svoj predmet od predmeta drugih, splošnejših ali sorodnih znanstvenih disciplin. Eden izmed bistvenih pogojev za to je izdelava lastne, za ustrezno področje specifične metodologije.

Vprašanje obsega posebnih znanosti danes največini ni sporno. V tem pogledu najdemo zadovoljive definicije predmeta na prvih straneh poljubnega strokovnega učbenika. Problemi nastajajo v glavnem na tako imenovanih mejnih področjih, kjer se posamezne znanstvene panoge med seboj križajo ali prekrivajo (problem predmeta mejnih disciplin). Pač pa so znatne divergence in različna stališča v vprašanju, kako interpretirati predmet znotraj posameznih znanosti. Prav tako so precejšnje razlike v vprašanju klasifikacije znanosti, zlasti v vprašanju, katerim znanstvenim panogam je mogoče priznati status »eksaktne« vede in kateri ne. Tudi sam pojem znanosti še daleč ni razčiščen, kar se zlasti izraža v diskusijah o demarkaciji med empiričnimi

in neempiričnimi (metafizičnimi, ideološkimi) momenti v procesu znanstvenega spoznavanja. Vendar te razlike niso tolikšne, da bi onemogočale sodelovanje ali celo komunikacijo med predstavniki različnih teoretičnih koncepcij v okviru iste znanstvene panoge.

Eden izmed faktorjev, ki omogoča predmetu posebnih znanosti relativno konstantnost, je kumulativni značaj njihovega razvoja. Posebne znanosti se razvijajo kontinuirano, današnja razvojna stopnja vsake posamezne vede je rezultat vsega njenega dosedanjega razvoja. Velika nova odkritja sicer povzročijo od časa do časa »krize« v razvoju znanosti: poprej enotne vede se razcepijo v vrsto novih znanstvenih disciplin, nekdanje ločene znanosti se združijo v nove »skupne« znanstvene panoge, vendar se vsaka od novo nastalih znanosti spet kontinuirano razvija dalje v svojem okviru in na podlagi dotakratnega razvoja. Nobena posebna veda danes ne začneja več ab ovo.

Bistveno drugačno sliko daje filozofija. Nasprotje med različnimi koncepcijami predmeta filozofije so tako v zgodovini filozofije kot v sodobni filozofiji tolikšna, da otežujejo ne samo sodelovanje različnih filozofskih smeri pri reševanju skupne problematike, temveč onemogočajo dostikrat celo komunikacijo med njimi. Problematika, ki je za eksistencialista eminentno filozofskega, je za privrženca sodobnega logičnega pozitivizma anahronistična metafizika, splet »nevidnih« problemov. In narobe. Kar je za logičnega pozitivista predmet najsubtilnejših logično filozofskih analiz, je fenomenologu ali eksistencialistu filozofsko docela irelevantno. Isto velja za filozofsko metodologijo.

Prav tako je težko govoriti o kumulativnem razvoju filozofije v takem smislu, kot velja to za posebne vede. Relativno kontinuiran razvoj lahko zasledujemo le v okviru posameznih filozofskih smeri. Za razvoj velikega dela novoveške filozofije je kar simptomatično, da neprenehoma išče novo začetno točko, novo izhodišče, da začneja neprenehoma ob obo ali pa se vrača daleč nazaj v preteklost ter skuša najti na izvoru filozofije nove impulze za svoj razvoj. Medtem ko skuša en del novoveške filozofije od Descartesa dalje vedno znova konstituirati filozofijo kot »strogo« znanost po zgledu eksaktnih ved ter zagotoviti filozofiji z odkritjem »Arhimedove točke« kontinuiran razvoj v smislu izkustvenih znanosti, drugi del filozofskih smeri prepričano »bojišče« posebnim vedam ter vidi nalogo sodobne filozofije samo še v tem, da odkrije zanesljiv kriterij za razločevanje med metafizičnimi in empiričnimi momenti v spoznavnem procesu ter pripravi pogoje za

prehod vseh se preostalih »filozofskih« disciplin v posebne vede. Nasprotno pa tretja skupina filozofskih smeri kategorično odklanja kakršno koli zgledovanje filozofije po posebnih vedah ter si prizadeva konstituirati filozofijo kot docela avtonomno, od razvoja znanosti neodvisno dimenzijo človekovega odnosa do sebe in sveta.

Po dvainpolstoletnem razvoju filozofije so razlike med osnovnimi koncepcijami predmeta filozofije večje, kot so bile sploh kdaj v zgodovini. W. Windelband je v 1. paragrafu svojega »Učbenika zgodovine filozofije« podčrtal, da so razlike med definicijami predmeta in nalog filozofije danes tolikšne, da jih je nemogoče spraviti v sklad in da more veljati enotnost polja filozofije za izgubljeno. Sartre v »Kritiki dialektičnega uma« zanika obstoj filozofije kot »homogene« sredine. Filozofija kot taka ne obstaja. »Filozofija... ta senca znanosti, ta siva eminenca človeštva je zgolj hipotetizirana abstrakcija, kar nahajamo, so dejansko samo različne filozofije, ali bolje — kakaj nikoli jih ne najdemo več kot eno samo, ki bi bila živa — v določeni, povsem opredeljeni okoliščinah se ena izmed filozofij konstituirajo in da potem izraz splošnemu gibanju družbe... Ta osupljivi predmet stopa pred nas v hkratni kar najbolj različnih aspektih, ki pa jih nemehno zedinjuje.« Angleski pozitivist (avstrijskega rodu) Karl Popper, ki se več desetletij intenzivno ukvarja s vprašanjem razmerja med filozofijo in empiričnimi vedami, izrecno pravi: »Ne obstaja nikakršno bistvo filozofije, ki bi ga bilo mogoče destilirati in zgostiti v definicijo. Definicija besede filozofija ima lahko samo značaj konvencije, dogovora. Z definiranjem besede filozofija samo preprečujemo, da bi lahko nekdo kot filozof kaj prispeval k napredku našega spoznavanja o svetu.« Pozneje bomo videli, da tudi namška kole eksistencializma (Heidegger in Jasper) negira predmetnost filozofije, čeprav z drugega vidika. Tudi znotraj posameznih filozofskih struj in povsem homogene enotnosti v vprašanju predmeta filozofije. Rekli bi lahko celo, da vsak pomembnejši filozof zastopa svojo definicijo predmeta filozofije, čeprav so razlike med njimi dostikrat zelo subtilne (kolikor gre za privrženca iste filozofske smeri). V marksizmu prav tako obstoje precej nasprotujoče si koncepcije predmeta in funkcije filozofije. Še vedno so močni ostanki stalinistične dediščine, vidni pa so tudi vplivi obeh prevladujočih koncepcij predmeta filozofije v sodobni mešanski filozofski misli — eksistencializma in logičnega pozitivizma. V zadnjem obdobju postajajo vse številnejši poskusi, da se s ponovnimi analizami Marxovih del in z upoštevanjem zdaj že več kot stoletne zgodovine marksizma odkrijejo izhodišča za novo opredelitev predmeta in funkcije marksistične filozofske misli.

Kako pojasniti dejstvo, da se filozofiji vse do danes ni posrečilo ustvariti enotne, splošno sprejemljive definicije svojega predmeta? Odkod ta osupljiva razlika med filozofijo in posebnimi vedami? Odgovor na to vprašanje je treba iskati tako v naravi problematike, ki jo imenujemo »filozofsko«, kot v značaju spoznavnega procesa. Filozofska problematika je vedno v določenem smislu univerzalna, posegajoča v vse sfere in dimenzije človekove eksistence, njegovega razmerja do sebe in sveta. Pravzeto, ker obsega filozofija tako ali drugače — čeprav dostikrat v spretnjen, ideološko pervertirani obliki — totaliteto človekovih odnosov, izražajo različne koncepcije predmeta filozofije v mnogo večji meri kot posebne znanosti (ki so omejene na parcialna pod-

ročja) človekovo družbeno situacijo, njegovo razredno razlikanost, odtujenost, pa tudi težnjo po celostnosti, totaliteti, po družbenem, »človeškem« celoku.

Človeško spoznavanje je razpeto med dva pola: med težnjo po dokončnem, popolnem spoznanju, »absolutnem vedenju« in neuresničljivostjo tega hotenja. Iz težnje po absolutnem vedenju so izšli vsi veliki metafizični sestavi preteklosti, od Platona in Aristotela do Spinoze, Leibniza in Hegla. Iz izkušnje o neuresničljivosti tega stremjenja, ki je sledila njihovemu vsakokratnemu zlonu, so nastali in nastajajo njihovi empiristični antipodi. Oboje — človekova težnja po »zadnjem«, dokončnem, popolnem spoznanju in neuresničljivost te težnje — je izraz protislovnosti človekove situacije v svetu, enkratnosti, nepopolnosti, individualne človeške eksistence, generacije, zgodovinske epohe, človeka sploh, ter neskončnosti, neizčrpnosti, časovne in prostorne neomejenosti sveta, ki človeka obdaja. »Ljudje trčijo ob protislovje — je zapisal Engels v polemiki proti Dühringu.

Po eni strani bi hoteli izčrpano spoznati svetovni sistem v njegovi celotni zvezi, po drugi strani pa tako zaradi svoje lastne narave kakor zaradi narave svetovnega sistema ne morejo te naloge nikoli do kraja rešiti. Toda protislovje — poudarja Engels — ne tiči le v naravi obeh čimteljev: sveta in človeka, temveč je tudi glavni vzvod celotnega intelektualnega napredka in se razvzavlja vsak dan in neprestano v neskončnem progresivnem razvoju človeštva.«

Metafizični sestavi in njihove empiristične korekcije so absolutizirani momenti tega protislovja. Neuspeh Kantovega kritičizma, da bi antinomijo med metafiziko in empirizmom razrešil teoretično, dokazuje, da rešitev ni mogoča v njenem lastnem mediju. »Renesansa« metafizike v 20. stoletju (po zlonu neokantovstva) s prodorom iracionalizma na eni strani ter razvoj logičnega pozitivizma na drugi, popolna medsebojna izolacija in nemožnost komunikacije med njima, dokazujejo isto. Dokler gledamo na nasprotja med filozofskimi koncepcijami zgolj kot na teoretična (epistemološka) nasprotja, dokler ne odkrijemo za njimi družbenega stanja, ki jih pogaja, toliko časa se nam morajo zdeti različne med njimi prav tako večne kot nerazrešljive. Ne preostane nam drugo, kot da dogmatično privolimo v eno izmed obstoječih alternativ ali pa se zatečemo v agnosticism »večnih« antinomij človeškega duha. Postheglovska mešanska filozofija ni izšla in ni mogla iziti iz tega kroga. Eksistencialistična destrukcija racionalistične metafizike je samo navidežno prebila »zaprti horizont« in razen velikih obetov ni prinesla mnogo bistvenega novega. Logični empirizem je ostal v strugi empirizma in je v zadnjem stadiju samo nekoliko odstopil od najbolj radikalnih stališč, ki so se celo v njegovem lastnem prostoru pokazale za nevezdržne. Antinomije, v kateri se je gibal razvoj mešanske — in v precejšnji meri tudi marksistične — filozofske misli v zadnjih petdesetih letih, so znova opozorile na aktualnost Marxove misli o praksi kot kriteriju resnice. »Subjektivizem in objektivizem, spiritualizem in materializem... izgubljata svoje nasprotje, s tem pa tudi svoj obstoj kot nasprotji, šele v družbenem stanju... Rešitev teoretičnih nasprotij je mogoča samo praktično, samo s človekovo praktično energijo in zato njihova rešitev nikakor ni zgolj naloga spoznavanja, temveč stvarna, življenjska naloga, ki je filozofija ni mogla rešiti prav zato, ker je to nalogo dojela kot samo teoretično nalogo« (vse podčrtano v originalu).

Kakšen naj bi bil svet čez 25 let

Minulost, sedanost, prihodnost

Sprehod po nizozemskem »Evoluonu«

Na študentskem seminarju v Amersfoortu na Nizozemskem se nas je zbralo več kot petdeset udeležencev iz vse Zahodne Evrope in Jugoslavije. Prireditelji so sicer povabili tudi študente iz držav varšavskega sporazuma, vendar niso prišli. Uradni naslov seminarja NATO včeraj, danes in jutri je bil le širši okvir številnih gospodarskih in političnih tem, ki so se dostikrat te vojaške organizacije le dotaknile. Na seminarju je predavala vrsta uglednih ljudi, med njimi tudi jugoslovanski veleposlanik v tej državi dr. Ninčič. Program je bil pester in zato tudi obširen. Največkrat so bila predavanja trikrat na dan, tako da nam prostega časa ni preostajalo. Organizatorji so, da ne bi bil program le preveč pust, pripravili več družabnih večerov in pa izlet v Eindhoven, kjer smo si ogledali znamenito stalno razstavo Evoluon.

Mesto Philipsovih in Daafovih tovarn Eindhoven je postalo znamenito že po stalni razstavi »Evoluon«, ki ima svoje prostore v ogromnem železobetonskem letočem krožniku. Z zanimivim in natančnim prikazom minulosti in sedanosti ter že precej oblikovanimi skicami jutrišnjega dne je »Evoluon« za vsakogar privlačen.

Generacija iz leta 1891, ko je bil ustanovljen Philips, je menila, da so meje znanstvenega napredka skoraj že dosežene. Človeško znanje se ji je zdelo malodane popolno. Ljudje so bili takrat prepričani, da so nove izboljšave in popravki možni, toda zdelo se jim je, da do velikih sprememb v obliki in vsebini človeškega znanja ne bo več prišlo. Evoluon je razstava, ki je načelno posvečena človeku in njegovemu odnosu do tehnologije in tehnologiji v njenem odnosu do človeka. V minulosti človek ni mogel zaznavati jutrišnjega sveta. Sedaj pa, ko se je naša miselnost tako radikalno spremenila, nemočno zmignemo, če se pogovarjamo, kakšen naj bi bil svet že čez 25 let.

Za človeka in družbo

Razstavljeni izdelki in dosežki so samo omajne možnosti zgodbe industrijskega razvoja, ozadje za spremembo človekovega obstoja, ki je pogojen z napredkom znanosti in tehnike. Kot goba izoblikovana zgradba stoji na 12 stebrih v obliki črke v. Diameter stavbe je 7 m v najširšem prerezu, najvišja točka je 30 m nad zemljo. Površina razstavnih prostorov je približno 6000 kv.m. V neposredni bližini je 60 m visok stolp s televizijskimi kamerami in z radarskimi napravami. Ob slovesnostih lahko z reflektorji, ki so na tem, stolpu, osvetljujejo osrednjo stavbo. Ta je sestavljena iz treh koncentričnih krožnih nadstropij, od katerih je največje 250 m dolgo in široko kot avtomobilska cesta.

Pa se sprehodimo po nadstropjih. S hripravilnim dvigalom, ki sprejme 40 ljudi, se popeljemo do vrha. Tu sta si podala roke človek in tehnologija. Vse nadstropje je posvečeno pomembnosti industrijskih produktov za človeka in družbo. Razdeljeno je na nekaj pomembnejših področij človekovega življenja.

Življenje in zdravje je na prvem mestu. Za čim boljše predstavo so nanizana ostran nasprotja, s čimer so cilji tehnologije prikazani v kristalni luči. Zemeljski kaos stoji nasproti redu, ki je utemeljen na miselnju razvijajoč se osebnosti človeka. Napredek je oče problema, je nekdo dejal. In zares: napredek na področju zdravstva je pripeljal do ogromnega porasta prebivalstva, ki je vedno znova vrj novih problemov. Prizadevanja v boju s temi problemi so ena izmed prvih na vsakem področju. Tu lahko vidimo najmodernejše kmetijske pripomočke, antibiotike in vitaminsko hrano za domače živali, rentgenske naprave in še in še. V oči pa nas bodejo filmi, ki nam kažejo sedanega človeka še vedno v brezupnem boju z lakoto in boleznimi. V petih jezikih lahko poslušamo, koliko ljudi zdaj strada, koliko jih pomirje zaradi lakote, koliko človeških žrtev zahtevajo epidemije.

Ko je bilo spanje edina sprostitvev

Model naprej kaže, kako je bila opremljena hiša v zadnjem desetletju minulega stoletja. Takrat, ko so imeli služkinje, niso pa uporabljali elektrike. Vrčeti se valji z ilustracijami električne potrošnje v industriji in gospodinjstvih prikazujejo razvoj, ki je popolnoma podrejen elektriki, vendar pa je še vedno zelo daleč od popolnosti.

Dve veliki industrijski revoluciji — mehanizacija in avtomatizacija sta popolnoma spremenili način življenja. V XX. stoletju je bila prikratik v zgodovini človekoprizna vsakemu posamezniku pravica do kulture in rekreacije. Ta pravica je bila ne pomembna v času, ko je bilo spanje edina oblika sprostitve in je bila kultura privilegij redkih posameznikov. Postopoma stroji zmanjšujejo človekovo delo oziroma ga nadomestujejo ter ima tako človek več časa za aktivno rekreacijo in kulturo. Pravica do izobrazbe in individualnega razvoja je temelj kulture. Nenadno obse spoznavanja pravice do izobrazbe skupno s populacijsko eksplozijo je pripeljal do pomankanja učiteljev. Tehnologija si je prav tako zastavila nalogo in se vključila v iskanje rešitve tega problema. To pa seveda ne pomeni samo šolskega radia in televizijskih šolskih oddaj. Elektrotehniška oprema, vseh vrst neštevne jezikovne laboratorije in razne tehnične učne pripomočke, ki jih tu lahko vidimo, ne povečuje samo učiteljeve uspešnosti, namreč tudi hitrost učenja. Hkrati ti učni stroji napravijo študij zani-

mivejši in je tako učencem laže preskakovati miselne ovire.

Čarobni svet tehnike

V oddelku za komunikacije in promet vidimo, kako je človek pretrgal oklep, ki ga je zapiral v en prostor, en okraj, eno deželo. Zdaj potuje iz kraja v kraj in uporablja čedalje hitrejša prometna sredstva. In čeprav ostane doma, se lahko njegov glas razlega dle od normalnih slušnih razdalj in njegovo vidno področje ni več zoženo s hribi ali horizontom. Kablo, sateliti ipd. mu prinašajo svetovne dogodke, prinašajo njegovo vidno in slušno področje z vseh koncev sveta. Vse to mu omogoča čarobni svet tehnike. Prav zanimivo pa je, da skoraj večjo pozornost obiskovalcev pritegujejo najstarejši telefoni, gramofoni in radijski sprejemniki, kot pavičevon, barvna televizija, prenosni radio, televizor, gramofon in magnetofon hkrati. Seveda pa je bilo pred radari, napravami za satelite in rakete vedno dosti občudovalcev, med katerimi je prevladovala mladina.

Pod naslovom industrija v službi industrije je v tem nadstropju še en velik oddelek. Razen pomembnosti za posameznika so industrijski proizvodi tudi v službi drugih industrij. Z elektrotehničskimi sredstvi si je človek ustvaril nova čutila. Elektronski aparati za merjenje temperature, vlažnosti, gostote, kemične čistosti, kakovosti izdelkov, trdnosti, radioaktivnosti ter še mnogi drugi služijo tako človeku kot industriji. Stroj nadzoruje stroj, medtem ko človek vedno bolj postaja gospodar.

Na balkoni, priključenih temu nadstropju, oživi nov človek — znanstvenik. Tu sta prikazana izvor in rast znanstvenega raziskovanja. Spoznamo lahko vse pomembnejše znanstvenike s tega področja, vidimo in slišimo lahko o metodah njihovih del in skoraj vsakdo odhaja s teh balkonov poln spoštljivih vtisov. Kot ekvivalent na nasprotnih balkoni gledamo protitež znanstvenemu raziskovanju — biološko in zaznavno raziskovanje. Vidimo, kako je molekularna biologija pokazala popolnoma novo sledi in ponovno prestavila nazaj meje človeške moči zaznavanja. To raziskovanje se vsakakor ne ukvarja samo z življenjem celic, ampak tudi z rastlinami, živalmi in s človekom. Tisti, ki so zaposleni s tem raziskovanjem, preučujejo končne učinke tega raziskovanja na človeka, kakaj vsako odkritje, vsaka nova izboljšava privede do kakšne spremembe v človekovem življenju in njegovem delu. Znanstven raziskovalec je podobno kot neposredni proizvajalec svoj lastni potrošnik in tej vlogi ne more uiti. Biti mora zmogel predvideti, kateri novi tehnični izdelki bi najbolj ustrezali človekovim potrebam, kakaj danes gledamo v zobe vsakemu izumu.

Nove razsežnosti

človeškega spomina

Drugo nadstropje je skoraj v celoti namenjeno električni svetlobni energiji. Spreminjanje električne energije v svetlobo je gotovo pomemben mejnik v družbeni zgodovini. Za kaj vse so bili prikrajšani ljudje, ki so si v tem pomagali le s svečo, svetilko na olje ali plinom.

V začetku je človek uporabljal materialne take, kot jih je našel. Obdelovali jih je začel razmeroma kmalu, šele v zadnjem času pa je preiskal skrivnosti, iz katerih je snov sestavljena. Tako sedaj z že dokaj bogatimi izkušnjami meša, čisti, destilira, dodaja, odvzema in oblikuje snovi. Moderna človekova moč je prikazana na vse mogoče načine (v sosednjem oddelku). Modeli atomov in spojin pričajo o nenehni težnji človeka po novem, boljšem.

Samo dva koraka naprej so razstavljeni elektronski računalniki, ki že z znanostjo nehoti vzbujaajo spoštovanje obiskovalcev. To zapleteno aparature so ustvarile nove razsežnosti človekovega spomina in z njihovo pomočjo človeku marksije ni treba nadzorovati industrijskih procesov.

V prituilju je tudi majhna posebnost razstave. V obliki dreševke je prikazan razvoj Philipsa. Do leta 1919 je bilo le golo dešbo, nato pa so začele poganjati prve veje, ki so se vedno mogočeneje razraščale in prerasle v veliko krošnjo.

Evoluon ni muzej. Niti ni kamniti spomenik geniju minulosti. Tudi ni zbirka proizvodov. Evoluon je industrijski prikaz, zrcalo minulosti, sedanosti in prihodnosti. Tu je na vsakem koraku pričujoče človekovo nenehno podrejanje narave, njegove svetilne bitke z njo, toda prav tako nikoli dosežena končna zmaga.

BORIS KUTIN

Obisk pri starodavnih Ladinih

Trdoživa bajka malega ljudstva

Njegovo zadnje zatočišče je v dolinah Gardena, Badia, Livinalongo in Fassa

Prav v osrčju Dolomitov, okrog gorske skupine Sella, živi staro-davno ljudstvo Ladinov. Njihovo domačijo tvorijo štiri visokogorske doline, ki se dandanašnji imenujejo Gardena, Badia, Livinalongo in Fassa. To so štiri zajedne dolomitske gmoto, ki jih je čas zaoblil, jim posnel zobate robove in njihova pobočja priredil tako, da so se na njih lahko vgnezdile ladinske baite. Se dandanes se strmine okrog njih neprestano drobijo in podirajo, toda Ladini, ki so si na roko z gorskimi duhovi, vedo, kje je njihova zemlja trdna. Moderna doba je prinesla novo bučno erozijo: hudournike avtomobilov, turistični veletoč, ki izravnavajo vse izohipse, ki grebe in spodnaša vse, kar ni čvrsto prirasačeno na rodno grudo. Toda peščica hribovcev, ki sama ne ve, odkod se je vzela, in ki je preživela vekove zimskih viharjev, roparskih vdorov in drugih pogub, ponavlja samouverjeno: »Ladins sion, Ladins reston«. Ladini smo, Ladini ostanemo.

Legionarji in njih žene

Prepir o poreklu Ladinov, in tedaj o njihovi nacionalni »pristojnosti«, se po sto letih znanstvenih preučevanj in debat še vedno nipočeljno pogosto dobiva politično obeležje. V najbolj grobih obirih se da ugotoviti, da so se v pregodovinskih časih po dolinah, ki so jih izkopali in z obilnim prodrom nanesli Adiza ter njeni pritoki, potekali Itri, Kelti pa tudi Etruski. Nekaj let pred začetkom našega stletja je druž prijatelj Rimljanov in na kraju, kjer zdaj stoji Bolzano ali Bozen, upostavljal rimsko oblast. Rimljani so imeli domačine za Retice in po njih so tudi imenovali novo provinco imepria, postopek osvajačev pa je bil preizkušen in preprost: vse moške, ki so jih dosegli, so pobili ali pa odgnali v sužnost, ostali pa so bili v obilnem prodrom nanesli Adiza ter njeni pritoki, potekali Itri, Kelti pa tudi Etruski. Nekaj let pred začetkom našega stletja je druž prijatelj Rimljanov in na kraju, kjer zdaj stoji Bolzano ali Bozen, upostavljal rimsko oblast. Rimljani so imeli domačine za Retice in po njih so tudi imenovali novo provinco imepria, postopek osvajačev pa je bil preizkušen in preprost: vse moške, ki so jih dosegli, so pobili ali pa odgnali v sužnost, ostali pa so bili v obilnem prodrom nanesli Adiza ter njeni pritoki, potekali Itri, Kelti pa tudi Etruski.

Ladinska govorica se je razvila iz jezika rimskih legionarjev in kolonov, ki pa seveda niso govorili Ciceronove, temveč tako imenovano kmetiško latinsko. Ta razvoj je v zaprtim alpskem svetu potekal povsem neodvisno od nastajanja italijanske in drugih romanskih jezikov. Nekaj besedišč so prispevale prvotne gospodinjice, ki jim nevaljani možje gotovo niso mogli povsem zapreti ust. Z razpadom zahodnega cesarstva se je proti koncu petega stletja konciatisti rimska oblast v Dolomiti. Začeli so se vrstiti vdori barbarov s severa in z juga. Prihajali so Aleani, Vizigoti, Huni in še kateri. Potomcem nekdanjih rimskih kolonizatorjev in tem vehementnem prometu, ki je tekkel po udobnih dolinah ob glavnih vodnih tokovih, ni bilo obstanke, in zdaj so bili oni prisiljeni, da se pomaknejo kakih tisoč metrov višje, v doline, ki predstavljajo gorbe nadstopne dolomitske dežele. V teh zbeževih pod valovitimi slemenji, iz katerih potem stijo ogledalnice čekani, lopatice, rebra in drugi deli okostja dolomitskih urbov, pa so se morali ponovno srečati s prapribevalci, ki so jih pred vekovi samo poglani smel gor.

Ta srečanja najbrž spet niso bila preveč prirčna. Ladini, zdaj jih nemara že lahko imenujemo tako, so prinašali s seboj neko stopnjo civilizacije, medtem ko so se nekdanji ilirski ali keltski begunci in neprijazni gorah skoraj gotovo spet oprileli navad kamene ter jamske dobe. Vsekakor so številne ladinske bajke polne *Salvator*, strašnih gozdovnih moč, in *Vien*, njihovih žena, ki pa so vendarle krotkejši od svojih soprogov in zlasti izjemne v zeliščih ter drugih čarovnjah. Po tem izročilu, ki je zavito v legendo, v katerem pa ni nobenega tisti kos resnice, se je ljudstvo se v krščanskih časih spoprijemalo z »divjakom«, in krščanstvo se je tod zasidralo okrog leta 1000. Sečeno se je raznorodno gorsko prebivalstvo umirilo in amalgamiralo. V ladinski govorici se je ohranil keltski prispevek: po nekaterih cenitvah znaša 10 odst. ladinskega besednega zaklada, po drugih več.

Dolge zime dolgih stoletij

Ladini imajo brate na jugovzhodu in na severozahodu: Furlane v Furlaniji in Romanče (Retoromane) v Svici. Očitno je, da so bili njihovi predniki skupni in da so zvezo poseljevali ves ta alpski predel. Danes molijo iz morja modernih narodov trije etnični otoki: Romanči, Ladini in Furlani se še vedno razumejo med seboj, čeprav so se v tisočletni osamitvi njihove govorice razvijale vsaka po svoje, zelo občutne pa so razlike v njihovem kulturnem in političnem pravem položaju. Medtem ko so Romanči v Svici razmeroma mnogo dosegli in je bil njihov jezik celo razglašen za četrti državni jezik, Furlani v Italiji mimo furlanskih čustev, intimne tradicije ter sporadičnih uskov nimajo možnosti za uveljavljanje ter so v formalnopravem pogledu nemara celo na slabšem kot skromnejši in številčno mnogo šibkejši Ladini. A preden si skušamo razjasniti sedanje stanje, se moramo še za trenutek povrniti v zgodovino.

Visok pokrajinski uradnik v Bolzanu, na katerega sem pravzaprav po naključju naletel, se je bil takoj pripravljen pogovarjati o usodi Ladinov, čeprav se v svojem uradu ukvarja z javnimi financai. Brž se je pojasnilo zakaj: piše se Soraruf, kar ni nič drugega kot ladinska oblika našega Potokarja ali Potočnika. Zatrtil je, da vsak Ladin v srcu zmeraj ostaja Ladin, pa čeprav ga od tega odvračajo in ga silijo, da se razglašajo bodisi za Nemca, bodisi za Italijana. Povedal je, kakšen ogenj v stireh je bil, ko je oni dan neki občinski odbornik v Bolzanu javno izpovedal svojo ladinsko pripadnost... Da pa bi celo stvar bolj razumel — o Ladinih bi lahko govorili dneve in tedne, je menil — je pograbil list papirja in mi z nekaj potezami nazorno narisal, kako so v prvih stoletjih našega stoletja Bavarci dokončno zabili klin v ladinsko zemljo.

nih italijansko-nemških trenjih in v špekulacijah strank, ki vladata v Bolzanu in Trentu, se pravi »nemško govoreče« južno-tirolske ljudske stranke ter italijanske Krščanske demokracije. V temokolu je ladinska stvar na tisti zgodovinski stopnji ko je njen glasnik domoljubni duhovnik. Tak popularen in zaslužen pastir je don Mazzel, h kateremu se moram napotiti prav na konec fassanske doline, v Canazei. Tu stoji »ladinski dom« alias Villa Marmoleo (tako imenujejo domačini Marmolado, kraljico Dolomitov), kjer častiti obiskovalca prijazno sprejme.

Don Mazzel v petih točkah povzame maksimalni program Ladinov v pokrajini Trento: priznanje Ladinov kot jezikovne (in ne etnične) skupine; drugič, lastno zastopstvo v pokrajinskem in deželnem svetu; tretjič, pouk ladinsčine, eno uro na teden, tudi v fassanski dolini; četrtič, povzete tistih administrativnih spisov, ki se jih tičejo, v ladinsčini, ker starejša generacija Ladinov ne razumejo italijansko; petič, konkretna finančna pomoč oblasti za varstvo ladinskega kulturnega in folklornega izročila. Don Mazzel je poučno in prijetno poslušati. Preudarno razlaga, da je ladinsčina skupek dialektov, od katerih nobeden ni imel priložnosti razviti se v pravi jezik, in da jo on zato dosledno imenuje samo *parlata*, govorica. Veliko ve o starih časih, ko so Ladini hodili s trebuhom za kruhom v bližnji in daljni svet — sloveli so kot zidarji, pleskarji, mizarji in rezbarji — vendar so se na zimo vedno vračali domov, tako so bili navezani na domačijo. Priporoča, da so pred sto leti v solah učitelji z učenci govorili ladinsko, ker se drugače pač niso mogli sporazumeti. Potem sta začela pritiskati z ene strani Volksbund, z druge pa Lega Nazionale.

Don Mazzel je prepričan Italijan, zraven pa iskreno vnet za ladinsko stvar, ki se mu zdi dragoceno posebnost. Med drugim mi je dal brati knjižico, v kateri je zapisano, kaj so govorili na posvetovanju o umestnosti, oblikah in mejah pouka ladinsčine v solah, ki so ga lani sklicali v dolini. Tu je imel don Mazzel govor, naslovljen na oblasti, v katerem je v imenu udeležencev prijal, da »samo Italijani in hočemo to ostati.« *»Ladins sion, Ladins reston«* — to da pri tem je don Mazzel strogo zoper vsakršno »politiko« javno je povedal, da *»Union di Ladins«* niso imele nobenega opravila s tistimi, ki sanjajo o nekakšni upravni združitvi Ladinov, in da je zato nekatere prenapetosti tudi izločila iz svojih vrst. Ko je don Mazzel zagovarjal »upravičene« težnje Ladinov, se je skliceval prav na njihovo italijansko privržnost, in nasprotnikom je lahko opomel, da sta prav domača duhovščina in učiteljsvo rešila italijanstvo teh krajev v težkih časih pod Avstrijo, v »težkih časih, ko smo Italijo poznali, po pravici povedano, samo po vandrovanju, ki so prihajali prositi vbojame.« — Pedagogi na posvetovanju so soglasno menili, da je iz vzgojnih in učnih razlogov ter v izogib mladostnim traum priporočljivo uvesti ladinsčino v fassanske šole.

Don Mazzel je nedvomno zaslužen mož. Veliko je storil za to, da lokalni radio oddaja kratke ladinske programe. Zbra ladinske pripovedke in bajke, ki jih je za cele knjige, pripravila novo izdajo slovarja ladinskih narečij in ljudem vedno priporoča: »Doma govorite ladinsko! Vnet je za vsako pošteno kulturno delo, v politiko, kot mi je še enkrat zatrtil, pa se ne meša. Kako pa bi bilo z ladinsčino v cerkvi — sem vprašal —, pri pridigi ali pri spovedi? Odkimal je: »Za to ni nobenega razloga. Vsaj tu pri nas v Fassi. Tam v Gardeni in Badii, kjer grozi pomemčenje, pa bi bila druga stvar...«

Vsili se primerjava

Ko sem odhajal iz Canazeje, mi je bilo, kot da bi se vračal iz neke davne, pa vendar napol znane preteklosti. Sezona je bila na vrhuncu in turisti okrog mene so živeli v vseh božjih jezikih. Svet se je zdel odprt in preprost kot razgledni miselninov zemljevid za avtomobile. Toda možak, ki je na avtobusni postaji prodajal vozne liste, mi je napol segavo, napol vdano dejal: »*Ladins sion, Ladins reston*«. Nekaj je mora biti na tem, sem si mislil; čeprav je s temi Ladini v resnici težko. Valovi zgodovine so jih odložili v teh hribovih, oni pa so, kot je to dolžnost sleherne žive stvari, poglani globoke korenine vsvoj krušni svet. Ne moreš jih razglasiti za narod, čeprav imajo svoje ozemlje, svoj jezik, svojo zgodovino in svojo kulturo; nedvomno imajo vse te elemente nacionalnosti vsaj v zametku, a hkrati so ti zametki tudi že zakrneli. Ne moreš jih posekati, Ladinom pa tudi ne moreš oklicati kralja Laurina in ga s stolom vred postaviti na Marmoleo. Majhen, izredno majhen primer in vrh tega: poln anahronizmov in arhaizmov, vendar p. se v njem odsvitajo zapletenost, delikatnost, in pomembnost etničnih vprašanj, s katerimi se mora ubadati Evropa na pragu tretjega tisočletja. Nekaterim so mali Ladini, samo za zgago, drugim zbujaajo prirodne simpatije. Znameniti »pakete« ukrepov, ki naj bi predstavljali Italijansko-avstrijski kompromis za rešitev južnotirolskega vprašanja, med drugim kaže predvidevati, da b. nemška južnotirolska ljudska stranka in italijanska Krščanska demokratska stranka sprejeli vsaka po enega Ladina med svoje zastopnike v deželnem svetu. Tako bi nekako zadostili deželnemu statutu, hkrati pa bi imeli vsaka svojega Ladina v politični rezervi... Ko pa sem v družinski lokalnih italijanskih socialistov v Bolzanu povprašal, kako italijanska levica gleda na ladinsko stvar, so se najprej spogledali, nato pa je eden izmed njih menil, da bi ob priložnosti ustanovili komisijo, ki bi preučila to vprašanje.

A če premislimo, so Ladini vseeno še kar na dobrem v primerjavi, denimo s Slovenci v Benečiji in Režiji.

TIT VIDMAR

Izlet tedna

Na Jalovec

Planinski napotki

Ratečan že nekaj let ne vozi več. Z njim je odšla tudi tista prijetna domačnost, ki jo je s sopihanjem in z živžgi prinašal med gore. Planinci so ga ohranili v trajnem spominu, saj je prevažal le njih in pa domačine seveda. No, ker ga ni več, se bomo peljali z avtobusom do Rateč, naprej do doma v Planici je še pol ure peš ali z avtomobilom skoraj tri kilometre. Prijeten hotel je to, kljub temu, da vanj zahajajo večinoma tuji turisti, se tudi domač prepoten gost z nahrbtnikom prav dobro počuti. Domači kraji so tu in domači ljudje pa plačaj z devizami ali dinarji. Le takrat ni preveč prijetno, ko so v Planici skoki in vladav v hotelu nepopisni treni.

Od tu jo mahnjemo v Tamar. Vsakdo se rad vrne semkaj in tudi če je že mnogo krat videl silueto alpske koče in Jalovca nad njo, se vedno rad ozre nanjo. In še pot. Vije se po dnu široke ledeniške doline in se pri tem rahlo vzpenja pa klanec ni nikjer prehud. Malo bolj počasi pa ga zmoro tudi starejši človek. Da se priti tudi z vozilom, le cesta ni blesteča, pa v hribe se hodi ponavadi peš.

V Tamarju je dovolj prenočišč, v sobah in na skupnih ležiščih, če pa je stiska s prostorom, pa najhlabrejši lahko prenočijo tudi na dptem podstrešju.

Zgodaj zjutraj pa seveda naprej. Sonca v dolini še ni, njegovi žarki se lovijo na vrhovih Mojstrške in Travnika na eni in vrhovih Ponc na drugi strani. Markirana pot vodi najprej skozi gozdček, nato pa se zagrizne v melišče. Ta je huda, posebej, če se nanjo upira sonce. Precej preden zavijemo v Jalovec kuluar, se od nje odcepi mirna stezica na Kotovo sedlo. Za mirne planince je tu ture konec, kajti kuluar je huda zadeva, le za izkušene in opremljene planince. Ozka razkošja je skoraj vedno v senci, zato se v njej ohrani led, ki je najhuši na koncu poletja. Markirana sta obvezna revizita za vzpon na Jalovec iz Tamarja Najbolje je, da ostane kuluar za vami zgodaj zjutraj, ker potem, ko zgoraj posije sonce, dežuje po njem toča kamenja, ki je v senci primrzlo. Alpinisti se kuluarju izognejo po piazalni smeri Horn, ki je za običajnega planinca tabu.

Ko smo na vrhu kuluarja, se mirno usedimo, saj je za nami že najhuši del. Do vrha je še uro hoda, po trdi skali, ne več po ledu. Za vzpon iz Tamarja na ta 2643 metrov visoki vrh potrebujemo šest ur. Pri de se pa tudi v treh ali desetih.

Ne bomo se več vračali v Tamar, z vrha gremo na zavetišče pod Spičko, bajtico, ki nudi le zavetje pred dežjem in vetrom in ima nekaj malega prenočišč. Zavetišče stoji na nekaj več kot dva tisoč metrih, od njega pa v dobri uri pridemo z vrha Jalovca.

Z zavetišča se vrnimo na Vršč, do kamor vodi markirana steza s katere je čudovito razgled na okoliško hribovje in navzdol v dolino. Do Vršča potrebujemo štiri ure. Po tej poti je Jalovec dostopen tistim, ki se zbojijo kuluarja, le da jim ni treba na zavetišče pod Spičko, ampak zavijejo na desno že prej, sicer pa je označeno. Ta steza se priključi prej opisani na vrh kuluarja.

Jalovec je nevarna gora, sicer pa lepa; če ga mislimo osvojiti, ne odhajamo na pot brez potrebne opreme. Za kuluar cepin in dereze, za drugo pot pa vsaj topla obla.

ANEZ ZRNEC

RAZGLEDNICA IZ BOLZANA

Izseljenci in domovina

Burkel pa nismo dobili

Vidite, slovenski pozdrav je na prvem mestu, mi je dejala rojakinja Violet Ruparich in mi pokazala obširen prospekt letošnjega ljudskega festivala v Pittsburghu, na katerem so nastopili tudi predstavniki slovenske skupnosti. To je bil že 12. festival v Pittsburghu, slovenska skupina pa je nastopila že šestič, to pot pod vodstvom Violet Ruparich, ki je tudi pripravila ves nastop.

Ljudski festival v Pittsburghu je velik dogodek in se ga udeležijo Američani iz različnih krajev. Na letošnjem junjskem festivalu je nastopilo 21 narodnostnih skupin. Vsaka narodnostna skupina pa mora izpolniti tri stvari, da lahko nastopi. Pripravi mora ustrezno pevsko-plesni program, postaviti stojnico in prodajati značilne jedi dotičnega naroda, hkrati pa organizirati folklorno razstavo. Na letošnjem festivalu je nastopilo 35 Američanov slovenskega rodu. Najstarejši med njimi je bil 75-letni Franc Kosem, najmlajša pa je bila 15-letna Elizabeta Hezir. Od jugoslovanskih narodnosti so na festivalu nastopili tudi Srbi in Hrvati.

Festival je trajal tri dni in v tem času je obiskalo pridelitve okoli 30.000 ljudi.

Kako ste pripravljali za ta festival? »To ni tako preprosto, kot pri vas,« mi je dejala Violet Ruparich. »Predstavljam si morate, da se učijo narodne plesne in pesni Američani slovenskega rodu, ki ne govorijo več slovensko. Vsako pesem in ples je treba podrobno razložiti, da razumejo pomen in smisel. Po teh uvodnih predavanjih pa začnem učiti. Težave so tudi, ker naš rojaki ne živijo v strnjeni naselbini, temveč se vozijo iz različnih krajev na vaje, nekateri tudi 70 km daleč.«

Se posebej pa je poudarila, da vse to delajo brezplačno, iz veselja in ljubezni do stvari. Violet je bila rojena v ZDA, stari, ki živijo že več kot 50 let v ZDA, pa so iz Loškega potoka. Slovenski jezik se je naučila v Jugoslaviji, kjer je eno leto kot študentka pri nas študirala folkloro. V

Pittsburghu je profesorica na višji šoli, kjer poučuje fizikuro in higieno, hkrati pa tudi glasbo. Kot novost je začela poučevati folkloro tudi v šoli. Sicer pa je Violet vsestransko aktivna, med drugim poje tudi v zboru opere v Pittsburghu, izdala je tudi že več plošč v založbi »Greyko družbe«. Pred kratkim je posnela ploščo z naslovom »Kje je moj mili doma skupno s Tonetom Kozlevčarjem, ploščo pa je posvetila pokojnemu dirigentu in pevcu Tonetu Sublju.

V zvezi z nastopom na letošnjem festivalu mi je dejala, da je bil presenečenje. Slovenska skupina je zelo razvnela in razgibala ljudi v dvorani, presenečenje pa je bilo v tem, ker so nastopili v glavnem v belokranjskih narodnih nošah, ki jih niso poznali tudi mnogi starejši naši izseljenci. Vsi so bili oblečeni v originalne narodne noše, ki so jih skrojili v Sloveniji.

Ko sem se pogovarjal o težavah, mi je med drugim tudi omenila, da je težavno zbrati ustrezne folklorne znamenitosti, ki jih potrebujejo za take nastope. Na letošnjem festivalu so imeli težave, ker niso mogli dobiti ustreznih čevljev za lutko, ki je bila oblečena v gorenjsko narodno nošo. Sploh se je pa zataknilo pri burklah. Teh seveda v Ameriki niso mogli nikjer iziskati. In tako so v paviljonu, ki je bil zgrajen v gorenjskem stilu, ostali brez burkel.

»In za konec še vprašanje: Kaj imate v načrtu v prihodnje?«

»Tudi prihodnje leto bo slovenska skupina nastopila na festivalu v Pittsburghu in želela bi, da bi se še bolj odrezali, kot smo se letos. Sedaj potujem po Sloveniji in bi želela dobiti narodne noše tudi iz drugih krajev Slovenije. Potrudila se bom, da bo slovenska skupina, ki bo nastopila na festivalu, oblečena v originalne narodne noše, da bo program na čim višji kulturni ravni in bomo tako dostojno tudi to pot predstavili Slovenjo na tej veliki ameriški prireditvi.

STANE LENARDIC

SLOVENSKA SKUPINA IZ PITTSBURGHA

Odlomek iz pripovedi

Sveda, nihče ne bo odgnal kože na v
du, da bi ga vsaj zasilal, saj ni neum
Brez skrbi se lahko plaz okrog kože in p
ži, če bo mogoče. Gho se stopila iz nje.
ne bo, niti potrebe nima več zverje, ko
vrne. Včasih se zmoli še v divjem t
proti domu, tako vsaj se ždi, ker se pot
vedno skrivoma in hlastoma, pa kako b
takem majhnem prostoru moglo biti
skrivoma, nekdo čedi in je sploh hitra
skrivota, v gibkih, v gibanju, nekaj
nos na vrat odstranjuje in skriva. In
ljubka, še v tem, še pri tem je ljubka.
[Niti na stranišče ne bo več stopila
svoje sobe, vem, zaman čakam in to veli

Zdi se mi, da lahko znavam skozi ste-
da ste me ubogali, sestra. Bas je prodor
malo neprevidez za nočno službo v bol-
nici, se vam ne zdi, nositi s seboj tr-
zistor, čeprav žepni, bas je hudicevo p-
doren, celo skozi tapetirana vrata se p-
treslja in mi, bolniki, kaj bomo rekli
bolniki. Pritožimo se lahko, zdravnikom
jutranjem obhodu lahko zatožimo: radio
imela pri sebi češ noč v svoji sobi, brzko
samo radio, natanko seveda ne moremo
deti, ker si ne prikazuje niti enkrat na h
nik. Zagotavljam, jaz sem prebil noč
hodniku, niti enkrat.

Ampej, jaz se ne bom prišlo, jaz os-
ne. Pozdravim vas, sestra, če ste zadaj
visti, če ste se predramile ali prišli tr-
zistor, da se predramite ali prišli tr-
da se sladko mrtvišče se naprej, v
spancu, pozdravljam vašo neprevidez.
CEM biti VEČ PREVIDEN, v tem je se
Voziti hočem, kot zdajle čutim, kot se
zdi. In reči moram, simpatično je, da
vi ne nameravate več biti. Stvari se
prej razvijajo. Med naju dva je res tr-
ali pritegniti se nekaj ljudi ali pa, ali pa

kot je vaš, potrebuje nočno in jutranjo kremo, kar kliče po njej, tako je glade in brez gube v zarašlin. In zarašlin. Toplo je in diši in zeleni. Majčkeno še takole toplo pite z menoj, sicer, čutim, bom spet zatavsko zavest in vam zaklical **MARIJA**. Zato nji kar v življenju mi je bilo, pred leti pred kraj vem kakšnimi in katerimi leti takole lepo — toplo, zveneče, dišeče, p. Mariji, veste, pri nekem dekletu, ki se ga moral pustiti. Vse z menoj in okrog mene je bilo tako, da sem bil prisiljen to storiti. Ne bom postavljal vprašanj pri zdravniki, kaj se je nocoj dogajalo z menoj tukaj na hodniku, prisrežem vam, da ne bom. Tudi če bi hotel, tudi ko ne bi bil tak sicer patični, takšni, da bi vam iz vsega skoraj iz vsega najlažjega in najmanj dotaknjenega

[illegible]

Veste, jaz sem bil zmeden! Zmeden tar s precejšnjo srečo, ampak Mile, ta je nesrečen. Niti najmanj ni zmeden, on še sedaj tako, kot je bil. Naravnost, kakor si je zamislil, pa zraven vseno človeka, bo to sam! ugotovili, če ga kdaj spoznate. Nesrečen pa je, in to je še huje. Namreč, si popolnoma uravnovesen nesrečen. Dobro z njegovo zeno, jaz je ne poznam, nikomur mi je ni pokazal, menda ni čisto v red, mislim, z njo in z njim. Ampak to on drugje, če razume in občuti kot jaz. On ima nima nič, ne punci, smešno, kajne, tak lovce sploh prvi pretikač, zmeraj na nogah po gmajnah, pa punci. Ze je jemlje seboj, takole ob nedeljah in kam blizu v kakšni koči ali pa pri prijateljevi zeni to se pravi ženi poklicnega lovskega čuvaja.

BORIS VISNOVEC: OČANEC

Kadar postane tako neboljeno zvončasta fant, ki se sicer nikoli ni dal nikomu (to je najbolj čudno, to namreč, da celo može Miletovega kova postanejo tako ubogljivi in neboljeni, brž ko gre pri nj

Rečem mu, na primer: tisto med namo vrh grupe, ko sva duso lovila že tako rekoč z zobmi, tako spehana sva bila od tistega preganjanja čez drn in strn skozi hoste, je ostalo nerazrešeno do danes, do zdajle. Kaj, da, ta sva se spoznala, a ne? Kaj, da, brez koga ne preborevala, drug drugega ne glede na silo, tisto in tiste, ki naju še zmeraj vsijo, da bi se certila. Zato sva tudi tako prijatelja drug z drugim, zato najbrž ker sva zmeraj malce jezna drug na drugega. Kaj ne bova jezna, saj si nista nič dokazala pri milnem bogu nič. Razložek med tistimi takrat in tem danes je samo ta, da sem jaz zdaj samo še za spoznanje bolj zmeden, ti pa precej bolj nesrečen kot takrat. Ze takrat si bil malo, ne? Ze zaradi mene, če zakrivaš drugače ne. Zaradi mene, verna, ali ne? Mene, ali ne? Zaradi mene, ali ne? Izpolnjevanje tiste vasi tako, kot si si postavil, pa me ni mogel. Kaj ne bi bil človek tvojeva koga zaradi takega omahovanja nesrečen, kaj ne bi bil! Kaj bova, najprej nekaj žganec kaj? Presneto sva se nalezela danes dno dne po morostu, zaslužila sva ga. Vest SESTRA, ta mesarski Jože in ta forovščina Jože sta naju postudila na cedilu. Nista hotela z nama v družni dom na kozarček.

ka Hudorova. Ze-
radi posebnega ambienca, ki je s tem t-
mesto prišel v slovensko literaturo, je
tudi gotovo pritegnil zanimanje široke
občinstva. Filisarjev oiganski svet je raz-
men neznankami tavištevne čutnosti in
gromskega doživljanja sveta in med nasp-
rili, ki jih ta izzeiva v (kultivirani in) civil-
izirani družbi. Ta družba obseja spolne e-
cese, kot je levoskrnsto, ki je njena
vrednota, in je v njej vključena tudi
družbenih dogovorov, morale, prava in
fessije. Oigansko okolje je Filisar izbral za
da bi pred bralcem razvil svojo idejo o
domumljivosti spoinosti. Kak drug ambien-
ti bi najbrž ne zmanjšal samo atraktivno-
celotnega teksta, ampak bi ga naredil co-
za neverjetnega Janeka Hudorova sp-
svoje njegova delanja pred sodišče, nato
pa, da bi se Filisar izkazal za človeka, ki
jo kaže Filisar, je nerazločljiva z umsko so-
lizo ter je uskladištev med civilizacijo in
gromskim čutnim svetom nemogoča. Br-

dala pred štimiri
njegov roman "I
generalova". Zdjaj nam ista zalozba pr
stavlja tega pisatelja z romanom Zad
postaja, ki se dogaja v internacionalni
borišu za nemške generale, višje ofic
in diplomate. V tem posebnem okolu
stojijo naproti zmagovalci in premaga
Američani in Nemci, številne tragice,
tudi groteskne figure. Poveljnik, ki
tudi kapitan Keller, se poskuša s
rovesto in svojimi pravi z nekdan
pritskom zdajšnjih interniranцев
razmere med njimi. Njegov veliki p
igralac je obveščevalni častnik Ted Ha
po rodu nemški Žid, ki ima smisel za
ektivnost in pravico. V romanu nastop

avtorjevem Molohu posebno študijo; prinaša za tiste, ki so iz kakršnikoli

logov nenaklonjen modernistični prozi, da stv obirno – seveda čisto filozofsko, morda pa literarno umetniško – utemeljitev Rotarjevega pisanja. Očitno je, da je ta stvidja napravila avtorju vsaj eno uspešno. Popvečen naš brlec namreč komaj razume tako imenovane realistične (o literinske besede res, rei = leer) literarne prijemse, saj je še popolnoma naklonjen realistični prozi zadnjega stoletja. Čepru morda Rotarjeva proza govori tudi sama o sebi, je vendar tako daleč od naših običajnih predstav o pripovednosti, da je objavljen zbirski morda za mnogega avtorja Rotarjevega tedaj, ko je nastajala, preveč oddaljena. Čeprav je morda iz nekaterih drugih mogočih drugih morda izraziti v slehernem umetniškem delu. Če naj navežemo m Kernaunerja, potem je Rotarjeva proza kritika malomeščanstva, ki se posmehuje slehernemu heroizmu, požrtovalnosti in sploh vsemu, kar naj bi utemeljevalo človeške moralne vrednote. Po Kernaunerju (Rotarju) je morala nevrotična potreba za neizmerni higienični čistosti, ki jo malomeščani uveljavljajo v svojih stanovanjih, a

puristična bolezen je le moraina stran, pri čem skrivanje njihove notranje telesne razginitosti rotarja nalaga medsebojno krivico, zaradi česar socialno deljstvo. Zato mu ni do tega da bi ga raziskoval, odkrival njegove stopnike, jih povezoval v celoto in nam tako podal stališče raznovrstnega socialnega zgodovinskega življenja, množico različnih zgodb, originalov na situaciji. Rotarjeve je torej zanimale predvsem stvari, ki so bile za njega še značilen detalj. Hierarhija vrednot, ki jo razvijata Rotar v svojih novelah, je polnoma podrejena njegovi literarni (stični) filozofiji, ki dehumanizira in obsoja smislutejo ta literaturo samo. Prihodnost pokazala, ali je mogoče v literaturo takšne mitološke pošasti kot je Mol Mariborska založba Obzorja, ki je Mol Maribor opremljena s precejšnjo knjižnico, dajo te knjige naprava uslugu bralcem, se želijo seznaniti z najnovejšimi, eksplicitnimi mitologi v slovenski prozi, str. 158.

KULTURNI KOLEDAR

Poletne kulturne prireditve v Ljubljani

Ponedeljek, 26. avgusta 1968, ob 20.30 v veliki dvorani Slovenske filharmonije: **KONCERT SLOVENSKEGA OKTETA**. Po izredno uspešnem nastopu na dubrovniških poletnih prireditvah bo Slovenski oktet nastopil v Ljubljani na madrigali in moteti Jakoba Gallusa, deli slovenskih in jugoslovanskih avtorjev in s črnskim duhovnim pesmi.

Sreda, 28. avgusta 1968, ob 20.30 v predverju Križank: **SATIRICNI KABARET ZARKA PETANA** z naslovom **PREDAVANJE O SKODLJIVOSTI ŽIVLJENJA**. Režija: ZVONE SEDLBAUER. Nastopajo: Majda GREBAC, Majda KOHEK, Janez POVSJE, Niko GORŠIČ in Marko SIMČIČ.

Cetrtek, 29. avgusta 1968, ob 20.30 v veliki dvorani v Tivoliju: **MADZARSKA V PESMI, PLESU IN RITMU** v izvedbi 100-članskega MADZARSKEGA DRŽAVNEGA FOLKLORNEGA ANSAMBLA.

Petek, 30. avgusta 1968, ob 20.30 v veliki dvorani v Tivoliju: **MADZARSKA V PESMI, PLESU IN RITMU** v izvedbi 100-članskega MADZARSKEGA DRŽAVNEGA FOLKLORNEGA ANSAMBLA iz Budimpešte. Obenem je to zaključni večer letošnjih XVI. ljubljanskih poletnih kulturnih prireditev.

V dneh, ko v letnem gledališču v Križankah ni drugih predstav, so na sporedu predvajanja filmov.

Sobota, 24. avgusta in nedelja 25. avgusta 1968: francoski črno-bel film **DNEVNİK ZENE V BELEME** v režiji Claude Autant-Lara z glavno igralko Marie Jose Nat.

Ponedeljek, 26. in torek 27. avgusta 1968: ameriški film **SARADA** v režiji Stanleya Donena in z glavnim igralcem Caryjem Grantom.

Cetrtek, 29. in petek, 30. avgusta, francoski film »YO — YO« v režiji Piera Etaixa.

Sobota, 31. avgusta 1968, italijanski film režiserja Pietra Germija »GOSPE IN GOSPODI«.

Muzeji

NARODNI MUZEJ LJUBLJANA — Odprte so stalne arheološke zbirke. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 10. do 13. ure, v torek in petek pa tudi od 16. do 19. ure.

V MUZEJU LJUDSKE REVOLUCIJE V LJUBLJANI je odprta stalna razstava o

razvoju naprednega delavskega gibanja 1918 — 1941 ter ljudske revolucije 1941 — 1945 na Slovenskem. Obiski so ob torkih in četrtkih od 9. do 12. in od 16. do 18. ure ter nedeljo od 9. do 12. ure. Skupinski obiski so po dogovoru tudi izven tega časa.

ZEMLJEPIŠNI MUZEJ V LJUBLJANI, Trg Francoske revolucije 7/II ima odprto razstavo »Sodobni socialno-geografski procesi v Sloveniji«. Muzej je odprt vsak delavnik od 9 do 13 ure, ob ponedeljkih in sredo tudi popoldne od 17 do 19. ure. Skupinski obiski po dogovoru tudi izven tega časa. V navedenem času je odprta tudi knjižnica in arhiv z dokumentacijo.

V **SLOVENSKEM ETNOGRAFSKEM MUZEJU** v Ljubljani, Trg herojev 1, je odprta zanimiva razstava Preprogarstvo v Srbiji. Razstavo je posredoval Etnografski muzej iz Beograda. Ogledate si jo lahko vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v torek in petek tudi od 16. do 19. ure.

GRAD GORICANE — V muzeju v gradu Goricanem pri Medvodah sta odprti dve razstavi: »Kultura črnih plemen ob Belem Nilu v 19. stoletju — zbirka raziskovalca Slovenca Ignacija Knobleharja in »Norveška v sliki in lutkah«. Razstavi in stalne zbirke si lahko ogledate vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure in od 16. do 18. ure, v nedeljo od 10. do 13. ure in od 15. do 19. ure. V nedeljo, 25. avgusta, bodo predvajali od 16. do 17. ure barvne folklorne filme.

MULJAVA IN PRAPROČE PRI GRO-SUPLJEM — Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominske sobe pisatelja Louisa Adamiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

GORENJSKI MUZEJ V KRANJU — V Mestni hiši je odprta stalna etnološka, kulturno zgodovinska, etnografska in umetnostno-zgodovinska zbirka. V Galeriji v Mestni hiši razstavlja akad. slikar Henrik Marchel. V Baročni stavbi v Tavčarjevi ul. 43 je v I. nadstropju na ogled razstava Partizanski tisk na Gorenjskem, v II. nadstropju pa razstava Gradovi na Gorenjskem.

V Prešernovi hiši je odprt Prešernov spominski muzej, v galeriji iste hiše pa razstavlja slikarska dela Tone Tomazin. Galerijske in muzejske zbirke so odprte vsak dan od 10. — 12. in od 17. — 19. ure.

Likorne razstave

NARODNA GALERIJA — Stalne zbirke starejše slovenske umetnosti so odprte vsak dan razen ponedeljka od 10. do 18. ure in v nedeljo od 10. do 13. ure.

MODERNA GALERIJA — V razstavnih dvoranah Moderne galerije je odprta stalna galerijska zbirka slovenskega slikarstva, kiparstva in grafike. Razstavljen so tudi vse grafike, ki so napredaj v okviru akcije »GRAFICNI LIST 68«. Galerija je odprta vsak dan, razen ponedeljka, od 10. do 18. ure, ob nedeljah od 10. do 13. ure.

V **MALI GALERII** je odprta razstava grafik, ki jih razstavlja Bogdan BORČIČ. Razstava je odprta vsak dan med 10. in 20. uro.

KINOTEKA

Ponedeljek, 2. IX. 1968 UPOR NA LADJI BOUNTY (MUTINY ON THE BOUNTY), ZDA, 1935. Scenarij: T. Jennings, J. Furthman, C. Wilson. Režija: Frank Lloyd. Glav. v.: Clark Gable, Charles Laughton, Franchot Tone, Donald Crisp.

Torek, 3. IX. 1968 IVANHOE, ZDA, 1952. Scenarij: Noel Langley. Režija: Richard Thorpe. Glav. v.: Robert Taylor, Elisabeth Taylor, Joan Fontaine, George Sanders (v barvah).

Sreda, 4. IX. 1968 SLIKA DORIANA GRAYA (THE PICTURE OF DORIAN GRAY), ZDA, 1945. Scenarij in režija: Albert Lewin. Glav. v.: Lowell Gilmore, Donna Reed, George Sanders, Peter Lawford.

Ob 20. uri CIPKA (KRUZEVA), ZSSR 1928 (nem.). Scenarij: J. Gromov, S. Jutkevič, V. Logašin. Režija: Sergej Jutkevič. Glav. v.: N. Saternikova, K. Gradopolov, B. Tenin.

Cetrtek, 5. IX. 1968 ZADEVA PARADINE (THE PARADINE CASE), ZDA, 1947. Scenarij: David O. Selznick. Režija: Alfred Hitchcock. Glav. v.: Gregory Peck, Alida Valli, Charles Laughton, Louis Jourdan, Ann Todd.

Ob 20. uri LOLA, Francija — Italija, 1961. Scenarij in režija: Jacques Demy. Glav. v.: Anouk Aimée, Marc Michel, Alan Scott, Jacques Harden.

Petek, 6. IX. 1968 ZADNJI LOV (THE LAST HUNT), ZDA, 1956. Scenarij in režija: Richard Brooks. Glav. v.: Robert Taylor, Debra Paget, Stewart Granger, Lloyd Nolan (v barvah).

Sobota, 7. IX. 1968 GRAND HOTEL, ZDA, 1932. Scenarij: William A. Drake. Režija: Edmund Goulding. Glav. v.: Greta Garbo, John Barrymore, Joan Crawford, Wallace Beery, Lionel Barrymore, Lewis Stone.

Prosimo cenjene obiskovalce in obiskovalce, da ne zamujajo predstav, ker je po pričetku filma vstop prepovedan. Rezervacije po telefonu od 9 do 10 ure, prodaja vstopnic od 13.30 dalje. Na svidenje!

Naša ulica

Vsi smo mu le pomagali

Na koncu naše ulice, na razpotju, tako rekoč na meji treh drugih ulic stoji Borčičeva hiša. Ni prav lepa in razkošna, tako preprosta hiška je, narejena s trdim delom, s prihranki.

Okoli nje pa je ograja, visoka in močna, z žico okrepljena, s steklenimi črepinjami na vrhu. Ograja, ki se je človek ustraši.

Pa se ustraši le ograje, Borčičevih se ne. To so dobrodušni, preprosti, prijetni in delovni ljudje, gostoljubni, prijazni.

Pa grem takole po ulici mimo Borčičeve ograje in Dolfeta, ki je prišel mimo, pozdravim:

»Kaj misliš, Dolfce, zakaj ima Borčič okoli hiše tako ograjo? Saj imajo tudi naši drugi sosedje in prijatelji hiše, take ograje pa nimajo nihče.«

Zasmehal se je vsevedni Dolfce in mi povedal:

»Borčič mora imeti tako grajo. On je meja med našo ulico in tistimi tremi ulicami, ki so z nami v sporu. Njegova ograja je, kako bi ti to povedal, strateško pomembna za vso našo ulico.«

»Smešno.« sem ugovarjal, »saj nam oni nič nečejo...«

»Nič.« je zatrdil Dolfce pa s pomembnim glasom dodal:

»Nič, ker nam nič ne morejo. Ograja nas brani in si ne upajo, če pa že na začetku te ulice ne bi bilo tako trdne ograje — kaj vse bi doživeli. Paglavci iz sosednje ulice bi nam sproti pokradli sadje, tuji iz sosednjih ulic bi se pri nas urili v vožnji z avtomobili, tuji fantje bi hodili k našim dekletom in se marširali bi se... Tako pa vsega tega ni in smo varni.«

»Smešno.« sem dejal še enkrat, saj sem vedel, da sadje vseeno izginja, da so po ulici vedno avtomobilske dirke, da o dekletih in fantih niti ne govorim.

Ko sem srečal soseda Borčiča, sem mu rekel:

»Hm, kako to, da imate tako močno ograjo okoli hiše?«

»Tako so mi naredili. Že tisočkrat sem mislil, da bi jo podrli, saj me utegneje in mi je posem odsej. Prvici: za njo nimam ničesar, kar bi moral skriti.«

vati, drugič, nikamor ne vidim in, tretjič, mi sploh všeč ni. Pa sem rekel Dolfetu in drugim vaščem, ki imajo poglavito besedo v naši ulici, da bi ograjo podrli. Nič hujšega jim ne bi mogel reči, misliti sem, da bodo podivjali od jeze. Prepovedali so mi, da bi vsaj mislil na to.

»Vseeno jo podrli.« sem mu svetoval. In res: ni minil teden, ko je začel Borčič podrati ograjo. Ni še odstranil steklenih črepinj z vrha, ko so že prirohnili nanj: Dolfce, Koren, profesor, Jože, Tone.

»Uničil nas boš.« so mi dejali.

Potem so mi zagrozili, da mu bo žal, če bo s tem nadaljeval. Borčič je z delom sicer prenehal, še naslednje dni pa navpreč podrli ograjo.

Neke noči pa se je zoodlo najhujše: na Borčičev vrt so vdrli Dolfce in njegovi in začeli spel postavljati ograjo.

»S tem ti samo pomagamo. Tebi in sebi.« so potasnili osuplemu Borčiču.

Ta se je nemo zavrnil v poteptane površine in dejal:

»Zaradi teh površin in zaradi vtisa, ki ga naredim na druge ljudi, če nimam te zoprne ograje sem začel podrati. In kaj imam zdaj? Površine so mi poteptane, ko so mi prišli pomagat — tako so rekli — ograja pa je zdaj še višja in še trša. Kaj bodo rekli ljudje, kaj bom brez pridnikov?«

Dolfce pa se je šopiril po ulici in vsem pripovedoval, kakšno dobro delo so storili in in njegovi. Videl sem, da je njegovo šopiranje marsikomu iz naše ulice odveč, a da se ga boji, ker je tako močno. Sicer bi ga morda lahko pretepli oni iz sosednje ulice, a kaj, ko imajo oni svoje probleme in svoje maslo na glavi.

Kake, da bo imel nesrečni Borčič do nadaljnjega pač visoko ograjo okoli hiše in da bo ostal še več fesen brez površine in pridnikov, saj Dolfce in njegovi vse dneve prebivajo na njegovem vrtu in pazijo na to, da ograje le ne bi kdo podrli ali vsaj znižali.

»Pomagamo ti.« pravijo Borčiču. Ta pa je zmeraj bolj žalosten. In tudi jesen.

EVGEN JURIC

Filatelija

Domače zanimivosti o novih znamkah

Ze 20. julija smo na podlagi razprave na komisiji za znamke Skupnosti jugoslovanskih PTT poročali, kakšne prilžnostne znamke se lahko letos pričakujemo in kdaj. V zadnji številki »PTT Vestnik«, informativnega lista Skupnosti JPPT, pa je izšel članek »Spremenjen program novih znamk do konca leta 1968«, iz katerega povzemamo nekatere spremembe naših dosedanjih obvestil.

Znamke »Umetnost v Jugoslaviji skozi stoletja« pridejo v prodajo 3. oktobra, serija pa bo imela pet vrednosti: 1,00, 1,50, 2,00, 3,00 in 5,00 dinarjev. Znamke tiska duhovna država tiskarna, iz članka tudi povzemamo, da bodo na znamkah reprodukcije slik XIX. in ne tudi XVIII. stoletja, kakor je bila javnost doslej obveščena.

Znamka v proslavo 100-letnice rojstva pesnika Alekse Santicia izide 5. oktobra.

Serijo prilžnostnih znamk s podobami narodnih herojev bodo pričeli prodajati 28. novembra, za frankiranje pošiljk pa bodo veljale od naslednjega dne. V članku ni omenjen spominski blok, za katerega se je iz Skupnosti JPPT slišalo, da bi ga izdali skupaj z znamkami.

Poleg petih rednih poštnih znamk s portretom predsednika Tita po 0,20, 0,30, 0,50, 0,75 in 1,25 din, ki so prišle v prodajo 10. julija, pridejo v prodajo 10. septembra še štiri znamke po 0,25, 0,70, 0,80 in 2,50 din. Iz članka v »PTT Vestniku« pa tudi povzemamo, da prideta do konca leta v prodajo še dve novi redni poštni znamki: za avtomate po 30 in 50 par, ki uradno še nista bili napovedani.

Nove znamke v svetu

POLJSKA

Poljska pošta uprava bo dala 2. septembra v prodajo serijo osmih prilžnostnih znamk ter spominskih blok, s katerim bo počastila letošnjo XIX. olimpiado v Mehiku. Na

dobili bomo še eno znamko, ki doslej ni bila v programu, izšla pa bo na podlagi zakona, ki ga je sprejela zvezna skupščina, s katerim omogoča jugoslovanskemu olimpijskemu komiteju, da vsako leto priredi olimpijski teden za zbiranje denarnih prispevkov. Zakon med drugim predvideva obvezno doplačilo pri poštnih pošiljkah (kot Rdeči križ). Takšen teden bo letos od 12. do 19. oktobra. Skupnost JPPT bo 12. oktobra dala v prodajo doplačilno znamko za 10 par, ki se bo uporabljala kot obvezno doplačilo v tem tednu v korist jugoslovanskega olimpijskega komiteja. Pri tem se nam ponovno vsiljuje vprašanje, zakaj ne posnemamo drugih držav, ki zbirajo sredstva za takšne in podobne namene s prilžnostnimi znamkami s pribitkom in ne

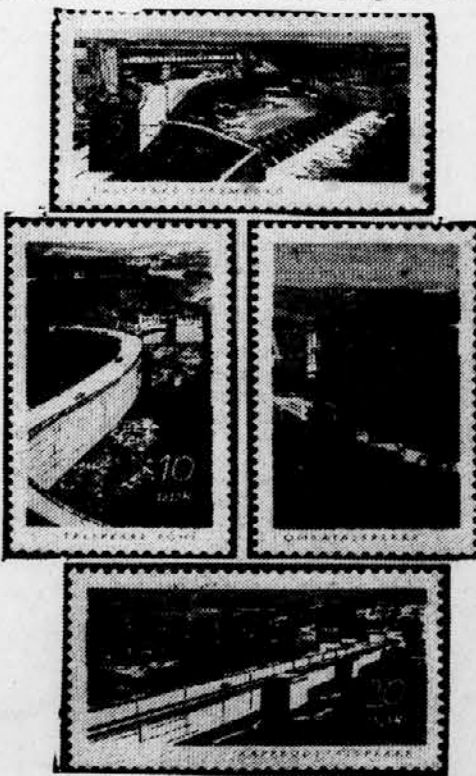
z doplačilnimi znamkami, kot to delamo pri nas, kar bi bilo veliko bolj preprosto tako s stališča potrošnikov kot tudi poštnih uslužbencev, ki imajo z izterjavo doplačila ogromno dela.

Filatelistom prinaša čas vedno nova in nova presenečenja. Kdaj se bodo izpolnile naše dolgoletne želje po ustalenem programu, ki ga bodo sprejeli za vse leto vnaprej in ga med letom ne bodo spreminjali in dopolnjevali? Takšen nestalni način izdajanja znamk, kot ga poznamo pri nas, prav gotovo slabi ugled naših znamk in naše filatelije v svetu, zato bi bilo treba poskrbeti, da bodo programi, s katerimi napove Skupnost JPPT znamke za prihodnje leto, čim bolj polni z vsemi potrebnimi podatki in da se med letom ne bodo spreminjali in dopolnjevali.

znamkah po 30, 40, 60 in 90 gr ter 2,50, 3,40, 4,00 in 7,80 Zl so prikazani nekateri sporti, ki bodo zastopani na olimpiadi, poleg njih pa bodo na levi strani znamk reprodukcije starih mehiških skulptur različnih oblik in kultur. Poljska pošta uprava meni, da bodo takšne znamke zanimive tako za zbiralce znamk s športnimi motivi kot tudi za tiste, ki zbirajo znamke z motivi umetnosti. Na bloku za 10 Zl s pribitkom 5 Zl je športnik z olimpijsko baklo ter spominski disk z reliefom nogometaša. Doplačilo gre v korist poljskega olimpijskega komiteja. Naklada 1.100.000 kompletnih serij znamk in 850.000 spominskih blokov.

NDR

Ministrstvo za pošto in telekomunikacije bo dalo 11. septembra v promet serijo štirih prilžnostnih znamk po 5, 10, 15 in 20 pf pod naslovom »Dolinske pregrade« v NDR, zgra-

jene po letu 1945». Na znamkah so pregrade Spremberg, Pöhl, pregrada Ohratal in pregrada Rappbodeltal. Naklada 1,6 milijona kompletnih serij.

Šah

BRATKO : LONGER

Škotska

Prvenstvo SRS 1968

1. e4, e5 2. Sf3, Se6 3. d4, e4: 4. Sd4, Le5 5. Sb3 (To nadaljevanje je postalo v zadnjem času bolj priljubljeno od običajnega 5. Le3 5... Lb6 6. a4, Dh4?) Med štirimi možnostmi a5, a6, Dh4 in Df6 je črni izbral najbolj dvo-
režno 7. De2, a6? (Boljše je 7... a5)
8. a5, La7 9. Sc3, d6 (Slabo je 9... Sd6
10. Ta 4, Dg4 11. Sd5, De2+ 12. Le2,
Sd5: 13ed5; Se7 14. d6) 10. g3, Dd8 11.
Lg2, Se5 12. Le3, Lg4 13. f3, Le6 (Ver-
jetno bi bilo nekoliko boljše 13...
Le3). Longer je v prejšnjem kolu igral
eno izmed odločilnih partij v boju za
prvo mesto z Bajcem. Nesrečen poraz
v omenjenem srečanju je mojstra moč-
no prizadel in od tod verjetno njegova
negotova igra v otvoritvi, pa tudi nje-
gova znana trdoživna obramba je tokrat
zatajila) 14. La7; Lb3: 15. c3! (Poteza
ima trden pozicijski argument, ker se
belemu obeta pritisk po c in d liniji)
15... Ta7; 16. f4, Sc6 17. 0-0, Scg7
18. Ttd1, Dc8 19. Sd5, 0-0, 20. Tac,
Te8, 21. Dc4, Ta8 22. b4, Dh8 23. Lh3
(Črni življenjski preotor se je malo
skril). V nadaljevanju naj bi beli začel
kako odločilnejsko akcijo, vendar pa
sem se iz taktičnih razlogov odločil
držati nasprotnika v kleščah in se za
začetek omejiti na bolj simbolične pre-
nje. Igra je namreč za belega zelo lah-
ka, črna pa psihično razjeda težka
obramba, v kateri se mu po vsaki ne-
preciznosti poslabša položaj.) 23...
Dd8 24. Sc3 Dh8 25. Sd5, Dd8 26. Dc3,
Kf8 27. Kg2, Sc8 28. Dc4, Sg7 29. Kf2,
Dh8 30. Kg2, Sb5? (Grob spregled) 31.
Ld7, Dd4 32. Le8, Te8: 33. Dd3, Kg8 34.
Tel (V obojestranskem pomanikljanju
časa je naloga belega, da do prekinitve
ne pokvari svoje pozicije) 34... Dh8
35. h3, Dd8 36. Te4, Dc8 37. Te2, Dc6 38.
Tel, Dh6 39. Tecl, Dg4 40. Te3, h5 41. h4,
Dg4 42. Tecl (Kuvertirana poteza. Za
belega prideta v poštev dva načrta: pri-
prava pozicijske žrtve kvalitete na c6
ali pa poteze Sc3) 42... Dc6 43. Dd1,
Dg6 44. Te4, Kf8 45. Dc2, Scd4 46. Dd3:
c6 (S tem se črni vrže v zadnji tvegan
izpad, ki mu bo prinesel rešitev ali pa
hiter poraz) 47. f5, Dh6 (47... Dg4
48. Sc3: Sc3, 49. bc3: Sb5 50. e5 in dama
je zajeta 48. Sc3, Df6 49. Td1, e5 50. bc3:
Sc6 51. ed6: Se5 52. Dd8 53. Te5, Sc4
54. Sg4, hg4: 55. e5, Df5: 56. Td1, Dh5
57. Dh7; Kg8 58. Dc7, Tf8 59. Df8: in
črni se vda.

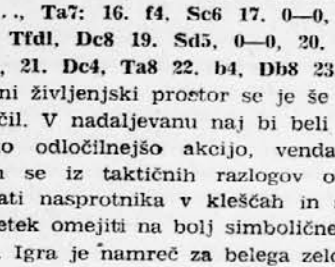
Opombe: I. BRATKO

81.

BOGDAN DRINOVEC

Kranj

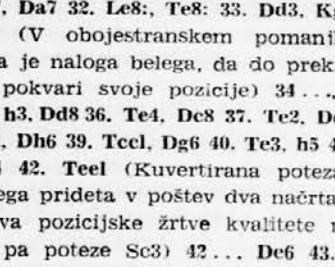
Original

Mat v dveh potezah

Beli: Ke1, Tf5, Th3, Sc4, Sc5, Lf7, Lg1, b4, d2, e4, f2 (11)

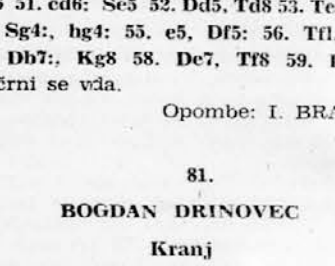
Črni: Kd4, Df3, Sa5, b3, b5, e2, h5 (7)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

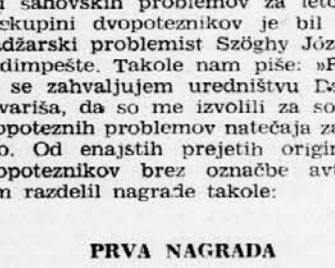
Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

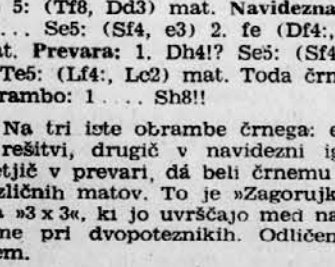
Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)

Mat v dveh potezah

Beli: Kh7, Df2, Te8, Tg4, Sc7, Le5, Ld1, f4 (8)

Črni: Kf5, La3, Sg6, b4, e4, g7, h5, h6 (8)